הלכה · משנה תורה · מפרשים · משנה למלך · ספר קניין

משנה למלך על משנה תורה, הלכות עבדים

רבי יהודה רוזאניס

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

משנה למלך על משנה תורה, הלכות עבדים

רבי יהודה רוזאניס

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/משנה-למלך-על-משנה-תורה-הלכות-עבדים/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה ב 4
פרק ב 5
הלכה א 5
הלכה ב 5
הלכה ג 8
הלכה ד 11
הלכה ה 12
פרק ג 13
הלכה א 13
הלכה ב 14
הלכה ג 15
הלכה ד 20
הלכה ה 21
הלכה ז 24
הלכה ח 25
הלכה ט 26
הלכה י 31
הלכה יא 33
הלכה יב 35
הלכה יג 38
הלכה יד 41
הלכה טו 47
פרק ד 54
הלכה א 54
הלכה ב 60
הלכה ג 66
הלכה ח 69
הלכה יא 69
פרק ה 69
הלכה ג 69
הלכה טז 70
פרק ז 77
הלכה ז 77
פרק ח 77
הלכה ד 77
הלכה י 77
הלכה יג 78

פרק א

הלכה ב

כבר ביארנו שאין האשה נמכרת בגניבתה. (*א"ה עיין מה שהקשו התוס' סוטה פרק היה נוטל ונתבאר בדברי הרב המחבר פרק ה' מהלכות גניבה דין י"ב ע"ש): **וכן אינה מוכרת עצמה.** מבואר במכילתא והרא"ם פרשת משפטים ד"ה או אינו אלא בישראלית כו' כתב וז"ל ואי אפשר לפרש דאם אדוניו יתן לו אשה בישראלית גדולה משום דס"ל דאין האשה מוכרת עצמה כדתניא במכילתא. אבל הרמב"ן סבירא ליה דאף האשה מוכרת עצמה ויש קצת סיוע לדבריו מהא דאמרינן בפרק איזהו נשך (דף ע"א) אין הגר נקנה בעבד עברי ואין אשה וגר קונין עבד עברי אשה לאו אורח ארעא גר נמי גמירי דמיקני קני דלא מיקני לא קני ומדלא קתני שאין אשה וגר נקנים בעבד עברי כדקתני סיפא וכן מדלא יהיב טעמא על שאין האשה קונה ע"ע משום דגמירי דמיקני קני דלא מיקני לא קני משמע שהאשה מוכרת את עצמה. ולדעת רבינו ע"כ אית לן למימר דכיון דנמכרת ע"י אביה מש"ה לא קתני ברישא אשה וכן לא יהיב טעמא לאשה דומיא דגר. ומכל מקום הוא דוחק משום דמה שנמכרת בקטנותה הוא משום שהיא ברשות אביה אבל עכשיו שהיא גדולה היא ברשות עצמה לאו בת מיקני נפשה היא והו"מ למיהב טעמא לאשה דומיא דגר באופן דמזאת הסוגיא היה נראה קצת סיוע לדברי הרמב"ן. ומכל מקום דבריו תמוהים הם בעיני מהא דאמרינן בפ"ק דמציעא (דף י"ב) האי שפחה היכי דמיא אי דאייתי שתי שערות מאי בעיא גביה ואי דלא אייתי שתי שערות אם איתיה לאב דאבוה היא ואי דליתיה לאב תיפוק במיתת האב. ואם איתא דמוכרת את עצמה אימא דלעולם בדאייתי שתי שערות ומיירי כשמכרה את עצמה וכמו שכתבו התוספות שם וצ"ע. עוד היה נראה להביא ראיה נגד הרמב"ן מהא דאמרינן פ"ק דקידושין (דף ח"י) ומפדין אותה בע"כ ופריך בגמרא ע"ע נמי ניכפינהו לבני משפחה משום פגם משפחה ומשני הדר אזיל ומזבין נפשיה ופריך ה"נ הדר אזיל ומזבין לה ומשני הא קתני אינה נמכרת ונשנית. ואם איתא כדברי הרמב"ן איך כופין את האב ניחוש דילמא הדרא איהי ומזבנא נפשה. ומכל מקום אי מהא ליכא תברא משום דאין אנו חוששין שימכור עצמו אלא כשהוא מכר את עצמו אנו מונעים פדייתו משום דדילמא יחזור וימכור עצמו כיון שכבר מכר את עצמו אבל בנמכרת ע"י אביה לא נמנע פדייתה משום דילמא תמכור את עצמה דמאן לימא לן שתזלזל בעצמה ותמכר. וכתב מהרימ"ט בחידושיו סוף מהדורא שניה (דף מ"ג) דמהתוספתא שהביאו התוס' בס"פ היה נוטל (דף כ"ג) מוכח דלא

כהרמב"ן. ולא הבינותי דבריו דאימא דמאי דקתני שאין האשה נמכרת היינו בגניבתה אבל אה"נ שמוכרת את עצמה:

פרק ב

הלכה א

עבד עברי וכו' נקנה בכסף ובשוה כסף ובשטר. מדלא הזכיר חליפין משמע דס"ל דאינו נקנה בחליפין וליכא למימר דבכלל כסף הוא דהא לקמן פ"ה בדין עבד כנעני כתב נקנה בכסף או בחליפין וה"נ מוכח מפ"ק דקידושין (דף כ"ב) דגרסינן התם ותנא דידן מילתא דליתא במטלטלין קתני כו' ואם איתא דבכלל כסף הוי חליפין הרי הזכירו תנא דידן ותנא ברא הזכירו יותר בפירוש א"ו דבכלל כסף לא הוי חליפין וא"כ מדלא הזכיר חליפין משמע דס"ל דאינו נקנה בחליפין והיינו מדאמרינן בפ"ק דקידושין (דף ח') ואינו נקנה בתורת תבואה וכלים ומאי ניהו חליפין ואע"ג דלר"נ דס"ל דפירות לא עבדי חליפין לא נפקא האי דינא מ"מ ס"ל לרבינו דהדין הוא מוסכם וליכא נפקותא בין ר"נ ולמאן דפליג עליה אלא בפירושא דברייתא דאינו נקנה בתבואה וכלים וכן נראה מדברי התוספות שם שכתבו אין עבד עברי נקנה בחליפין כו' וממשמעות דבריהם שם משמע דלפסק הלכה קיימי והרב מוהרימ"ט בחידושיו לקידושין (דף ל"ז) כתב דיש להוכיח דאין עבד עברי נקנה בחליפין מדממעטינן בפ"ק דקידושין (דף ט"ז) חזקה מוהתנחלתם אותם אותם בחזקה ולא אחר בחזקה ה"ה דממעטינן נמי חליפין. ונראה דה"ה נמי דאינו קונה עצמו בחליפין דאם היה קונה את עצמו בחליפין היה נקנה ג"כ וכמ"ש הריטב"א עלה דההיא דגרסינן בפ"ק דקידושין (דף י"ד) והפדה מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאה וכ"כ התוספות בפ"ק דקידושין (דף ח') וכבר כתבנו דדבריהם שם הם לפסק הלכה אבל הרב מהרימ"ט ז"ל כתב שם ובדף מ' דעבד עברי קונה את עצמו בחליפין:

הלכה ב

מכרוהו ב"ד עובד שש שנים וכו'. כתב הרב בעל כ"מ ז"ל ומ"ש מיום מכירתו במכילתא כו' ומשמע דס"ל דמלת מיום מכירתו הוא למעוטי שאינו יוצא בשמיטה ועל זה כתב שהוא במכילתא וירושלמי אבל לא ידעתי איך מיום מכירתו ימעט שלא יצא בשמיטה דכיון דאף שכתב עובד שש שנים הוה סלקא דעתין דיוצא בשמיטה ומה אני מקיים עובד שש שנים שנמכר תיכף ומיד לאחר השמיטה א"כ איך מיום מכירתו ממעט דאינו יוצא בשמיטה הא לא קאי אלא אשש שנים דקאמר. ולי נראה דמיום מכירתו לא ממעט שלא נאמר אלא דהאי שש שנים הם מיום ליום ולא שנת עולם דיום אחד לפני ראש השנה

חשוב שנה ומיעט זה באומר מיום מכירתו כלומר שהשש נחשבים מיום מכירתו ולא משנת מכירתו שאם השש היו שנת עולם לא היה עובד שש מיום מכירתו אלא משנת מכירתו ודין זה הוזכר בערכין פרק השג יד (דף י"ח) שש שנים שבעבד עברי דכתיב שש שנים יעבוד ובשביעית פעמים דבשביעית נמי יעבוד והכוונה דאי אמרת בשלמא דשש שנים הם מיום ליום משכחת לה שיעבוד בשביעית של עולם שיום אחד בשנה חשוב שנה וכגון שלא נמכר בראשית השנה דאז כשבא להשלים השש מיום ליום נמצא שעובד בשנת השבע אלא אי אמרת דשש שנים הם שנת עולם א"כ לא משכחת שיעבוד בשנת השבע וכ"ת דאף הכ"מ ס"ל דמיום מכירתו מיעט שלא נאמר שיום אחד בשנה חשוב שנה אלא דס"ל דהמכילתא והירושלמי נמי בהאי מילתא קא מספקא להו והכי קאמרי שביעית של מכירה או אינו אלא שביעית לשנים ואע"פ שאינו שביעית למכירה הא ליתא חדא דאי המכילתא נסתפק בזה היכי פשיט לה מדקאמר שש שנים יעבוד הרי עדיין הספק במקומו עומד דאימא דהשש שנים הם שנת עולם דאי אמרת בשלמא דמה שנסתפק המכילתא הוא אם יוצא בשמיטה אם לאו שפיר קא פשיט לה מדקאמר שש שנים דאם איתא דהיה יוצא בשביעית לא הול"ל שש שנים שהרי אינו זמן קצוב ולא הול"ל אלא בשביעית יצא כי היכי דגבי יובל לא כתב רחמנא אלא עד שנת היובל יעבוד וכו' ולא כתב שום זמן לפי שאינו קצוב. ותו דדברי הירושלמי מוכיחים בהדיא דהספק לא הוה אלא אם יוצא בשמיטה אי לא דגרסינן התם א"ר הונא אם אומר את שביעית של עולם א"כ מה היובל בא ומוציא כו' דמשמע מינה דהספק לא הוה אלא אי יוצא בשביעית אי לא ותו דהוה ליה להביא מאי דאיתמר במסכת ערכין דמוכח בהדיא דהשש שנים הם מיום ליום אלא ודאי דקושטא דמילתא הוא כדכתיבנא לעיל דס"ל דמיום מכירתו הוא למעט שאינו יוצא בשמיטה: ומ"ש ובתחלת השנה כו' ירושלמי פ"ק דקידושין כתיב שש שנים יעבוד כיצד הוא עובד יכול יוצא בסוף שש ת"ל ובשביעית יצא יכול יצא בסוף שבע ת"ל שש שנים יעבוד הא כיצד עובד כל שש ויוצא בתחלת שבע. ומ"ש השביעית שלו כלומר דלא הוי שביעית של עולם שהיא השמיטה אלא שביעית שלו כלומר למכירתו: ומ"ש **ואם פגעה בו שנת השמיטה בכלל השש הרי זה עובד בה.** זה נלמד מן המכילתא והירושלמי שכתבנו בסמוך. וראיתי לרבינו בפירוש המשנה שכתב ז"ל ואפילו היה בכלל השש שנים שמיטה והוא מה שאמר שש שנים יעבוד ובשביעית ר"ל פעמים שהוא עובד בשביעית וקשה דהיכי קאמר פעמים שהוא עובד וכו' הא לעולם עובד בשביעית שהרי אינו נמכר לפחות משש ופשיטא דבר"ה לא נמכר וא"כ כיון דמיום ליום לעולם הוא עובד בשביעית. תו קשה דבמסכת ערכין

(דף י"ח) למדו מבשביעית שאין השש שנים שנת עולם אלא מיום ליום ומשמע דס"ל דשביעית אינה שמיטה אלא שביעית למכירה ואילו רבינו משמע דס"ל דשביעית הוי שמיטה ומינה יליף שאינו יוצא בשמיטה ונראה דרבינו רצה להביא גם למה שכתב שם שש שנים מיום שנמכר עד תשלום שש שנים שהכוונה לומר שהם מיום ליום ולא שנת עולם ועל זה הביא ראיה ממאמר הכתוב ובשביעית ר"ל פעמים שעובד בשביעית כלומר בשנת השבע למנין העולם וכמו שפירשנו לעיל דמזה ג"כ נלמד דאינו יוצא בשביעית דאם היה יוצא ליכא נפקותא לשנה אחת בין אי הוי שנת עולם או מיום ליום דהא כשנכנס שביעית לעולם יוצא. אלא שקשה לזה דאימא דשמיטה אינה משמטת להוציא את העבדים אלא בסופה כדינה לכספים כדתניא בפרק המקדיש את שדהו וא"כ איכא נפקותא בין שנת עולם למיום ליום. (עיין בברייתא שאכתוב לקמן שקשה לזה התירוץ דמהתם מוכח דמק"ו דיובל אית לן לרבויי יציאה לעבדים בשמיטה). א"נ איכא למימר דהס"ד דהיה יוצא בשמיטה היה ממאמר הכתוב ובשביעית דהוה ס"ל דהיא שביעית של עולם שהיא השמיטה וכיון שהוכחנו דבשביעית היא השנה השביעית למכירתו ואתא למימר שפעמים עובד בשביעית א"כ לא אייתר לן קרא לרבויי יציאה לעבדים בשמיטה: ומ"ש אבל אם פגעה בו שנת יובל אפילו נמכר שנה אחת לפני היובל הרי זה יוצא לחירות שנאמר עד שנת היובל יעבוד כו'. ברייתא בפ"ק דקידושין (דף ט"ו) וקשה דבגמרא דרשו לקרא דעד שנת היובל במוכר עצמו וקרא דושב אל משפחתו במכרוהו ב"ד וא"כ הו"ל לאתויי קרא דושב אל משפחתו. עוד תימה דלמה ליה לאתויי קרא דבשנת היובל הזאת אחר שלא הוזכר בגמרא ולמה לן תרי קראי למכרוהו ב"ד ותו דקרא דבשנת היובל בהשמטת קרקעות מיירי ולא בהוצאת עבדים. וראיתי בת"כ ברייתא וז"ל בשנת היובל הזאת זו מוציאה עבדים ואין השביעית מוציאה עבדים והלא דין הוא ומה אם היובל שאינו משמט כספים מוציא עבדים שביעית שמשמטת כספים אינו דין שתוציא עבדים ת"ל בשנת היובל הזאת זו מוציאה עבדים ואין השביעית מוציאה עבדים ע"כ. ובזה נוכל ליישב קצת הקושיא השנית והוא דרבינו כתב קודם לזה שאם פגעה בו שנת השמיטה שעובד בה ואח"כ כתב שאם פגעה בו שנת יובל שיצא לחירות. וא"כ רצה להוכיח מקראי השני דינים הללו ופתח להוכיח במאי דסליק מיניה וסיים במאי דפתח ביה שהוא שהשמיטה אינה מוציאה את העבדים ולמד דין זה מקרא דבשנת היובל הזאת כלישנא דת"כ שכתבנו. אך קשה דרבינו בפירוש המשנה הוכיח שאין השביעית מוציאה עבדים מקרא דובשביעית יצא וכמו שכתבנו למעלה וראיתי להרב בל"מ בזה עירוב פרשיות ופסוקים יע"ש ודברי רבינו צריכים תלמוד וצ"ע:

הלכה ג

המוכר עצמו יש לו למכור עצמו ליתר על שש. שם המוכר עצמו נמכר לשש וליתר על שש ופירש"י ז"ל ויתר על שש אם התנה לימכר לעשר שנים ומדכתב אם התנה בחלוקה דיותר על שש ולא בחלוקה דנמכר לשש משמע מדבריו דאם נמכר בסתם יוצא בשש ומש"ה לא כתב אם התנה אלא בחלוקה דיתר על שש וכן הוכיחו הריטב"א ומהרימ"ט (דף ט"ל) מדברי רבינו ונראה דיצא לו לרש"י דין זה ממאי דגרסינן התם מוכר עצמו נמכר לשש וזה מילתא דפשיטא הוא ומכ"ש דליתר על שש נפקא אלא ודאי להכי נקט לה לומר שאין דין נמכר לשש שוה לנמכר ליותר על שש דליתר על שש צריך תנאי ולשש אפילו בסתם וכ"כ מוהרימ"ט (דף י"ב) וכתב דמקרא דשש שנים יעבוד נפקא לן דבסתם יוצא בשש דמאי דדרשינן במכילתא דבמכרוהו ב"ד מיירי הוא אליבא דמאן דיליף שכיר שכיר אבל למאן דלא יליף ש"ש קרא איצטריך שפיר למוכר עצמו דהא לא כתיב ביה שש ודרשינן ליה לנמכר סתם שיצא בשש משמע מדבריו דס"ל דכי אמרינן במכילתא הרי מוכר עצמו אמור הקושיא על קרא דשש שנים יעבוד למה לי ומש"ה כתב דאתיא כמאן דיליף ש"ש אבל הרא"ם בפרשת משפטים פירש דכי אמרינן הרי מוכר עצמו אמור הקושיא היא על קרא דכי ימוך דלמה לי וכתב דהמכילתא אתיא כת"ק דר"א דלא יליף ש"ש וא"כ לפי דברי הרא"ם אין הוכחה למוכר עצמו סתם שיצא בשש מקרא דשש שנים יעבוד דההוא במכרוהו ב"ד מיירי. עוד כתב מהרימ"ט דמקראי דירמיה מוכח דנמכר סתם אינו עובד אלא שש דכתיב לשלח איש את עבדו וגו' דמסתמא במוכר עצמו מיירי. אבל הריטב"א ס"ל דאף לשש צריך תנאי וז"ל עיקר הפסק שנמכר בפירוש בין לשש בין ליתר על שש כפי מה שיתנו ביניהם וה"ה לפחות משש דהא לא אשכחן ליה דרשא דקרא שיהא סתמו לשש דקרא ונמכר לך כתיב ולא יהיב ביה שיעורא כלל אלא ודאי דה"פ כדפרישנא שנמכר ברצונו בין לשש או פחות או יותר עד היובל ושלא כדברי רש"י שפירש שסתמו לשש ע"כ. ונראה דלהריטב"א אם נמכר בסתם הדין הוא שיהא עובד עד היובל. ובמ"ש הריטב"א דנמכר לפחות משש ראיתי למהרימ"ט (דף ט"ל) דמקהי ביה קיוהא דאי פחות משש שכיר מיקרי ומה בינו לשכיר ואין לחלק בין נוטל שכירותו מקודם לנוטל מאוחר אחד זה ואחד זה שכיר מיקרי ויוצא אפילו בחצי זמן ע"כ. וראיתי בירושלמי פ"ק דקידושין מחלוקת זה והכי נקטינן התם אית תניי תנו נמכר בפחות משש ואין נמכר יותר על שש ואית תניי תנו אינו נמכר לא בפחות משש ולא יותר על שש ונראה דבמוכר עצמו מיירי וס"ל כר"א דאי במכרוהו ב"ד היכי אמרינן גנבו חמש מאות ושוה אלף אינו נמכר ימכרוהו בפחות משש אלא ודאי במוכר עצמו מיירי. ותמהני איך

תלה עבדותו של זה מפני שהוא לשש שנים דאטו מי שנשכר לשש שנים יהיה לו דין עבד שאינו חוזר בחצי זמנו ויהיה מוזהר להשוותו עמו במאכל ובמשתה ויהיה עובר זה השכיר באיסור דלי בני ישראל עבדים הא ודאי ליתא וכמ"ש התוספות פ"ק דמציעא בד"ה כי לי בני ישראל עבדים וע"כ טעמא הוא משום דשאני עבד דגופו קא מקני ומש"ה אינו יכול לחזור בו וצריך שטר שחרור ועובר על כי לי בני ישראל עבדים אבל שכיר אינו נקנה אלא למעשה ידיו ומש"ה אינו נכלל בדיני ע"ע וא"כ העבד אף שיהא נמכר לפחות משש דין עבד יש לו שהרי הקנה גופו אבל שכיר אף שנשכר ליותר משש אין לו דין עבד ואף לסברת מהר"ם הובאה בהגמ"ר דס"פ האומנין דיש להזהר להשכיר עצמו ביותר משלש שנים ההיא לאו משום דמיקרי עבד ביותר משלש שנים וכמ"ש בפירוש אלא משום דנפקא ליה מתורת שכיר משום הכי כתב דיש להזהר ותו דאי כדבריו מי שגנב שנה אחת קודם היובל לא יהא נמכר משום דונמכר אמר קרא ולא נשכר אלא ודאי שאף שהוא לשנה אחת ונמכר קרינן ביה. ומה שהקשה הרב מדאמרינן בפ"ק דקידושין (דף ח') גניבו חמש מאות ושוה אלף אינו נמכר דבעינן ונמכר כולו ולא חציו ואי ס"ד פחות משש מיקרי עבד הא לא נמכר חציו הוא וכו'. לא קשיא דכיון דמקרא דונמכר בגניבתו אנו לומדין דבעינן שיהיו דמיו מובלעין בגניבתו כמ"ש רבינו פ"ג דגניבה א"כ כיון שאם נמכר לשש שוה יותר מכדי גניבתו אין דמיו מובלעין בגניבתו ומש"ה אינו נמכר: ומ"ש **הרי שמכר עצמו כו' ופגע בו יובל אפילו אחר שנה הרי זה יוצא ביובל שנאמר עד שנת היובל יעבוד עמך**. שם (דף ט"ו).וראיתי להרב בעל"מ שהקשה מדברי רבינו להרא"ם שכתב בפרשת בהר סיני ואוקמוה במוכר עצמו שפגע בו יובל קודם שש למ"ד מוכר עצמו אינו נמכר אלא לשש ע"כ דהא רבינו פסק דנמכר ליותר משש ודריש מקרא דעד שנת היובל דיוצא אם פגע יובל בשש דאין זה חולק על זה ע"כ ונראה שהבין הבעל"מ בדברי הרא"ם דכי קאמר למ"ד קאי לעיקר הדין דיציאה ביובל וה"ק הא דאמרינן המוכר עצמו היובל מוציאו הוא דוקא למ"ד מוכר עצמו אינו נמכר אלא לשש אבל למ"ד מוכר עצמו נמכר ליתר על שש כי היכי דמהני תנאיה לעבוד לאחר שש ה"נ מהני תנאיה לענין יובל שלא יהא מוציאו אלא יעבוד עד הזמן שקצב ודבר תימה הוא איך עלה על דעת הרא"ם זה משום דע"כ אית לן למימר דאף מאן דס"ל דנמכר ליתר על שש היובל מוציאו דאי לא קרא דעד שנת היובל במאי מוקמינן ליה אי במכרוהו ב"ד הרי כבר אמור ושב ואי בנרצע הרי כבר אמור אל משפחתו הא לא נשאר לנו לרבות אלא מוכר עצמו. ותו דבגמרא רצו להוכיח דר"א בן יעקב לא יליף ש"ש וע"כ אית ליה דמוכר עצמו נמכר ליתר על שש דמהיכא תיתי שלא יהא נמכר אלא לשש אחר דבדידיה לא הוזכר

שש וכ"ש דש"ש לית ליה למילף ממכרוהו ב"ד ואעפ"כ מוקי לקרא דעד שנת היובל במוכר עצמו ור"נ בר יצחק דקאמר דר"א בן יעקב יליף ש"ש דחויי הוא דקא מדחי ליה כלומר אין הוכחה מזאת הברייתא דלא יליף ש"ש כדהוה ס"ד סתמא דתלמודא דאפשר דיליף ש"ש ואיצטריך כו' אבל אה"נ דאין ולאו ורפיא בידיה דאפשר דלא יליף ש"ש ואף דנימא דיליף ש"ש עדיין אפשר דס"ל דנמכר ליתר על שש ממיעוטא דועבדך שש שנים כדאיתא התם בגמרא (דף י"ד) וא"כ מאחר דסתמא דתלמודא ס"ל דאף למ"ד דנמכר ליתר על שש דהיובל מוציאו ור"נ בר יצחק לא פליג עליה בהאי מילתא אלא דליכא הוכחה דלא יליף ש"ש מאין הוליד הרא"ם המחלוקת הזה דאיכא בין ת"ק ור"א וכ"ת דמ"ש הרא"ם ז"ל למ"ד קאי להיכא דפגע בו יובל קודם שש וה"ק דדוקא לס"ל דאינו נמכר אלא לשש אית לן למימר דאם פגע בו היובל קודם שש שמוציאו משום דקרא דעד שנת היובל כה"ג מיירי דאי לאחר שש הרי כבר יצא לחירות ואי בנרצע הא מקרא דואיש אל משפחתו נפקא אבל לס"ל דנמכר ליתר על שש אם פגע בו היובל קודם שש אין היובל מוציאו וקרא דעד שנת היובל מוקמינן ליה בשכבר עבד שש אבל אי לא עבד שש אין היובל מוציאו ומצינו בגמרא כעין חילוק זה דאיצטריך למיכתב נרצע ומכרוהו ב"ד דאי אשמעינן נרצע משום דעבד ליה שש וכו' ובזה לא פליג הס"ד דסתמא דתלמודא אסברת הרא"ם הא נמי ליתא דאם איתא דקרא דעד שנת היובל לא מיירי אלא בפגע יובל לאחר שש מנ"ל דקרא דושב איירי במכרוהו ב"ד דעביד איסורא אימא דמיירי במוכר עצמו ופגע בו יובל קודם שש אבל מכרוהו ב"ד דעביד איסורא נתרבה ולא יצא ביובל וא"כ היכי הוה קס"ד סתמא דתלמודא דר"א בן יעקב לא יליף ש"ש מאחר דמוקי לקרא דושב במכרוהו ב"ד מהכרח דאי במוכר עצמו הרי כבר אמור דאם יליף ש"ש וא"כ נמכר ליתר על שש וקרא דעד שנת היובל מיירי כשעבד שש אין הכרח דקרא דושב דמיירי במכרוהו ב"ד דאי במוכר עצמו הרי כבר אמור דאימא דמיירי בפגע בו היובל קודם שש אלא ודאי דע"כ אית לן למימר דסתמא דתלמודא ס"ל דמקרא דעד שנת היובל ממעט אף היכא דפגע היובל קודם שש וכמ"ש מהרימ"ט (דף י"ב) א"כ הדרא קושיין לדוכתיה דהיכי פליג הרא"ם אסתמא דתלמודא ותו דאם איתא דיש חילוק לענין דינא בין מוכר עצמו למכרוהו ב"ד למ"ד דנמכר ליתר על שש למה זה לא הוזכר באותה ברייתא דפ"ק דקידושין (דף י"ד) דמייתי כל חילוקי דינים שיש בין מוכר עצמו למכרוהו ב"ד חילוק זה דמוכר עצמו אין היובל מוציאו ומכרוהו ב"ד היובל מוציאו. אשר על כן נ"ל לומר דלעולם דהרא"ם ס"ל דאף למאן דס"ל דנמכר ליתר על שש היובל מוציאו בין קודם שש בין לאחר שש ואין בזה חילוק בין ת"ק ור"א אלא שהחילוק שיש ביניהם הוא דלת"ק

קרא דעד שנת היובל מיירי בין קודם שש בין לאחר שש ולר"א קרא לא מיירי אלא קודם שש וכמש"ל והכי קאמר ואוקמוה במוכר עצמו שפגע בו יובל קודם שש דוקא למ"ד מוכר עצמו אינו נמכר אלא לשש דלת"ק קרא מיירי בין קודם שש בין לאחר שש וס"ל להרא"ם דרש"י שכתב לפני שש בדוקא נקטיה ואתיא כמ"ד מוכר עצמו אינו נמכר אלא לשש ואף שהיה אפשר לומר דלחידושא נקט לפני שש לומר דאפילו לא עבד שש היובל מוציאו ואה"נ דקרא איירי בין קודם שש בין לאחר שש והוה ניחא טפי משום דהוי כסברת ת"ק דפסקינן הילכתא כוותיה מ"מ ניחא ליה להרא"ם לומר דבדוקא נקטיה ואתיא כר"א משום שכבר גילה רש"י דעתו בפרשת משפטים דס"ל כר"א וכמ"ש הרא"ם שם יע"ש:

הלכה ד

אחד המוכר עצמו או שמכרוהו ב"ד וכו'. שם (דף י"ז) אבל הסמ"ג במ"ע סימן פ"ה פסק דבורח אין היובל מוציאו והרב בעל כ"מ תמה עליו דמגמרא דידן מוכח דהיובל מוציאו דרב ששת אוקמה לברייתא דקתני יצא בורח כגון שברח ופגע בו יובל מהו דתימא הואיל ואפיק ליה יובל שלוחו מעמך קרינן ביה קמ"ל ונראה דלעולם דהסמ"ג ס"ל דהיובל מוציאו אבל מ"מ צריך להשלים מדין תשלומין כפורע חובו של חבירו ואהני ליה יובל שמוציאו מעבדות ובגמרא ה"ק מהו דתימא הואיל ומפיק ליה יובל כלומר מעבדות שלוחו מעמך קרינן ביה וכ"ת אי הכי דצריך להשלים ליחייב בהענקה לבסוף כמו שהקשו בתחלה בורח השלמה בעי ופירש"י ז"ל ולאחר השלמה הרי הוא כיוצא בשנים ויעניקהו הכא נמי נימא הכי הא לא קשיא דשאני התם דקודם השלמה דין עבד לו וא"כ לאחר שהשלים שיצא מעבדות דין הוא שיהא חייב בהענקה כשאר עבדים שחייבה תורה להעניק להם כשיצאו מעבדות אבל הכא אף קודם השלמה בן חורין הוא דהא יובל מפיק ליה מעבדות וא"כ ליכא שלוח עבדו שיהא חייב בהענקה וכ"כ הרשב"א ואף שחזר בו וכתב דכיון שפגע בו יובל שוב אינו משלים אפילו מדין תשלומין כפורע חובו מ"מ הסמ"ג פירש כן כדי להסכים גמרא דידן עם הירושלמי. וראיתי להרב בעל"מ שכתב דהסמ"ג פירש כך מהו דתימא הואיל ואפיק ליה יובל שלוחו מעמך קרינן ביה קמ"ל דלא אפיק ליה יובל דודאי אי הוה אפיק ליה יובל הוה קרינן ליה שלוחו מעמך. ודברי תימה הם בעיני דא"כ דלפי המסקנא לא מפיק ליה יובל הדרא הקושיא שהקשו בורח השלמה בעי לדוכתה וצ"ע:

הלכה ה

חלה בין שחלה שנה אחר שנה כו'. שם יכול אפילו חלה כו' ת"ל ובשביעית יצא אפילו חלה כל שש והתניא חלה כל שש חייב להשלים אמר רב ששת בעושה מעשה מחט וכתב הרב בעל כ"מ ומדהוה מצי לתרוצי כאן שחלה למקוטעין כאן שחלה רצופין משמע ליה דלא שאני לן ולא ידעתי היכי הוה מצי לאוקומי ברייתא דיכול אפילו חלה בשחלה למקוטעין דהא ע"כ אית לן למימר דסתמא דתלמודא ס"ל דמסתמיית הברייתא משמע דמיירי אפילו בחלה כל שש דאלת"ה תיקשי מאי דוחקיה לאוקומיה להיא ברייתא בעושה מעשה מחט לוקמה בחלה שלש ועבד שלש ומכח זאת הקושיא גריס רבינו ישעיה ז"ל אפילו חלה כל שש אבל לרש"י דלא גריס כל שש בברייתא ע"כ אית לן למימר דסתמא דתלמודא ס"ל דבחלה כל שש מיירי מדסתם הברייתא וא"כ היכי הוה מצינן לאוקומה בשחלה למקוטעין: ומ"ש אם הכל פחות מארבע שנים כו' אבל אם חלה ארבע שנים חייב להשלים. שם חלה שלש ועבד שלש אינו חייב להשלים חלה כל שש חייב להשלים ורמינן דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא ומשני הכי קאמר חלה ארבע נעשה כמי שחלה כל שש וחייב להשלים וראיתי להרב בש"ך טח"מ סימן של"ג שכתב דהרמב"ם וסמ"ג פליגי אתוס' ורש"י דאילו להרמב"ם וסמ"ג ארבע דוקא ולתוס' ורש"י כל יותר משלש שנים חייב להשלים ולדידי אין הכרח לזה כלל דהא בגמרא אמרינן חלה ארבע חייב להשלים ולפי פירש"י והתוספות ע"כ אית לן למימר דקרי ליה ארבע כיון שעברו שלש ונכנסת השנה הרביעית ה"נ הרמב"ם תפס לישנא דגמרא כמנהגו וכל שעברו שלש קרי ליה ארבע ומ"ש פחות מארבע הכוונה היא שעדיין לא עברו שלש. ומ"ש חייב להשלים כל ימי החולי. כלומר דלא תימא חלה ארבע ישלים השנה הרביעית לבד דהשלש שנים כבר ויתר הכתוב עליהן כן כתב הרב מהרימ"ט (דף ל"ב) והריטב"א הביא ראיה מדאמרינן אם בא לנכות מנכה את כולו וקשה דהא התם איכא טעמא למ"ד משום דינא דרובע לא טרח איניש יותר מרובע טרח וכיון דטרח טרח בכולה והכא לא שייך האי טעמא ולמ"ד משום קנסא דאיהו הוא דעריב וכיון דעריב קנסוהו רבנן והאי טעמא לא שייך הכא ואדרבה הו"ל לדמותו לקנקנים בשרון דאמרינן בפרק המוכר פירות (דף צ"ג) דמקבל עליו עשר פיטסות למאה וכתב רשב"ם (דף צ"ז) דאיתא בפירוש ר' חננאל תנא יתר על כן מחזיר את השאר ונוטל הדמים וכתב דהטעם הוא דליכא למימר ערובי עריב וליכא למימר נמי אפירי שפירי יהיב וטעמא דטרחא לא שייך הכא משמע דכל היכא דלא שייכי הני טעמי דדינא וקנסא הדין הוא שלא יהא מחזיר אלא המותר הכי נמי דכוותה כיון דלא שייכי הני טעמי לא היה לו להשלים אלא מה

שחלה יתר על שש. ומ"ש שנאמר כשכיר כתושב נראה דס"ל דטעמא דחלה שלש אינו חייב להשלים הוא משום דסתם שכיר הוי לשלש שנים כמ"ש בישעיה מקצה שלש שנים כשני שכיר וכמ"ש התוס' ז"ל והיינו דכתיב כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים ולכתחלה בעינן שש שנים אבל כי חלה הואיל ועבד שלש שנים כשני שכיר סגי ליה דשכיר קרייה רחמנא דכתיב כשכיר כתושב יהיה וכ"כ מהרימ"ט (דף י"ד): ודע שכתב הרא"ש בפרק האומנין דדוקא כשחלה שלש ועבד כיון שאחר חליו קבלו בעל הבית למלאכתו ולא אמר לנכות לו מה שחלה מסתמא מחל לו אבל היכא דהחולי הוא בסוף זמנו אין הוכחה שמחל לו וצריך להשלים ובשם מהר"ם כתב דהיינו דוקא כשקיבל העבד כל שכרו ועיין בש"ך סימן של"ג ס"ק כ"ה שדחה השני חילוקים הללו: גרסינן בירושלמי חלה ואח"כ ברח משלים דיכול מימר ליה אילו הוית גבאי אינשימת בפריע ברח ואח"כ חלה משלים דיכול מימר ליה אילו הוית גבאי לא אבאשתא ורבינו וסמ"ג השמיטוהו משום דס"ל דמצי אמר ליה כי הוית גבך מאי אהני לך דהא לא שוינא לך ולא ידעתי מנא להו האי דינא ועיין בהריטב"א שהביא י"מ שפירשו דכי אמרינן יכול אפילו כו' קאי אברח שאם ברח וחלה אינו משלים והוא ז"ל דחה דבריהם מכח הירושלמי משמע דס"ל דהכי הילכתא:

פרק ג

הלכה א

אבל אם היתה מאיסורי לאוין אפילו שנייה כו'. מה שהקשה בכ"מ מנ"ל דשניה נמי דהא לא הזכירו בברייתא אלא חייבי לאוין לחוד. הא לא קשיא דכיון שהזכירו חלוצה בכהן הדיוט ה"ה נמי שניה דמאי שנא כולהו דרבנן. וכבר כתב רבינו בהלכות נערה גבי אונס ומפתה דאע"ג דמיעטו חייבי לאוין מקרא דולו תהיה לאשה אשה הראויה לו כולל נמי שניות משום דמצא בברייתא ממזרת ונתינה שהיא נמי מדרבנן ומהריק"א שם תירץ כמ"ש כאן בטעם האיסור יע"ש: **וכן חייב במזונות בניו ובנותיו**. שם (דף כ"ב) ולא ביאר רבינו עד איזה זמן חייב האדון לזונם. וראיתי להרמב"ן בפרשת משפטים שכתב שהבנים אינו חייב במזונותם אלא בקטנן בזמן שהאב מצווה או נוהג לזון אותם ע"כ. ונראה דלדעת הרמב"ן חייב לזון אותם עד שיהיו בני י"ב שנה משום דשלשה זמנים יש בבנים לענין מזונות האחד הוא עד שש שנים שאז כופים האב לזונם כדאיתא בס"פ אע"פ והשני הוא משש עד י"ב דאז לא כייפינן ליה אבל מייסרים אותו בדברים אולי יכלכלם ומכאן ואילך הרי הם כשאר עניי ישראל וא"כ כיון שכתב בזמן שהאב מצווה שהוא עד

שש שנים וחזר וכתב או נוהג לזון אותם משמע שרצה לרבות עוד זמן אחר שהוא עד י"ב. אבל הרא"ם כתב בפרשת בהר סיני שאין האדון חייב לזונם אלא עד שיהיו בני שש ולא ידעתי מנא ליה הא אי משום מה שפירש"י בקידושין דבקטנים מיירי וס"ל דקטנים מיקרו עד שש הא ליתא דפשיטא דעד י"ב נמי מיקרו קטנים כדאמרינן במסכת כתובות עושה צדקה בכל עת זה הזן בניו ובנותיו כשהם קטנים וההיא ודאי מיירי עד י"ב דאי עד שש תיפוק ליה שהוא מחוייב. ומה שנ"ל בדעת רבינו שלא קצב שום זמן בחיוב ההזנה הוא דס"ל דלעולם חייב האדון לפרנסה כל זמן שאין להם להתפרנס משלהם אף שיהיו גדולים ומאי דאמרינן בגמרא דאי אשמעינן בניו משום דלאו בני מיעבד ומיכל נינהו דמשמע שאם היו בני מיעבד ומיכל שאין האדון חייב לזונם הוא דוקא אי לא כתב קרא אשתו הוה אמינא דדוקא הבנים הקטנים דלאו בני מיעבד הוא דחייב לזונן אבל בתר דכתב קרא אשתו ואף דבת מיעבד ומיכל היא חייב לזונה לא מצינן למימר דהבנים שהם בני מיעבד ומיכל שאינו חייב לזונם משום דאשתו תוכיח וכי תימא מה לאשתו שכן לאו דרכה להדורי בניו יוכיחו. ואף רש"י אפשר שיודה בזה דהא לא כתב שקטנים הם אלא לפי הקס"ד אי לא כתב קרא אשתו אבל אה"נ דבתר דכתב קרא אשתו שחייב לזונם אף כשהם גדולים כל זמן שאין להם להתפרנס משל עצמו משום שהאב נוהג לזון את בניו אף בגדולים כל זמן שאין להם להתפרנס משל עצמם ומה שלא כתב רבינו שאם יש להם להתפרנס משל עצמם שאין האדון חייב לזונם הוא משום דהוי מילתא דפשיטא:

הלכה ב

אע"פ שהאדון חייב במזונות אשתו ובניו כו'. מכילתא יכול יהא מעשה בניו ובנותיו של רבו ת"ל הוא הוא מעשה ידיו של רבו ואין מעשה בניו ובנותיו של רבו. והרמב"ן בפרשת משפטים פירשה דדוקא כשאין האשה והבנים ניזונים משל אדון ואשמעינן שיכולים לומר אין אנו ניזונים ואין אנו עושים אבל אם הם ניזונים משל אדון פשיטא שמעשה ידיהם שלו שהרי במקומו נכנס וכ"כ הריטב"א. אבל רבינו פירש המכילתא כפשטה דמיירי אפילו בנזונים משל אדון. וכתב הרב בעל כ"מ אפשר שלמד כן מהברייתא אם הוא נמכר אשתו ובניו מי נמכרים אלמא דאינם משועבדים לו כלל ע"כ. ולא ידעתי למאי איצטריכא ליה ברייתא זו דהא מן המכילתא שהביא למעלה מזה נלמד ואי כוונת הרב היא לומר דמה שהכריחו לרבינו לפרש המכילתא אף בניזונים משל אדון ולא כהרמב"ן דפירשה דוקא בשאינם ניזונים הוא מדקא מתמה הברייתא אם הוא נמכר אשתו ובניו מי נמכרין ואם כדברי הרמב"ן הרי משועבדין למעשה ידיהם ואימא דאתא קרא לומר שיפטרו מזה השעבוד כשיצא. הא ליתא משום דע"כ לא קאמר הרמב"ן שמעשה ידיהם

של אדון אלא לבתר דאשמעינן קרא שהאדון חייב לזונם ומש"ה כתב דמעשה ידיהם שלו כיון שהוא נכנס במקום הבעל לענין מזונות ה"ה לענין מעשה ידיהם ומכח סברא זו דחק הברייתא והעמידה כשאינם ניזונים אבל אם אין האדון חייב לזונם מהיכא תיתי שיהיו מעשה ידיהם של אדון ואי הרב קאי למה שכלל רבינו ז"ל וכל שזוכה הבעל באשתו זוכה זה אע"פ שהוא עבד עברי שממכילתא אינו נלמד אלא מעשה ידיה אבל שאר הדברים לא ולפיכך הוצרך ללמוד זה מהברייתא הא נמי ליתא שהרי לא היה עולה על הדעת שיזכה האדון במה שזוכה הבעל אלא לבתר דאשמעינן קרא שהאדון חייב לזונם שנכנס במקומו אבל אם אין האדון חייב לזונם פשיטא דאינו זוכה האדון שהרי יש יד לעבד עברי לזכות לעצמו ולאחרים ותו דמכ"ש דמעשה ידיה נפקא השתא מעשה ידיה שהם תחת מזונות והאדון זנה מעשה ידיה הם של בעלה שאר הדברים לא כל שכן:

הלכה ג

מי שמכרוהו ב"ד יש לרבו ליתן לו שפחה כנענית. מכילתא אם בגפו יבא בגפו יצא למה נאמר לפי שהוא אומר אם אדוניו יתן לו אשה רשות אתה אומר רשות או אינו אלא חובה ת"ל אם בגפו יבא בגפו יצא רשות ולא חובה דברי רבי ישמעאל. והקשה הרא"ם בפירוש החומש לרש"י שכתב שהרשות ביד רבו למסור לו שפחה כנענית דמנא ליה שהוא רשות דילמא חובה הוא דמה ששנינו במכילתא שהוא רשות הוא אליבא דר"י דס"ל דקרא דאם בגפו יבא בגפו יצא אתא ללמד שהיא רשות אבל לרש"י דס"ל דקרא דאם בגפו יבא בגפו יצא אתא לומר דאם יחידי נכנס יחידי יוצא כראב"י ליכא הוכחה מהאי קרא לא לרשות ולא לחובה. והנה קושיא זו שייכא ג"כ לרבינו שהוא פסק כראב"י וא"כ מנא ליה שהוא רשות. וכ"ת דיצא להם שהיא רשות ממאי דשנינו במכילתא סוף פרשת יתרו כל אם שבתורה רשות חוץ משלשה ולא מצינו חולק בזה שם ואם איתא דראב"י ור"ע ס"ל דאם אדוניו יתן לו אשה שהוא חובה היה להם לחלוק על ר' ישמעאל ולומר חוץ מארבעה. הא ליתא משום דאף דנימא שהוא חובה אפ"ה אינו בסוג אחד עם השלשה שמנה ר' ישמעאל משום דאותם השלשה שהם מזבח אבנים תעשה אם כסף תלוה אם תקריב מנחת ביכורים הם חובה שאינה תלויה בדבר שאם יהיה הדבר ההוא יתחייב בו ואם לאו לא יתחייב בו אבל אם אדוניו יתן לו אשה הוא חובה שתלויה בדבר שאם יקנה עבד ויהיה לעבד אשה ובנים אז יתחייב למסור לו שפחה כנענית ומש"ה לא חלקו ראב"י ור"ע על ר' ישמעאל שאמר חוץ משלשה ולומר חוץ מארבעה לפי שאינו בסוג אחד עם השלשה שמנה ר' ישמעאל וחילוק זה ע"כ אנו מוכרחים לאומרו דאי לא תיקשי ליה אמאי לא מנה ר' ישמעאל אם כופר יושת עליו

שהוא חובה אליבא דכ"ע א"ו דטעמא הוא לפי שהוא תלוי בדבר אחר שאם יגח השור יתחייב ואם לאו לא יתחייב וכמ"ש הרא"ם ה"נ נימא דלעולם דראב"י ור"ע דס"ל דקרא דאם בגפו יבא בגפו יצא אתא לדרשא למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ס"ל דאם אדוניו יתן לו אשה שהוא חובה ומה שלא חלקו על רבי ישמעאל ואמרו חוץ מארבעה לפי שהוא תלוי בדבר אחר. וראיתי להרב בעל צידה לדרך שהקשה להרא"ם דאם איתא שהוא חובה כדי לקיים מ"ע דוהתנחלתם אותם לבניכם היכי אמרינן בפ"ק דקידושין (דף כ"א) שהיתר שפחה כנענית לישראל הוא חידוש שחדשה תורה ואי כדברי הרא"ם מאי חדושיה הלא בכל התורה אמרינן דאתי עשה ודחי לא תעשה הכא נמי נימא דאתי עשה דוהתנחלתם אותם ודחי לא תעשה דלא יהיה קדש. ודבריו תמוהים הם בעיני משום דע"כ לא קאמר הרא"ם שהוא חובה על האדון אלא לאחר שחדשה תורה להתיר שפחה כנענית לישראל אבל אם לא היה הכתוב מתיר אותה מהיכא תיתי שכדי שיקיים האדון מ"ע דוהתנחלתם שיעבור העבד על לאו דלא יהיה קדש אטו אומרים לאדם חטוא בשביל שיזכה חבירך. ולעיקר קושיית הרא"ם נראה לתרץ בהקדים הקדמה אחת והיא דיש להקשות לר' ישמעאל דלמה איצטריך קרא דאם בגפו יבא ללמד דקרא דאם אדוניו יתן לו אשה שהוא רשות דהא כל אם שבתורה משמעותיה הוא רשות אם לא היכא דגלי קרא במקום אחר שהוא חובה וכדמשמע מדברי ר' ישמעאל גופיה סוף פרשת יתרו דקאמר אם תקריב מנחת ביכורים חובה אתה אומר חובה או אינו אלא רשות ת"ל תקריב את מנחת בכוריך משמע דאי לאו קרא דתקריב את מנחת בכוריך הוה אמינא דהוא רשות כמשמעותיה דאם בכל מקום וא"כ למה איצטריך קרא דאם בגפו יבא ללמד על אם אדוניו שהוא רשות. ונראה דשאני אותם השלשה דאיצטריך קרא ללמד שהם חובה משום דאי לאו קראי הוה מוקמינן ליה לאם כפשטיה שהוא רשות משום דאין הסברא מוכחת שיהיה חובה דמהיכא תיתי שנתחייב להקריב מנחת ביכורים ולבנות מזבח אבל אם אדוניו יתן לו אשה אדרבה הסברא מוכחת שיהיה חובה משום דכבר נצטוינו לעולם בהם תעבודו והוה אמינא שיהיה חובה למסור לו שפחה כנענית כדי לקיים מצוה דלעולם בהם תעבודו ואם זה הוא כמו אם כופר יושת עליו ולהכי איצטריך קרא דאם בגפו יבא בגפו יצא ללמד שאינו חובה וראב"י חולק עליו ואומר דללמד על אם אדוניו שהוא רשות לא איצטריך קרא משום דאף דהסברא מוכחת שהוא חובה מ"מ אין לנו לבדות חובה מכח הסברא דאפשר דמצוה זו דוהתנחלתם היא כמו מצות שלוח הקן שאינו מחוייב לרדוף אחריה אלא אם יזדמן לו יתחייב בה הכא נמי אף שנצטוינו לעולם בהם תעבודו מנא לן שנהיה מחוייבים לבקש טצדקי לקיים מצוה זו וא"כ אף בלא קרא

דאם בגפו יבא בגפו יצא אנו אומרים דאם אדוניו הוא רשות כפשטיה וא"כ אייתר לן אם בגפו יבא ע"כ בא ללמד דאם יחידי נכנס יחידי יצא וע"כ אית לן למימר דבהא פליגי דאי ר"א ס"ל דאם אדוניו הוא חובה מנא ליה דאם בגפו יבא אתא לומר יחידי נכנס יחידי יצא שהוא דין מחודש לימא דקרא אתא לומר שהוא רשות וכר' ישמעאל אלא ודאי כדכתיבנא דס"ל דלרשות לא איצטריך קרא ללמד משום דאף בלא קרא מוקמינן לאם אדוניו כפשטיה: וכופהו על זה. פ"ק דקידושין (דף ט"ו) מוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית שנאמר אם אדוניו יתן לו אשה ולא למוכר עצמו ואידך לו בעל כרחו ואידך מכי משנה שכר שכיר נפקא ומכאן תמיהה לי מ"ש מהרשד"ם בטי"ד סימן קצ"ו דלרבינו אין השפחה אסורה מדין תורה אלא מד"ס וא"כ לדבריו מ"ש קרא אם אדוניו יתן לו אשה אינו לומר שהעבד מותר בשפחה דהא פשיטא דאף אם לא היה עבד היה מותר אלא ללמד שיכול האדון למסור לו שפחה בע"כ של עבד כדי שיוליד ממנה עבדים וא"כ היכי קאמר ר"א דלו איצטריך בעל כרחו דאי לא הוה אמינא ה"מ מדעתיה אבל בעל כרחו אימא לא קמ"ל דא"כ לא איצטריך קרא דאם אדוניו דהא אף כשלא היה עבד היה מותר בשפחה אלא ודאי מדכתב קרא אם אדוניו יתן לו אשה משמע דאף בעל כרחו של עבד יכול האדון ליתן לו שפחה כנענית וכן נמי לת"ק תיקשי דלמה ליה קרא דכי משנה שכר שכיר לבעל כרחו הא מקרא דאם אדוניו יתן לו אשה נפקא וכדכתיבנא. ואפשר לתרץ ולומר דהא דס"ל לרבינו דאין איסור בשפחה מדין תורה יצא לו ממה שהתירה תורה שפחה כנענית לעבד עברי דאם היה איסור תורה בשפחה לא היה מתירה לעבד דאטו לפי שנמכר יצא מכלל ישראל וא"כ קרא דאם אדוניו יתן לו אשה איצטריך לאשמועינן דשפחה מותרת לישראל ואשמעינן בעבד וה"ה למי שאינו עבד ואפשר דמאי דנקט האי דינא בעבד הוא משום סיפיה דקרא דהאשה וילדיה תהיה לאדוניה ואשמעינן אגב חדא תרתי. וכי תימא אכתי תיקשי לת"ק למה ליה קרא דכי משנה שכר שכיר לבעל כרחו הא מדכתב קרא לו למעוטי מוכר עצמו ע"כ יכול האדון ליתן לו שפחה בעל כרחו ועל זה הוא דמיעט קרא מוכר עצמו לומר דאין רבו כופהו למסור לו שפחה דאם איתא דאין האדון יכול לכוף העבד למסור לו שפחה א"כ כי מיעט קרא למוכר עצמו הוא אף ברצון שניהם וזה הוא דבר שאין הדעת סובלתו דאטו לפי שמכר את עצמו ניתוסף לו קדושה. הא לא קשיא משום דאי לאו קרא דכי משנה שכר שכיר לא הוה אמינא דלו אתי למעט מוכר עצמו אלא לבעל כרחו וכר"א אבל עכשיו דשמעינן לבעל כרחו מקרא דכי משנה שכר שכיר אייתר לן לו למעט מוכר עצמו. ומ"מ דבריו תמוהים הם בעיני דאם איתא דשפחה מותרת מדין תורה איך כשאסרו חכמים

השפחה לא אסרוה גם לעבד. ומדברי רבינו מוכח דאף לבתר שאסרו חכמים השפחה היא מותרת לעבד וכדמשמע מעובדא דאושפיזכניה דר' שמלאי דס"פ האומר והרי גבי אונס שיש מצות עשה שישא האונס אנוסתו אפי"ה אם היתה שניה שאיסורה מדברי סופרים הרי זו לא ישאנה וכדכתב רבינו פ"א מהלכות נערה בתולה כ"ש הכא שאין כאן מצוה שישא העבד שפחה אלא שהתורה נתנה רשות לאדון למסור לעבדו שפחה כנענית שהיה מן הדין שכשאסרו חכמים השפחה שתהיה אסורה גם לעבד ויבטלו מן האדון הכח שנתנה לו תורה. עוד נראה להביא ראיה על שהשפחה אסורה מדין תורה מהא דאמרינן בפ"ק דקידושין (דף כ"א) כהן מהו שימסור לו רבו שפחה כנענית חידוש הוא ל"ש כהנים ולא שנא ישראל או דילמא שאני כהנים הואיל וריבה בהן הכתוב מצות יתירות ואם איתא דשפחה אינה אסורה מדין תורה מאי חידושיה דעבד דקאמר חידוש הוא. ואין לומר דקאי למה שלא אסרוה חכמים לעבד מה שלא עשו כן בכל איסוריהם דאדרבה העמידו דבריהם במקום תורה וכדמוכח מאונס ומוציא שם רע דהיכי מדמים איסור מדבריהם לאיסור תורה שהשפחה אסורה לכהן משום זונה וקרא לא התיר אלא לישראל משום דאין בו איסור אבל הכהן דאסירא ליה משום זונה מנא לן ותו דהיכי יליף רבינו דשפחה מותרת לישראל מדין תורה משום שהתיר שפחה לעבד ואין לומר שבשביל שנמכר יצא מכלל ישראל שהרי אף לכהן התיר הכתוב השפחה כשהוא עבד אף שהיא אסורה לו משום זונה ועל כרחין אית לן למימר שבשביל שנמכר יצא מכלל הכהנים ה"נ נימא דלעולם דהשפחה אסורה מדין תורה אלא דשאני עבד משום שנמכר יצא מכלל בני ישראל באופן שדברי מהרשד"ם שכתב דלדעת רבינו השפחה מותרת מדין תורה צל"ע: שוב ראיתי בתשובות הרב הנזכר סימן קצ"ז שחכם אחד בדורו חלק עליו בזאת ההוראה והביא ראיות לומר שאף לדעת רבינו השפחה אסורה מדין תורה ובכלל הראיות הביא ממ"ש רבינו מה בין מוכר עצמו למכרוהו ב"ד מוכר עצמו אסור בשפחה כנענית ומכרוהו ב"ד רבו מוסר לו שפחה כנענית וכל אותם ההבדלים שיש בין מוכר עצמו למכרוהו ב"ד מוכחינן לה מקראי בגמרא. ולא ידעתי כוונת זה החכם משום דאיכא למימר דס"ל למהרשד"ם דמה שחלקו בגמרא ר"א וחכמים במוכר עצמו אם רבו מוסר לו שפחה כנענית או לא אין הכוונה דלחכמים מוכר עצמו אסור בשפחה כנענית ממיעוטא דקרא אלא מחלוקת הוא אי מוכר עצמו רבו מוסר לו שפחה כנענית בעל כרחו של עבד כמו מכרוהו ב"ד וחכמים ס"ל דמוכר עצמו אין רבו יכול לכופו על זה ממעוטא דקרא דלו וע"כ אנו מוכרחים לומר דרך זה להריטב"א דס"ל דמוכר עצמו מותר בשפחה אף אליבא דחכמים. ומ"ש רבינו שמוכר עצמו אסור בשפחה כנענית הוא לאחר

שאסרוה חכמים לישראל דאין חילוק בין מוכר עצמו לשאר ישראל אלא דבמכרוהו ב"ד כיון שהתורה נתנה רשות לאדון לכוף לעבדו למסור לו שפחה לא העמידו שם דבריהם כדי לבטל זכותו של אדון שזכתה לו תורה. תו קשיא לי בדברי מהרשד"ם ממאי דגרסינן בפרק המניח (דף כ"ח) מנין לנרצע שכלו לו ימיו ורבו מסרב בו לצאת וחבל ועשה בו חבורה שהוא פטור ת"ל לא תקחו כופר לשוב לא תקחו כופר לשב ואוקמה ר"נ בעבד שמסר לו שפחה כנענית עד האידנא היתרא והשתא איסורא ואם איתא דשפחה מותרת מדין תורה היכי ממעטינן מקרא שאם חבל בו שהוא פטור לפי שמפרישו מאיסור הלא מן התורה אין בשפחה איסור ואפשר לתרץ בדוחק דמשום דבגמרא רצו לאוכוחי מברייתא זו דעביד איניש דינא לנפשיה דחה ר"נ דאפשר דברייתא זו ס"ל כאונקלוס דס"ל דאיסור שפחה נכלל בכלל דלא יהיה קדש ומש"ה פטרו הכתוב מן הכופר לפי שמפרישו מן האיסור אבל לדידן דס"ל דאין איסור בשפחה מדין תורה לא דרשינן לקרא בהכי ורבינו שפסק שאם חבל בו שהוא פטור לפי שמפרישו מאיסור הוא לאחר שאסרו חכמים השפחה דס"ל דאין חילוק בין אפרושי מאיסורא דד"ת לאפרושי מאיסורא דד"ס. תו ק"ל דלמה איצטריך לר"א לו ולת"ק כי משנה שכר שכיר לבע"כ הא מקרא דאם בגפו יבא בגפו יצא שפירושו יחידי נכנס יחידי יצא נפקא שיכול האדון למסור לעבדו שפחה כנענית בע"כ דאי אמרת הכי אתי שפיר דמיעט קרא כשאין לו אשה ובנים דאין רבו כופהו אלא אי אמרת דאין האדון יכול לכופו היכי מיעט קרא כשאין לעבדו אשה ובנים הלא שפחה מותרת היא מד"ת: **והמוכר עצמו אסור בשפחה כנענית כשאר כל ישראל.** שם (דף י"ד) מוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית ודע שהריטב"א בחידושיו כתב דהיינו דוקא לענין כפייה שאין האדון יכול לכופו אבל אה"נ דמותרת לו ולא ידעתי מנא להו האי דינא כיון דקרא דאם אדוניו לא מיירי אלא במכרוהו ב"ד מנא לן דכי אימעיט מוכר עצמו הוא דוקא מכפייה ולא מהיתרא דשפחה וליכא למימר דכיון דאית לן ג"ש דשכיר שכיר א"כ כי מיעט קרא לו ולא למוכר עצמו אית לן למימר תפסת מועט תפסת ולא אימעיט אלא מכפייה משום דהא דמצרכינן קרא לו למעוטי מוכר עצמו הוא דוקא אליבא דרב טביומי דקסבר דת"ק יליף שכיר שכיר אבל לפי המסקנא טעמא דת"ק הוא משום דלא יליף שכיר שכיר וכמ"ש הריטב"א עלה דלו ולא לבעל חובו וא"כ מנא לן דמוכר עצמו מותר בשפחה וצ"ע. ודע שמוהרימ"ט בחידושיו (דף ל"ט) נסתפק במכרוהו ב"ד שלא מסר לו רבו שפחה אם הוא מותר ולא הכריע:

הלכה ד

אין ע"ע מותר בשפחה כנענית כו'. יש להסתפק אם היה נשוי ישראלית כשנמכר לעבד ובתוך הזמן נתאלמן אם אח"כ יכול ליתן לו אדוניו שפחה וכן יש להסתפק אם כשנמכר לא היה לו אשה ואח"כ ברשות האדון נשא אם רבו מוסר לו שפחה ועיין בקרבן חגיגה סימן נ' ונ"א יע"ש. ובגמרא שם (דף כ') אם בגפו יבא בגפו יצא ר"א בן יעקב אומר יחידי נכנס יחידי יצא ופירש"י לר"א נמי משמע ליה בגפו לשון בגופו וכו' ולא ידעתי למה רש"י בפירוש התורה פירש ולשון בגפו בכנפו שלא בא אלא כמות שהוא יחידי בתוך לבושו בכנף בגדו. עוד קשה לי במ"ש מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה אין רבו מוסר לו שפחה דמשמע דאם היה נשוי אף אם אין לו בנים רבו מוסר לו שפחה ומהגמרא משמע דצריך שיהיו לו בנים ג"כ וכן פסקו כל הפוסקים וצ"ע. ויש לדקדק בדברי רבינו שכתב אבל אם אין לו אשה ובנים אין רבו מוסר לו שפחה כנענית דמשמע דלא מימעיט אלא מכפייה דאדון אבל אם העבד מתרצה מותר דאלת"ה הול"ל אסור בשפחה כי היכי דנקט גבי מוכר עצמו. ויש קצת הוכחה לדין זה ממאי דשנינו במכילתא אם בעל אשה הוא בבת ישראל הכתוב מדבר אתה אומר בבת ישראל או אינו אלא בכנענית כשהוא אומר אם אדוניו יתן לו אשה הרי כנענית אמורה הא מת"ל אם בעל אשה הוא בבת ישראל ואם איתא דכשאין לו אשה ובנים אסור בשפחה היכי הוה ס"ד לומר דקרא דאם בעל אשה מיירי בכנענית וקאי אבגפו יצא הסמוך לו והלא אפילו אם מסרה לו רבו אין לו רשות לישא אותה לעבור בלאו דלא יהיה קדש וכמו שהקשה הרא"ם אלא ודאי דס"ל למכילתא דקרא לא מיעט למי שאין לו אשה ובנים אלא מכפייה דאדון אבל ברצון העבד מותרת היא לו ומש"ה נסתפק דאפשר דקרא דאם בעל אשה הוא דמיירי בכנענית וקאי אבגפו יצא שפירושו ברצון העבד. וראיתי להרא"ם שהקשה במכילתא הלזו דהיכי ס"ד דמיירי בכנענית והא כתיב ויצאה אשתו עמו ואם כשנשאה בהיתר כתיב האשה וילדיה כ"ש כשנשאה בעבירה. ולדידי אין כאן קושיא כלל שהרי אף דנימא דקרא דאם בעל אשה הוא דמיירי בישראלית אפ"ה קרא דויצאה אשתו עמו לא הוי כפשטה משום דתיקשי מי הכניסה שתצא וע"כ אית לן למימר דקרא בא ללמד שהאדון חייב במזונותיה וקרא ה"ק ויצאה אשתו מהחיוב שהיה לה עמו ואע"פ שהבעל עצמו אינו חייב במזונות אשתו מן התורה מ"מ גזירת הכתוב הוא שיהא האדון חייב אע"פ שאין הבעל חייב וא"כ אפילו מוקמינן נמי לקרא דאם בעל אשה בכנענית מכח סתירת הכתובים איכא למימר דקרא דויצאה אשתו לא הוי כפשטה אלא בא ללמד שהאדון חייב במזונות אשתו הכנענית ואינו יכול לומר לה עשי עמי ואיני זנך ואע"פ שהדין הוא שיכול הרב לומר לעבדו

הכנעני עשה עמי ואיני זנך כדאיתא בפ"ק דגיטין מ"מ הוה אמינא דגזירת הכתוב הוא שכיון שנשאת לע"ע שיהיה האדון חייב במזונותיה ותו דאפשר דכי הוה ס"ד לאוקומי קרא דאם בעל אשה בכנענית לא הוה מוקמינן לה בשפחה שמסר לו רבו אלא בשפחה שלקח הוא מדעתו והיתה השפחה של העבד ואפ"ה מותרת היא לו שלא מצינו איסור שיהא תלוי בדעת אחרים וכמ"ש מוהרימ"ט (דף ל"ט) וא"כ ליכא קושיא מקרא דהאשה וילדיה דההוא מיירי במסר לו רבו שפחה וכ"ת אכתי תקשי מי הכניסה שתצא היינו אומרים דבא ללמוד על חיוב המזונות כמו שאנו אומרים לפי האמת דמיירי בישראלית. וכל מ"ש הוא אם נאמר דס"ל למכילתא דכי מיעט קרא למי שאין לו אשה ובנים הוא דוקא מכפייה אבל אה"נ דמותרת היא לו דאלת"ה תקשי דהיכי הוה ס"ד דמיירי בכנענית הא כתיב אשתו עמו דמשמע ראויה להתקיים עמו דמהאי טעמא ממעטינן לפי האמת דמיירי בישראלית אלמנה לכ"ג וגרושה וחלוצה לכהן הדיוט משום דאינה ראויה להתקיים עמו אבל מתחלת דברי רבינו שכתב אין עבד עברי מותר בשפחה עד שיהיה לו אשה ובנים משמע דס"ל דכי מיעט קרא למי שאין לו אשה ובנים הוא מהיתרא דשפחה וצ"ע. ונ"ל דלהריטב"א דס"ל דמוכר עצמו לא אימעיט אלא מכפייה דה"ה למי שאין לו אשה ובנים ולדידיה אתי שפיר דברי המכילתא כמ"ש שוב ראיתי שכתב כן בפירוש ויש לתמוה מהא דתנן בפ"ו דתמורה האומר לחבירו הילך טלה זה ותלין שפחתך אצל עבדי רמ"א אינו אתנן וחכ"א אתנן ואוקמה שמואל בר רב יצחק בעבד עברי ופריך א"ה מ"ט דרבנן שפחה לע"ע מישרא שרי ומשני הב"ע כגון דלית ליה אשה ובנים דתניא כו' אלמא דכי לית ליה אשה ובנים אסורה וליכא למימר דשאני התם דהוי בע"כ של עבד ומש"ה אסירא דכיון דהותרה לו ברצונו איך יתכן לומר דמשום כפיית האדון יאסר וצ"ע. (*א"ה עיין בספר משכנות יעקב פרשת משפטים ובסוף ספר בני חיי ובעל ט"ז בספר דברי דוד פרשת משפטים האריך להוכיח כדברי הריטב"א ולא זכר דבריו ובספר יד אליהו סימן צ"ח הסכים לאסור מכח קושיא זו של הרב המחבר):

הלכה ה

ולא ליתן שפחה אחת לשני עבדיו שנאמר יתן לו אשה. במכילתא והקשה מוהרימ"ט ז"ל (דף ט"ל) דהא האי לו איצטריך למעוטי מוכר עצמו ותירץ דלאו מלו קא מפיק אלא מאשה הוא דקדריש דשפחה היא וקראה הכתוב אשה לומר דרך אשה דאיתתא לבי תרי לא חזיא. ול"נ דלעולם דהמכילתא מלו הוא דקדריש ומאי דאיצטריך לו למעוטי מוכר עצמו הוא אליבא דרב טביומי דס"ל דת"ק נמי יליף ש"ש ואיצטריך לו למעוטי מוכר עצמו ודחויי הוא דקא מדחי דליכא הוכחה מהא ברייתא דאיכא תנא דלא יליף ש"ש

אבל לפי האמת אדיחויא לא סמכינן וטעמא דת"ק הוא משום דלא יליף ש"ש וכמ"ש הרשב"א עלה דלו ולא לבעל חובו וכן הוכיח ג"כ מוהרימ"ט (דף מ) בד"ה בעלמא נמי לא ס"ל כר' נתן דלפי האמת טעמא דת"ק הוא משום דלא יליף ש"ש ואף שהרב עצמו כתב לעיל (בדף י"ב) שאין זה דחוי אלא דאף לפי האמת טעמא דת"ק הוא משום דיליף ש"ש מ"מ נראה שהרב חזר בו וס"ל דלפי המסקנא טעמא דת"ק הוא משום דלא יליף ש"ש וא"כ אייתר לן לו למעוטי שפחה אחת לשני עבדיו: נרצע שמסר לו רבו שפחה כנענית כו'. בפרק המניח מנין לנרצע שכלו לו ימיו ורבו מסרב בו לצאת כו' ואוקמה ר"נ בר יצחק בעבד שמסר לו רבו שפחה כנענית עד האידנא היתרא והשתא איסורא והקשה הרב מוהרש"ך בח"ג סימן כ"ב דעד כאן לא אוקמה ר"נ בעבד שמסר לו רבו שפחה כנענית אלא אליבא דרב יהודה דס"ל דאין עושה דין לעצמו במקום דליכא פסידא אבל לר"נ דס"ל דעביד איניש דינא לנפשיה אפילו במקום דליכא פסידא אתיא ברייתא כפשטה ואין אנו צריכין לאוקימתא דר"נ וא"כ רבינו שפסק בהלכות סנהדרין כר"נ למה כתב נרצע שמסר לו רבו שפחה כנענית דמשמע דדוקא משום שמסר לו שפחה רשאי לחבול בו הא לאו הכי אינו רשאי ותירץ דס"ל לרבינו דאף דקי"ל כר"נ דעביד איניש דינא לנפשיה במקום דליכא פסידא אפילו הכי אינו רשאי לחבול בו אפילו אם אינו יכול להציל בדבר אחר כיון דליכא פסידא ומש"ה כתב לאוקימתא דר"נ דמיירי במסר לו רבו שפחה דאי לאו משום האי טעמא אינו יכול לחבול בו כיון דליכא פסידא. והנה לא ביאר הרב ז"ל מנין לו לרבינו חילוק זה דמפשטא דשמעתתא משמע דלר"נ אין חילוק בין מילתא דאיכא פסידא למילתא דליכא פסידא וכמ"ש הרא"ש והריב"ה סימן ד' ונראה דיצא לו ממאי דגרסינן בפרק שור שנגח את הפרה (דף מ"ח) אמר רבא נכנס לחצר בעל הבית שלא ברשות הזיקו בעה"ב פטור אמר רב פפא לא אמרן אלא דלא הוה ידע ביה אבל הוה ידע ביה הזיקו בעה"ב חייב מאי טעמא משום דאמר ליה נהי דאית לך רשות לאפוקי לאזוקי לית לך רשותא. והנה רבינו ס"ל דפירוש לא הוה ידע ביה הוא בשגגה ופירוש ידע ביה הוא במזיד כנראה מדבריו פ"א ופ"ו מהלכות חובל וא"כ כפי פירושו ע"כ אית לן למימר דמאי דאמרינן דבמזיד חייב הוא אפילו אם לא היה יכול להוציאו בענין אחר וקמשמע לן דאע"ג דקי"ל דעביד איניש דינא לנפשיה אפילו במקום דליכא פסידא מ"מ אינו רשאי להכותו כיון דליכא פסידא דאי מיירי דוקא בשהיה יכול להוציאו אבל אם לא היה יכול להוציאו פטור א"כ מאי אשמעינן רב פפא דאם הכהו במזיד והיה יכול להוציאו בענין אחר שהוא חייב השתא ומה במקום דאיכא פסידא או במילתא דאיסורא כל שהיה יכול להציל בענין אחר וחבל בו חייב וכמו שמתבאר מאותה הסוגיא דאיתא

בפרק המניח וקצותה את כפה ממון כ"ש במקום דליכא פסידא דודאי כל שהיה יכול להוציאו בענין אחר וחבל בו שהוא חייב אלא ודאי דמאי דאשמעינן רב פפא דביחיד חייב הוא אפילו אם לא היה יכול להוציאו בענין אחר אלא ע"י החבלה אפ"ה חייב כיון דהוי מילתא דליכא פסידא וא"כ אליבא דרב פפא ע"כ ההיא ברייתא דנרצע מיירי בעבד שמסר לו רבו שפחה ובגמרא לא הקשו לר"נ משום דאפשר דלא ס"ל כרב פפא ולדידיה אתיא ברייתא כפשטה אבל לדידן דקיימא לן כרב פפא וקי"ל נמי כר"נ בדיני אית לן למימר דר"נ נמי ס"ל כרב פפא ובברייתא מיתוקמא לדידהו כי היכי דמיתוקמא אליבא דרב יהודה אבל אליבא דהרא"ש דס"ל דפירוש ידע ביה הוא שראהו מעיקרא שנכנס ואפילו הזיקו שלא במתכוין חייב ליכא הוכחה מהאי סוגיא דס"ל לרב פפא דאף אם לא היה יכול להוציאו באופן אחר שהוא חייב דלעולם דמיירי דוקא כשהיה יכול להוציאו באופן אחר וקמשמע לן דאפילו שהזיקו שלא במתכוין חייב כיון שראהו אבל אה"נ שאם לא רצה לצאת ולא יכול להוציאו באופן אחר וחבל בו אפילו במזיד שהוא פטור וכך כתב הריב"ה בסימן קכ"א וז"ל אבל אם הוא מסרב בו ואינו רוצה לצאת יש לו רשות אפילו לחבול בו ולהוציאו והריב"ה ס"ל כסברת אביו שכתב בפרק המניח שאם ראהו שנכנס והזיקו אפילו שלא במתכוין שהוא חייב וכמו שנראה מדבריו בסימן הנזכר והנה כפי מה שכתבתי דמדמינן מילתא דליכא פסידא לנכנס לחצר חבירו שלא ברשות תמיהא לי על מרן בשלחנו הטהור סימן ד' פסק דאפילו במקום דליכא פסידא יכול להכותו ולא הביא שום חולק בזה ואילו בסימן תכ"א כתב אבל אם הוא מסרב בו ואינו רוצה לצאת י"א שיש לו רשות אפילו לחבול בו כדי להוציאו משמע דלא פסיקא ליה מילתא אם במילתא דליכא פסידא רשאי להכותו. אשר ע"כ נראה דלעולם דס"ל לרבינו דאפילו במקום דליכא פסידא רשאי להכותו כל שאינו יכול להציל באופן אחר אלא דס"ל דשאני ליכא פסידא דאיפליגו בה ר"י ור"נ מנכנס לחצר חבירו שלא ברשות דהתם אף דליכא פסידא מפני שיכול לבא לב"ד והם יוציאו הגזילה מתחת ידו מ"מ קודם שיבא לב"ד איכא פסידא שדבר שהוא שלו הוא תחת רשות חבירו אבל נכנס לחצר חבירו אין לו שום פסידא כלל שהרי אינו לוקח שום דבר תחת רשותו ומש"ה אף שרשאי להוציאו אינו יכול להכותו ויצא לו לרבינו חילוק זה כפי פירושו באותה הסוגיא דפרק שור שנגח את הפרה וכמ"ש לעיל אליבא דמוהרש"ך אבל הריב"ה ס"ל דאין חילוק בין מילתא דליכא פסידא לאחר שיבא לב"ד למילתא דליכא פסידא אפילו קודם שיבא לב"ד כיון דלפי פירושו באותה סוגיא דפרק שור שנגח את הפרה אין הכרח לחילוק זה ומש"ה כתב בסימן תכ"א דאם הוא מסרב דרשאי להכותו והשתא א"ש דברי

מרן שאף שבסימן ד' פסק דאפילו במקום דליכא פסידא דרשאי להכותו אפ"ה בסימן תכ"א לא כתב בפשיטות שאם הוא מסרב דרשאי להכותו אלא כתב הדבר בשם י"א משום דס"ל דלא דמי לדבר דליכא פסידא וכמו שחילק רבינו. ועיין במהרא"ש ז"ל סימן פ"ו במה שרצה להליץ בעד רבינו ודבריו צ"ע יע"ש ועיין בהג"א דפרק המניח עלה ההיא דנרצע שכלו לו ימיו:

הלכה ז

נמצאת למד וכו'. פ"ק דקידושין (דף כ"א) ומדנקט האי דינא בלשון שלילה נראה דכוונתו למעט גרעון כסף ושטר שיחרור מנרצע מדלא קתני להו במתניתין גבי נרצע ואע"ג דגבי אמה לא קתני להו ואפ"ה יוצאה בגרעון כסף ובשטר שאני גבי אמה דאיכא למימר דלא קתני אלא מה שיש לאמה יתר שאת מהעבד אבל גבי נרצע ליכא למימר הכי דהא קתני יובל ובטעמא דמילתא כתב רבינו ישעיה משם ר"ת משום דלא שייך גרעון כסף אלא כשנקנה בכסף אבל זה כיון שנקנה ברציעה לא שייך בו גרעון כסף אבל רבינו ישעיה כתב דטעמא הוי משום קנס שלא זיכתו תורה לצאת אלא ביובל ובמיתת האדון איכא בין הני תרי טעמי טובא דלר"ת עבד עברי הנקנה בשטר אינו יוצא בגרעון כסף והנרצע יוצא בשטר שיחרור אבל לרבינו ישעיה מי שנקנה בשטר נמי יוצא בגרעון כסף והנרצע אינו יוצא בשטר ורבינו נראה דס"ל כרבינו ישעיה בשתי החלוקות מדמיעט שטר מנרצע ואם איתא דס"ל שמי שנקנה בשטר אינו יוצא בגרעון כסף מנא ליה דטעמא דמתניתין דלא קתני גרעון כסף גבי נרצע הוא משום קנס והוליד מזה שאינו יוצא גם בשטר אימא דטעמא הוי משום דנקנה ברציעה ולא שייך גרעון כסף אלא היכא שנקנה בכסף אבל לעולם דבשטר יוצא הנרצע. וראיתי לרבינו ישעיה שכתב שר"ת הביא ראיה לדבריו מדאמרי' בגמרא (דף י"ד) והפדה מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאה ונפקא לן מהכא שנקנית בכסף ואם איתא שהנקנית בשטר נמי יוצאה בגרעון כסף מנא לן שנקנית בכסף אימא דקרא איירי היכא שנקנית בשטר א"ו דלא שייך גרעון כסף אלא היכא שנקנית בכסף. ותימה שהרי הריטב"א כתב משם ר"ת דמאי דילפינן מהאי קרא שנקנית בכסף הוא משום דמדמינן קנין דאחרים בו לקנין עצמו וכי היכי שקונה את עצמו בכסף הכי נמי נקנה ולפי פירוש זה אין הוכחה כלל לדברי ר"ת. ודע שכתב רבינו ישעיה דלאו דוקא מי שנקנה בשטר וזקף עליו הדמים דפשיטא דיוצא בגרעון כסף אלא אפילו אם נמכר לו במתנה יוצא בגרעון כסף:

הלכה ח

עבד עברי כהן וכו'. שם (דף כ"א) ולא ידעתי למה הביאו קרא דושב דמיירי במכרוהו ב"ד שתים ושלש שנים לפני היובל דהיובל מוציאו וליכא למעוטי מהאי קרא רציעה מכהן היה להם להביא קרא דואיש אל משפחתו תשובו דמיירי בנרצע כדאמרינן בגמרא (דף ט"ו) ומהתם מימעיט כהן מרציעה כיון שאינו שב למוחזק שבמשפחתו. וראיתי בהגמ"י דפירקין שהקשו מהא דאמרינן בירושלמי המשתמש בכהונה מעל דכתיב אתם קדש והכלים קדש ומתלמודא דידן משמע דלא מימעיט כהן אלא מרציעה אבל אה"נ דנמכר והסמ"ג במ"ע סימן פ"ג תירץ דע"כ לא אמרינן דאסור להשתמש בכהונה אלא בחנם אבל בשכר שרי וכתב הרב מהר"ש יפה דכהן שאינו מיוחס לא אסור להשתמש בו והביא ראיה ממ"ש הריב"ש בסימן צ"ד על מי שביזה לכהן. ולעד"נ דאין ראיה מדברי הריב"ש דשאני התם שרצה הריב"ש להחמיר על המבזה ולגעור בו מצד היות המבוזה כהן מש"ה כתב שכיון שאינו כהן מיוחס מספיקא אין מחמירין על המבזה אבל לעולם דאסור להשתמש בכהן אע"פ שאינו מיוחס כיון שהוא ספק כהן והא דקי"ל דכהן שנשא אחת מן הנשים האסורות לו דמנגדינן ליה אע"פ שאינו כהן מיוחס שאני התם דאיהו החזיק עצמו בכהן ומש"ה מנגדינן ליה מפני חזקתו וכמ"ש מהר"ש יפה ומ"מ נראה דיש ללמוד מתשובת הריב"ש הלזו דאם הכהן הוא ע"ה דאין אסור להשתמש בו ולפ"ז אפשר לומר דמאי דאמרינן דאין כהן נרצע דמשמע דנמכר מיירי בכהן ע"ה ומ"מ עדיין צריכין אנו לחילוק הסמ"ג משום ההיא דפרק כיצד הרגל (דף כ') דאמר ליה רמי בר חמא לרב חסדא לכי תשמש לי ולפי הסמ"ג י"ל דהתם השכר היה מה שהיה אומר לו הראיה ממתניתין. ולפי תירוץ מהרש"י איכא למימר דמאי דאמרינן דכהן נמכר מיירי בכהן שאינו מיוחס וכ"ת אי כהן שאינו מיוחס מאי איכפת ליה אם יהיה בעל מום הא בלאו הכי אינו יכול לעבוד וכמ"ש רבינו פ"ו מהלכות ביאת מקדש י"ל דשמא למחר ימצא כתב יחוסו. ומ"מ נראה לי שאם יש לכהן מום קבוע דנרצע דאין הפרש בין מום אחד לשני מומין:

גרסינן במכילתא אזנו מן הדלת דברי ר"י ר"מ אומר מן הסחוס שהיה רמ"א אין כהן נרצע והם אומרים נרצע אין כהן נמכר והם אומרים נמכר. ותימה דכיון דס"ל לר"מ דאין כהן נמכר איך הביא ראיה שהרציעה היא מן הסחוס ממה שאין כהן נרצע דמשמע דאם היה מן התנוך היה נרצע הא לדידיה אינו נמכר וליכא למימר דס"ל לר"מ דכל שאינו בר רציעה אינו בר מכירה דהא לאו הא בהא תליא ואמה ומי שאין לו אשה ובנים יוכיחו. ואפשר לתרץ בדוחק ולומר דר"מ גמר שיבה שיבה וכמו ששנינו בפרק אלו הן הגולין

(דף י"ג) דר"מ גמר שיבה דכתיב בגולה משיבה דכתיב גבי עבד הכא נמי יליף שיבה דכתיב גבי נרצע כדכתיב ואיש אל משפחתו תשובו משיבה דכתיב גבי מכרוהו ב"ד כדכתיב ושב אל משפחתו וכי היכי דשב דכתיב גבי נרצע לא מיירי בכהן משום דאין כהן נרצע ה"נ שיבה דכתיב גבי מכרוהו ב"ד לא מיירי בכהן דכהן אינו נמכר ואנן לא קי"ל כר"מ במכירה אע"ג דקי"ל כוותיה ברציעה משום דקי"ל כר"י דלא דריש שיבה שיבה וכמ"ש התוספות בפרק אלו הן הגולין:

הלכה ט

ונוקב את אזנו הימנית וכו'. שם (דף נ"א) והנה מדלא נתן רבינו שיעור בנקב משמע דאפילו כל שהוא די וא"כ קשה דלמה אין נרצע כהן משום שנעשה בעל מום הא כל נקב שהוא פחות מכרשינה אין זה מום וכמ"ש רבינו פ"ז מהלכות ביאת המקדש. כבר הקשו זה בירושלמי וירצע הסחוס פחות מן כרשינה ותירצו שמא יבא לידי כרשינה. ומ"ש במרצע של מתכת פסק כרבי דדריש כלל ופרט והקשה הרב בעל עצמות יוסף דבהלכות שבועות פסק כמאן דדריש ריבוי ומיעוט וכ"פ בפי"א מהלכות טומאת צרעת שמגלח כל שערו חוץ משער תוך החוטם והיינו כמאן דדריש רבוי ומיעוט וכדאיתא בפ"ב דסוטה עלה י"ו ואיך זיכה שטרא לבי תרי. ותירץ דבגמרא אמרינן המרצע זה מרצע גדול וס"ל לרבינו דהך ר"א פליג עם תנאי דלעיל ומהמרצע הגדול נפקא לן דהוי של מתכת ע"כ. ולא הבינותי דבריו דהא הך ר"א דריש ה"א יתירה דהמרצע לומר שצריך שיהיה מרצע גדול אבל אה"נ דדריש לקרא או בכלל ופרט או ברבוי ומיעוט. ותו דאיך מדרשה דה"א דהמרצע נפקא דצריך שיהיה של מתכת ומדברי הרב הנזכר נראה דס"ל דמאן דדריש כלל ופרט לא דריש ריבוי ומיעוט בשום דוכתא ומאן דדריש ריבוי ומיעוט לא דריש כלל ופרט בשום דוכתא אבל הריטב"א כתב דכל חד מן תנאי דריש כלל ופרט וכלל או ריבה ומיעט וריבה כפי שקבלה מרבו באותו מקום פעמים דאין הכי ופעמים דאין הכי וכן הוכיח במקומות הרבה ע"כ. ודבריו תמוהים הם בעיני הרבה דבמסכת שבועות אמרינן ר"ע מ"ט מחייב לשעבר דדריש ריבוי ומיעוט רבי נמי דריש ריבוי ומיעוט דתניא כו' והקשו ורבי דריש ריבויי ומיעוטי והא רבי כללי ופרטי דריש דתניא כו' ואם כדברי הריטב"א איך הוכיחו בגמרא דרבי ס"ל כר"ע בשבועות מדדריש בדוכתא אחריני ריבויי ומיעוטי אימא דהתם קבל מרבו שיהא נדרש בריבויי ומיעוטי והכא גבי שבועות קבל שיהא נדרש בכלל ופרט וכן נמי בקושיית הגמרא שייך נמי קושיא זו וצ"ע ובמסקנא דגמרא אמרו השתא דאמרת רבי כללי ופרטי דריש בעל כרחיך קשיא שבועות ותירץ אלא בשבועות נסיב אליבא דר"ע וליה לא ס"ל הרי שנדחקו לומר דרבי קאמר שבועות

שתים שהן ארבע אליבא דר"ע וליה לא ס"ל מפני שמצאו שרבי דריש קרא דולקחת את המרצע בכלל ופרט וטעמא דר"ע דקאמר דבשבועת ביטוי מחייב לשעבר הוא משום דדריש לקרא דאו נפש כי תשבע בריבויי ומיעוטי ואי כדברי הריטב"א אין כאן הכרח דאימא דבקרא דמרצע קבל מרבו שיהא נדרש בכלל ופרט וקרא דשבועת ביטוי קבל מרבו שיהא נדרש בריבויי ומיעוטי כר"ע. ובפרק שבועות שתים (דף כ"ו) אמרינן ר' ישמעאל ששימש את ר' נחוניא בן הקנה שהיה דורש את כל התורה כולה בכלל ופרט איהו נמי דורש בכלל ופרט ר"ע ששימש את נחום איש גם זו שהיה דורש את כל התורה כולה בריבה ומיעט איהו נמי דורש ריבה ומיעט ומדברי התוספות בפרק המפלת (דף ל) ד"ה ושמע מינה מוכח דמאן דדריש ריבוי ומיעוט לא דריש כללי ופרטי. (*א"ה עיין פר"ח י"ד סימן פ"ד): **ונוקב את אזנו הימנית בגופה של אזן במרצע**. שם המרצע זה מרצע הגדול וכתב הריטב"א דפירוש מרצע גדול היינו שהוא עב וגס והוא עושה נקב גדול כמלא כרשינה ורבינו לא הביא דרשה זו אלא כתב בסתמא ונוקב במרצע משמע דס"ל דאפילו נקב כל שהוא מהני ואפשר דיצא לו משום דר' יוסי בר יהודה ריבה מולקחת אפילו מחט ורבי לא פליג עליה אלא בסול וסירא דלא הוו של מתכת אבל במחט מודה ליה. ולפי זה יש לתמוה עליו מהא דאמרינן בפרק על אלו מומין (דף ל"ז) כעדשה אין בציר מכעדשה לא ורמינהי מרצע וכו' ותירץ רב חנא בר קטינא ל"ק כאן לשחוט כאן לפסול כלומר דדוקא להכשירו לשחיטה בעינן שיעורא אבל לפוסלו אפילו נקב כל שהוא פוסלו לבהמה וה"ה לכהן וא"כ כיון דפסק דאפילו נקב כל שהוא מהני לרציעה וכהן אינו נרצע לפי שנעשה בעל מום ע"כ אית לן למימר דיש חילוק בין לשחוט בין לפסול ואיך פסק בהלכות ביאת המקדש פ"ז גבי מומין הפוסלים באדם ובבהמה מי שניקב סחוס אזנו אם מצטרף לכרשינה הרי זה מום דמשמע דבציר מכרשינה לא הוי מום אפילו לפסול. וכ"ת דס"ל דלפסול דאמרינן בגמרא לא קאי אלא אכהן וטעמא משום דאינו שוה בזרעו של אהרן וכמ"ש התוספות אבל בהמה לא מיפסיל אלא בשיעורא, אכתי תיקשי דבפ"ח מהלכות הנזכר שהביא המומין המיוחדין לאדם למה לא הביא נקב כל שהוא. וליכא למימר דס"ל לרבינו דטעמא דאין כהן נרצע הוי משום שמא יבא לידי כרשינה אבל לעולם דבפחות מכרשינה לא הוי מום וכמו שתירצו בירושלמי משום דמתלמודא דידן משמע דפליג על הירושלמי ולא חייש לשמא יבא לידי כרשינה מדהוצרכו לומר כאן לשחוט כאן לפסול. אשר ע"כ נ"ל לומר דרבינו ס"ל דהרציעה הוא בנקב ככרשינה כמ"ד מרצע גדול ובגמרא לא הקשו אלא לר' יוסי בר יהודה דקאמר דאפילו מחט מהני לרציעה ואליבא דידיה הוצרכו לחלק בין לשחוט בין לפסול אבל

לחכמים לא קשה דאפשר שהם סוברים כמ"ד מרצע זה מרצע גדול. וכ"כ הריטב"א דר' יודן וחכמים ס"ל כמ"ד מרצע זה מרצע גדול ולדידהו אין צורך לחלק בין לשחוט בין לפסול ומה שלא נתן רבינו שיעור בנקב הטעם הוא לפי שכבר למדנו שהכהן אינו נרצע לפי שנעשה בעל מום וכבר למדנו שיעור המום בהלכות ביאת המקדש שהוא בכרשינה ממילא נפקא דשיעור הנקב הוא ככרשינה משום דבציר מהכי אינו נעשה בעל מום: **ולא נאמר מזוזה וכו'**. שם ובמכילתא והגישו אל הדלת או אל המזוזה מקיש דלת למזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד את אומר לכך בא או ירצענו במזוזה ת"ל ונתת באזנו ובדלת בדלת אתה נותן אבל אי אתה נותן במזוזה או יעביר באזנו ובדלת ת"ל ורצע אדוניו את אזנו באזנו אתה מעביר ואי אתה מעביר בדלת הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון הקיש דלת למזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד. והקשה הרא"ם דאימא איפכא לפי שהוא אומר ונתת באזנו ובדלת אין לי אלא דלת מזוזה מנין ת"ל אל הדלת או אל המזוזה כמו שדרשו גבי שאור וא"ת א"כ למה לי למיכתב דלת כיון דכבר שמענו אותו ממשנה תורה י"ל דאיצטריך להיקשא דמה מזוזה מעומד אף דלת מעומד וכ"ת אכתי תיקשי דלמה לי קרא דמשנה תורה א"ו ע"כ אתא למעט מזוזה י"ל דאיצטריך ללמד אופן הרציעה שיהא דוקר והולך עד שמגיע לדלת שלא למדנו זה אלא מקרא דמשנה תורה וכמו שדרשו אותו בקידושין. אך קשה דאימא דמה שדרשו במכילתא מקרא דבאזנו ובדלת שאין המזוזה כשרה לרציעה הוא מיתורא דוי"ו דובדלת ואתא למעוטי מזוזה ואע"ג דוי"ו יתירה דורשים אותה בכ"מ לרבות ולא למעט כבר כתבו התוספות בפרק בנות כותים (דף ל"ב) בד"ה למעוטי אשה מלובן דהיכא דלא איצטריך לרבות אמרינן דאתא למעוטי ה"נ קים להו לרז"ל דאין שום דבר לרבות מיתורא דוי"ו על כן דורשים אותה למעט לומר דלת אין מזוזה לא וכ"ת דהוי"ו איצטריך לומר שיהא דוקר והולך עד שמגיע אצל דלת הא ליתא משום דע"כ לא קס"ד דירצענה לאוזן מאבראי ויניחנה על הדלת וידקור כנגד אזנו בדלת אלא אי הוה כתיב קרא ונתת אזנו בדלת וכדמשמע מתחלת הברייתא משום דהוה קאי הנתינה לאזן ולא הוזכרה כאן רציעת האזן אבל כיון דכתיב קרא ונתת באזנו דקאי הנתינה למרצע והוזכרו כאן רציעת האזן וכי כתב קרא בדלת על כרחיך דבתר רציעה היא הא כיצד דוקר והולך עד שמגיע אצל דלת וא"כ אייתר לן וי"ו דובדלת לומר דלת אין מזוזה לא. עוד הקשה הרא"ם שלא מצינו בכל התורה כולה שתהיה שום מלה לצורך ההיקש בלבד מבלתי שתהיה לצורך עצמה כמלת מזוזה בזה המקום שאין לה מובן כלל שהרי אין המזוזה כשירה ברציעה וכה"ג הקשו התוספות בפרק הערל (דף ע') ד"ה אלא לאפנויי. ועיין בפרק אלו נערות עלה ל"ח

ובמ"ש התוס' שם ד"ה מי אתיא ג"ש ומפיק ליה מפשטיה. והרב לח"מ ז"ל הרבה להשיב על הרא"ם וכתב דתרי מילי איכא חדא בהעמדה שמעמיד האדון והשניה ברציעה ולענין העמדה ודאי דמזוזה ודלת שוים שיכול האדון להעמידו בין אצל דלת בין אצל מזוזה ומ"ש בדלת דמשמע דלת אין מזוזה לא איירי לענין רציעה ודקדק זה מדברי רבינו יע"ש. ולפי דבריו קשה לישנא דמכילתא דקאמר אתה אומר לכך בא או אינו אלא ירצענו במזוזה דמשמע דאם לא היינו דורשים ההיקש היתה הרציעה במזוזה כפשטיה דקרא דוהגישו אל הדלת או אל המזוזה ולפי דברי הרב בעל ל"מ אף שלא נדרוש ההיקש אכתי ליכא למישמע מקרא דוהגישו שתהיה הרציעה כשרה במזוזה משום דקרא לא מיירי אלא בהגשה ולא ברציעה. ואפשר לומר דאע"ג דקרא דוהגישו לא מיירי אלא בהגשה מ"מ מדאקשינהו דלת למזוזה משמע דאתא לשום דרשא והיינו אומרים דאתא לומר שתהא המזוזה כשרה לרציעה משום דברציעה לא כתב קרא אלא דלת ועל כן הקיש רחמנא דלת למזוזה לומר מה דלת כי היכי דכשר להעמדה כשר לרציעה הכי נמי מזוזה כי היכי דכשר להעמדה כשר נמי לרציעה ובתחלה דרשו במכילתא ההיקש לומר שתהא הדלת מעומד ואח"כ אמרו אימא דההיקש הוא לומר שתהא המזוזה כשרה לרציעה ותירצו דבפירוש מיעט קרא לרציעה במזוזה א"כ ע"כ אית לן למימר שההיקש בא לומר שתהא הדלת מעומד ואחר זה חזרו והקשו דאימא דהמיעוט דובדלת לא הוי למעוטי מזוזה אלא למעוטי שלא יעביר באזנו ובדלת דאי לאו מיעוטא הוה אמינא דיעביר באזנו ובדלת אלא כיון שמגיע אצל דלת די ולעולם דההיקש הוא לומר שתהא המזוזה כשרה לרציעה ואמרו דאי משום הא לא איצטריך קרא למעט דהא מימעיט מקרא דורצע אדוניו את אזנו באזנו אתה מעביר ואי אתה מעביר בדלת א"כ אייתר לן מיעוטא דובדלת על כרחין למעוטי מזוזה מרציעה א"כ ההיקש הוא לומר מה דלת מעומד אף מזוזה מעומד. ומ"ש רש"י א"כ מה ת"ל או אל המזוזה אע"ג דאיצטריך לגופיה למצות הגשה הכוונה היא למאי אהני היקשא משום שאם היינו אומרים דהרציעה כשרה במזוזה א"ש דלהכי הקישה רחמנא לאשמועינן האי דינא וכמו שכתבנו בפירוש המכילתא. וכ"ת כיון דמלת מזוזה איצטריך לגופה למצות הגשה א"כ היקשא מנא לן הא לא קשיא משום דההיקש לא צריך הפנאה כמו הג"ש והכא אפשר דמלת או אתא לאקושי דלת למזוזה ומצינו או שתבא להיקש כדאיתא בת"כ בפ' קדושים בפיסקא דשפחה נחרפת אין לי אלא כסף בחציה ובשטר בכולה מנין אף שטר בחציה ת"ל או חופשה לא נתן לה מה כסף בחציה אף שטר בחציה. ופי' שם הרב קרבן אהרן דמלת או סמיך חופשה לא נתן לה עם הפדה לא נפדתה לאקושינהו ועם זה יבואו דברי רש"י יותר מדוקדקים שכוונתו לומר למאי

איצטריך או וא"ת א"כ דקרא דוהגישו לא מיירי ברציעה א"כ מנא לן שהדלת שעליה רוצעים צריך שתהיה מעומד דהא לית לן היקשא לומר שצריך שתהיה מעומד כיון דקרא דהיקשא לא מיירי אלא בהגשה. וי"ל דקרא דורצע אדוניו את אזנו קאי על קרא דלעיל דאל הדלת או אל המזוזה אלא דאי לאו דכתב קרא באזנו ובדלת הייתי אומר דגם לרציעה כשרה המזוזה אבל לאחר המיעוט לא קאי אלא אדלת דכתיב גבי הגשה וכיון דההוא דלת הוי מעומד מכח ההיקש א"כ כי כתב קרא ורצע אדוניו וקאי על אותו דלת הנזכר בפסוק הקודם ממילא חד דינא איתא להגשה ורציעה. וא"ת היכי דרשו במכילתא מקרא דורצע אדוניו את אזנו באזנו אתה מעביר ואי אתה מעביר בדלת דאי מקרא דאזנו הא איצטריך לג"ש אזן אזן ממצורע ואי ממיעוטא דאזנו הא איצטריך לר"א לומר אזנו ולא אזנה ולת"ק אזנו ולא אזנו של מוכר עצמו וכדאיתא בקידושין (דף י"ד וט"ו) וי"ל דהא דאיצטריך לת"ק מיעוטא דאזנו למוכר עצמו הוא אליבא דרב טביומי דס"ל דת"ק יליף ש"ש וא"כ איצטריך קרא למעט מוכר עצמו אבל אנן קי"ל דטעמא דת"ק הוא לפי דלא יליף ש"ש וכמ"ש הריטב"א וא"כ אייתר לן מיעוטא דאזנו לומר באזנו אתה מעביר ואי אתה מעביר בדלת וא"כ אכתי תיקשי על הגמרא כשהקשו ור"א ההוא מיבעי ליה אזנו ולא אזנה למה לא אמרו דאיצטריך לומר באזנו אתה מעביר ואי אתה מעביר בדלת וכ"ת משום דאכתי תיקשי דהא ממיעוטא דאזנו דכתיב במשנה תורה נפיק וא"כ על כרחיך דמיעוטא דאזנו דכתיב בפרשת משפטים הוא לומר אזנו ולא אזנה א"כ לפי המסקנא דת"ק לא יליף ש"ש תיקשי דלמה לי תרי מיעוטי וליכא למימר דלפי המסקנא לא דריש ת"ק עבד העבד ושדינן חד מיעוטא לומר אזנו ולא אזנה ואידך באזנו אתה מעביר ואי אתה מעביר בדלת שהרי בדף י"ז הביאו ברייתא אחת דיליף דאין האמה נרצעת מקרא דהעבד וא"כ לפי המסקנא היכי מיתוקמא האי ברייתא: **האדון הוא שרוצע בעצמו וכו'**. במכילתא. וא"ת נילף מהכא בכל התורה דאין שלוחו של אדם כמותו י"ל משום דיבמה וסמיכה ועגלה ערופה הוו ג' כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין מהם אליבא דכ"ע דביבמה כתיב וקראו לו הוא ולא שלוחו וכן בעגלה ערופה ומדדו הם ולא שלוחם וסמיכה ידו ולא שלוחו וכ"כ התוס' פ"ק דערכין (דף ב') ד"ה אי לא קרבנו ותו איכא הפרה דבעל דליתיה בשליח מקרא דכתיב אישה יפרנו וכדאיתא פ"ב דנזיר עלה י"ב ומייתי לה פ"י דנדרים עלה ע"ב ותו איכא שאילה בבעלים דליתיה בשליח וכדאיתא בפרק השואל עלה צ"ו. (*א"ה ובס"פ חלק אמרי' יצאו הם ולא שלוחם ועיין פרי חדש א"ח בנמוקיו על הרמב"ם פ"ד מהלכות ע"ז דין ב'): **ואין רוצעין שני עבדים כאחד וכו'**. פ"ק דסוטה (דף ח') הקשו והא אין עושין מצות חבילות חבילות ותירצו ל"ק כאן בכהן

אחד כאן בב' כהנים ופירש"י בכהן אחד הוי חבילות וכן לגבי עבדים בב"ד אחד ובאדון אחד והקשו עליו התוס' דהא טהרת ב' מצורעים דמי לשני עבדים של שני בני אדם ולקושיית התוס' אפשר לתרץ דשאני טהרת ב' מצורעים דהכהן עושה מעשה וא"כ אף שהם גופים מוחלקים הרי הכהן עושה מצות חבילות חבילות אבל גבי עבדים אין הב"ד עושה שום מעשה ולפ"ז בב' עבדים של ב' בני אדם שריא. אך מאי דק"ל בדברי רש"י הוא דמשמע מדבריו דבשני בתי דינים שרי אף בב' עבדים של אדון אחד וזה תימה דאכתי האדון עושה מצות חבילות חבילות ואיך הותר לו לרוצעם כאחד. אשר ע"כ נ"ל דמ"ש רש"י ובאדון אחד הכוונה הוי או באדון אחד כלומר בב"ד אחד אסור אע"פ שהם ב' עבדים של שני בני אדם כטהרת שני מצורעים וכן באדון אחד אסור אע"פ שהוא בשני ב"ד דאכתי האדון עושה מצות חבילות חבילות. ודע שמדברי התוס' שם בד"ה אין משקין נראה דלאו דוקא לרצוע ב' עבדים כאחד דאסור אלא אפילו להביאם לב"ד כאחד אסור ואע"פ שהרציעה היא בזה אחר זה:

הלכה י

ואם אמר יאמר העבד וכו'. פ"ק דקידושין (דף כ"ב) וכתב מוהרימ"ט בחידושיו דהאי תנא דדריש אם אמר יאמר שצריך שיאמר וישנה לא ס"ל דברה תורה כלשון ב"א ואין דעתי נוחה בזה דא"כ הו"ל לתלמודא למימר דראב"ע דס"ל דברה כו' חולק על זה וכן נ"ל דאין צורך שישנה וכמו שחילק גבי הענקה אשר ע"כ נראה דאף ר"א מודה בדרשא דאם אמר יאמר וע"כ לא פליג אלא גבי הענקה משום דמוכחי קראי להפך דכתיב אשר ברכך דמשמע דוקא נתברך הבית בגללו אבל הכא אין הוכחה שלא יהיו שתי אמירות וכ"כ התוס' בפרק אלו מציאות (דף ל"א) ועיין בפ' ארוסה (דף כ"ד): עד שיאמר וישנה וכו'. שם אמר בתחלת שש ולא אמר בסוף שש אינו נרצע אמר בסוף שש ולא אמר בתחלת שש אינו נרצע ופירשה רבה מאי בתחלת שש בתחלת פרוטה אחרונה ומאי בסוף שש בסוף פרוטה אחרונה ולפי פירש"י נראה דב' אמירות הללו הם בזמנים מוחלקים הא' היא קודם שיתחיל הפרוטה האחרונה בכל זמן שיהיה אך שיהיו לו אשה ובנים והב' לאחר שהתחיל הפרוטה האחרונה אבל מדברי רבינו נראה שב' האמירות הם בזמן א' ולדבריו קשה טובא לישנא דגמרא וכבר עמד ע"ז הבעל"מ ותירץ דס"ל דמ"ש בברייתא תחלת שש ר"ל קודם שיהיה עליו שוה פרוטה הרבה וסוף שש הוא אחר שנשאר פחות מש"פ וכל חד מהני זימני לא מהני משום דלא מיקיימי תרי קראי אבל הזמן הוא מעט קודם שיתחיל הפרוטה דנקרא עבד כיון שיש לו עליו עדיין ש"פ ונקרא סמוך ליציאה כיון שלא נשאר לו אלא ש"פ. ואכתי ק"ל לפי' זה לישנא דברייתא דקאמר אמר בתחלת

שש ולא אמר בסוף שש דלא הול"ל אלא אמר בתחלת שש אינו נרצע משום שנאמר לא אצא חפשי דאי אמרת בשלמא לרש"י ז"ל דס"ל דהאמירה הא' היא בתחלת שש איצטריך לומר ולא אמר בסוף שש לומר שכל שתי האמירות אמרם בתחלת שש אבל לרבינו דס"ל דתחלת שש לאו זמן אמירה היא לא איצטריך לומר ולא אמר בסוף שש עיין בפירושו למשנה שכתב עד שיאמר בתחלת שש ובסוף שש. אשר ע"כ נ"ל דרבינו ס"ל דכדי לקיים קרא דהעבד וקרא דלא אצא צריך שיתחיל מזמן שהוא עבד ויסיים סמוך ליציאה וזהו שכתב רבינו כגון שנשאר מן היום שוה פרוטה דאז נמצא שמתחיל מזמן שהוא עבד שהרי יש לו עליו ש"פ ומסיים סמוך ליציאה או יתר מעט כלומר כדי שיסיים סמוך ליציאה לקיים קרא לא אצא חפשי. והשתא א"ש דברי הברייתא דקאמר אמר בתחלת שש ולא אמר בסוף שש כלומר שלא סיים האמירה בפחות מש"פ וכן אם אמר בסוף שש ולא התחיל בתחילת שש לא מהני משום דלא מיקיים תרי קראי ויצא לו לרבינו דין זה מפני שהוקשה לו דלשתוק קרא מאם אמר יאמר ומדכתב קרא העבד ולא אצא חפשי ע"כ צריך שתי אמירות א"ו דאי לאו קרא דאם אמר יאמר הו"א דלעולם דחד אמירה סגי אלא שצריך שיתחיל מזמן שהוא עבד ויסיים סמוך ליציאה וא"כ כי אתא קרא דאם אמר יאמר לא עקר מאי דהוה ס"ל בקראי דהעבד ולא אצא חפשי אלא דחדש לנו שצריך שיהיו שתי אמירות אבל אה"נ דזמנם הוא שיתחיל מזמן שהוא עבד ויסיים סמוך ליציאה כמו דהוה ס"ל אי לא כתב קרא אם אמר יאמר. ודע דאם לא אמר אלא תיבה אחת בזמן שהוא עבד והשאר סמוך ליציאה או שלא אמר סמוך ליציאה אלא תיבה אחת והשאר קודם ליכא קפידא כיון שהתחיל בזמן שהוא עבד וסיים סמוך ליציאה הרי נתקיימו שני המקראות אבל אליבא דרש"י דס"ל דב' האמירות הם בזמנים מוחלקים תיקשי למה לי קרא דאם אמר יאמר וליכא למימר כמו שתירצנו דאכתי תיקשי השתא נמי נימא הכי וכמו שהקשה מהרימ"ט בחידושיו: ודע שמוהריב"ל בחידושיו כתב שצריך ד' אמירות שתים כשהוא עבד וב' סמוך ליציאה וכתב דלישנא דרש"י הכי דייק ותימה הוא בעיני דין זה שלא נמצא לשום אחד מהפוסקים דס"ל הכי. והריטב"א דס"ל כפירש"י כמו שיראה מדבריו שם כתב בפירוש ומשום שתי אמירות אלו חדא דבתחלת פרוטה אחרונה ואידך דבסוף אמר קרא ואם אמר יאמר שיאמר וישנה ונראה דבא לאפוקי מסברת מהריב"ל. ומ"ש שדברי רש"י דייקי הכי לא ראיתי בדברי רש"י זה דמאי דנקיט רש"י בלישניה אמר ושנה בתחלת פרוטה אין הכרח מזה דס"ל דצריך ב' אמירות בתחלת פרוטה וב' אמירות בסוף פרוטה והראיה דלא נקט רש"י ולא אמר ושנה בסוף שש ואם כדברי הרב לישמעינן רבותא דאפילו אם אמר בסוף שש כיון שלא שנה

לא מהני ומה שהכריחו למוהריב"ל ז"ל לומר דין זה הוא מפני שהוקשה לו דלשתוק קרא דאם אמר יאמר ומקרא דהעבד ולא אצא חפשי למדנו שצריך שתי אמירות וא"ת אכתי תיקשי למ"ש לעיל בתירוץ קושיא זו לדעת רבינו דהתינח לפי המסקנא אבל לפי הקס"ד דהוה ס"ל לתלמודא דתחלת שש הוא ממש תחלת שש וסוף שש הוא יום האחרון למה לי קרא דאם אמר יאמר בקראי דהעבד ולא אצא חפשי סגי וליכא למימר מפני שהיינו אומרים דהכוונה שצריך שיתחיל כשהוא עבד ויסיים סמוך ליציאה משום דא"כ השתא נמי נימא הכי וי"ל דהוה ס"ל לתלמודא דלקושטא דמילתא ליכא למימר הכי וכמ"ש מהרימ"ט משום דמדה בתורה היא שני כתובים המכחישים זא"ז הכתוב השלישי מכריע א"נ משום דסברא הוא דבחד זמן מה לי חדא אמירה מה לי תרתי אבל למסקנא דמילתא אין אנו צריכים לדוחקים הללו אלא דמאי דהוה ס"ל בפירושא דקראי דהעבד ולא אצא חפשי אי לא כתב קרא אם אמר יאמר הוא דס"ל לבתר דכתב לן קרא דאם אמר יאמר וכמ"ש לעיל. והסמ"ג במ"ע סי' פ"ג כתב העבד עד שיאמר כשהוא עבד אבל אמר אחר שש אינו נרצע ע"כ. והנה לא שם גבול אלא לסוף זמן האמירה שצריך שלא יהיה אחר שש אבל לתחלת זמן האמירה לא שם גבול ודבר תימה הוא בעיני דהא בגמרא מוכח שצריך שיהיה סמוך ליציאה ובין אי ס"ל כפירוש רש"י או כרבינו היה לו להביא דין זה דסמוך ליציאה וצ"ע:

הלכה יא

היתה לעבד שפחה כנענית וכו'. שם וא"ת למה לא הצריכו רז"ל שיאהב את אשת רבו ובניו דהא כתיב כי אהבך ואת ביתך דהא הצריכו שיאהב את רבו משום דכתיב כי אהבך וקרא דכי אהבך קאי לאשת רבו ובניו הנרמזים בואת ביתך וכן נמי שיאהב את אשתו ואת בניו משום דכתיב אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני. וכן נמי קשה דלמה הביאו ראיה על שצריך שיאהב את רבו מקרא דכי אהבך דכתיב במשנה תורה ולא הביאו מקרא דאהבתי את אדוני דכתיב ברישא. וי"ל דאפשר דגזירת הכתוב הוא שיאמר אהבתי את אשתי ואת בני דאע"פ שאינו אוהב אותם סגי באמירה אבל גבי אדון מדכתבו פעמים משמע דאתא לרבות שצריך שתהיה לו אהבה בלב ולא סגי באמירה. א"נ דודאי דמקרא דאהבתי ליכא למילף מינה שיהא צריך אהבה דאפשר דלאו לעכובא קאמר אהבתי אלא דאורחא הוא דקאמר דפשיטא שהעבד שיוצא לחירות ואינו רוצה אלא רוצה לחזור לשיעבודו הוא מחמת שאוהב את רבו ואת אשתו ובניו וכן נמי בקרא דכי אהבך ואת ביתך אבל גבי אדון ליכא למימר הכי מדחזר וכתב רחמנא כי אהבך שלא היה בו צורך כיון שכבר כתיב אהבתי את אדוני ע"כ לדרשא אתא לומר שצריך שיאהב

אותו אבל גבי אשת רבו ובניו ואשתו ובניו דליכא קרא יתירא לא אמרי' דלעכובא אתא ויהא נרצע כיון דקרא אורחא דמילתא נקט. וא"ת למה לא אמרינן גבי עבד שאם היה לרבו שתי נשים דאינו נרצע משום דבית אחד אמר רחמנא ולא שני בתים דהא גבי כ"ג דילפינן שצריך שתהיה לו אשה ביוה"כ משום דכתיב וכפר בעדו ובעד ביתו אמרינן דצריך שלא יהיו לו שתי נשים דבית אחד אמר רחמנא ולא שני בתים וכדאיתא בפ"ק דיומא (דף י"ג) הכא נמי נימא הכי וי"ל דשאני התם גבי כ"ג דאיתא טעמא למילתא משום שמא נמשך לבו אחריהם ויבא לידי טומאה וכמ"ש הראב"ד בפי"ז מהא"ב ומש"ה אמרי' דקרא נקט ביתו למעוטי ב' בתים אבל הכא גבי עבד דליכא טעמא למעט שני בתים לא אמרינן דביתך אתא למעט ב' בתים אלא לומר דצריך שיהיה לו בית. ולפי מ"ש רבינו דכ"ג אסור לעולם ליקח שתי נשים משום דכתיב אשה אחת ולא שתים ניחא טפי דודאי מאי דאמרינן בגמרא ורחמנא אמר בעד ביתו ולא בעד שני בתים לאו ממלת ביתו הוא דקא ממעט ב' בתים אלא הכוונה הוא לומר מאחר דבקרא ליכא הוכחה דצריך שיהיו לו ב' בתים מנא לן דשרי ליה שיהיו לו ב' בתים מאחר שאסרה לו הכתוב משום דכתיב אשה אחת ולא שתים אבל אה"נ דביתו לאו מיעוטא הוא לב' בתים. ודע שאם האדון לא כנס לאשתו אע"פ שקדשה אינו נרצע משום דכל כמה דלא כניס לה לא מיקרי ביתו וכדמוכח פ"ק דיומא (דף י"ג). ודע שהרב בעל עצמות יוסף נסתפק אם צריך שיהיו לעבד ב' בנים משום דכתיב בני או דלמא אפילו באחד סגי ע"ד ובני פלוא אליאב, ולא הכריע. והרב כנה"ג כתב דאין כאן מקום לספק דפשיטא דבבן אחד סגי ע"ש. ודע שהרב מוהרימ"ט כתב דלא בעינן שיהא לרבו בנים והא דאמרינן לו אשה ובנים ולרבו אין אשה ובנים לאו דוקא אלא אגב דנקט גבי דידיה יש לו אשה ובנים נקט גבי אדון ולרבו אין אשה ובנים והכריח זה משום דמקרא דואת ביתך לא משמע אלא אשה וכדאמרינן גבי כ"ג. ותימה הוא בעיני דין זה דהא קי"ל הלכתא כר"ע דדריש אתין לרבות וא"כ נימא דמואת נתרבו הבנים: הוא אוהב את רבו וכו'. שם. וא"ת למה לי קרא דכי אהבך ת"ל משום דכתיב עמך דמשמע דצריך שיהיו שוים דכה"ג אמרינן גבי חולה. וי"ל דהברייתא נסתפקה בספיקו דרב ביבי בר אביי היכא דשניהם חולים מאי עמך בעינן והא איכא או דלמא כי טוב לו בעינן והא ליכא וא"כ אם היינו למדים אהבת העבד לרב מקרא דעמך היה הספק נופל גם בזה היכא דשניהם אינם אוהבים זה לזה מאי עמך בעינן והא איכא או דלמא כי טוב בעינן וליכא. אבל כיון שלמדנו אהבת העבד לרב מקרא דכי אהבך תו ליכא לאיסתפוקי במידי דודאי אם האדון אינו אוהב לעבד אינו נרצע משום דליכא לא עמך ולא טוב לו. ועוד י"ל דשאני גבי חולה דמה שלמדנו שצריך שהעבד לא יהיה חולה

הוא מטוב לו לבד וא"כ אייתר לן עמך ושדינן ליה אכי טוב לו לומר שזה הטוב שיש לעבד שיהיה ג"כ לאדון אבל גבי אהבת האדון לעבד לאו מכי טוב לו לבדו נפיק אלא מעמך נמי נפיק כלומר שזה הטוב הוא בסבתו של אדון והוא שאוהב אותו דמכי טוב לו לא משמע אלא שיש לו טוב אבל לא שיהיה בסיבת האדון וא"כ לא אייתר לן בדרשא זו עמך למדרש שהעבד ג"כ יאהב את רבו. ועוד י"ל דשאני גבי חולה דמאי דדרשינן במלת עמך הוא מאי דדרשינן בכי טוב לו דקאי עליה כלומר שהעבד אינו חולה האדון ג"כ צריך שלא יהא חולה אבל גבי אהבה ליכא למידרש בעמך שצריך שהעבד יאהב את רבו דהא לא הוי דומיא דכי טוב לו דהתם הוא שהאדון אוהב את עבדו ואילו עמך הוא שהעבד יאהב את אדוניו והם דברים מוחלקים מב' צדדים מהנותן והמקבל אבל גבי חולה החילוק הוא לבד מצד המקבל: הוא חולה וכו'. שם ואיתא במכילתא כי טוב לו שתהא טובתו שוה לך אם היה חגר או סומא אינו נרצע. ונראה דרבינו לא הביא דין זה משום דמשמע ליה דהכל נכלל בדין חולה:

הלכה יב

מה בין מוכר עצמו למכרוהו ב"ד וכו'. מוכר עצמו אין מעניקין לו מכרוהו ב"ד מעניקין לו. שם (דף ט"ו) מ"ט דת"ק דאמר מוכר עצמו אין מעניקין לו מיעט רחמנא גבי מכרוהו ב"ד העניק תעניק לו לו ולא למוכר עצמו ואידך לו ולא לב"ח מדס"ל בעלמא כר"נ אתא לו לאפוקי ואידך בעלמא נמי לא ס"ל כר"נ. ויש לתמוה על רבינו דאיך פסק כאן כת"ק דקאמר מוכר עצמו אין מעניקין לו ובפ"ב מהל' מלוה ולוה פסק כר"נ דהא משמע בגמ' דת"ק לא ס"ל כר"נ. וליכא למימר דרבינו ס"ל כפירוש ה"ר נתנאל שפירש דלגבי מלוה כ"ע לא פליגי דקי"ל כר"נ אלא דפלוגתייהו הוא בשכירות אי איתא לדר"נ דר"א ס"ל דאף בשכירות קי"ל כר"נ ואיצטריך לו למעוטי ות"ק ס"ל דלא קי"ל כר"נ בשכירות וא"כ אייתר לן לו למעט מוכר עצמו דא"כ היה לו לרבינו לחלק בפירוש בין מלוה לשכירות. ועוד שה"ה ז"ל כתב עלה דההיא דפ"ב מהלכות מלוה זה מחלוקת בברייתא דת"ק ור"א ואם רבינו ס"ל כפירוש ה"ר נתנאל לא פליגי בדינו ת"ק ור"א ומהתימה על הרב בעל ל"מ ומהר"ש טייטאצק הובאו דבריו בתשובת מהרש"ך ח"א סי' י"ב שכתבו דרבינו ס"ל כה"ר נתנאל איך לא השגיחו בדברי ה"ה והש"ך בסי' פ"ו כתב דרבינו ס"ל כמ"ש הרשב"א בחידושיו פרק השולח דמאן דס"ל כר"נ לא מוקי פלוגתא דר"א ות"ק בדר' נתן אלא דכולהו אית להו דר"נ וטעמא דת"ק דקאמר לו ולא למוכר עצמו ולא דריש לו ולא לב"ח משום דמסתברא קאי בעבד ממעט מילי דעבד אבל קאי בעבד וממעט ב"ח ומשמעות דורשין איכא בינייהו. ותמהני דהא לפי דברי הרשב"א הללו ע"כ אית לן

למימר דת"ק אית ליה לדרבי נתן אף בהענקה דהא לית לן מיעוטא למעט ב"ח מהענקה כיון דאיצטריך לו למעט מוכר עצמו ורבינו כתב בפירוש ענק ע"ע לעצמו ואין ב"ח גובה הימנו. ול"נ דרבינו ס"ל דהא דאצטריכו בגמרא לומר דת"ק לא ס"ל דר' נתן היינו מקמי דידעינן טעמא דת"ק דס"ל דמוכר עצמו אסור בשפחה כנענית אבל לפי האמת דדרשינן אם אדוניו יתן לו למעט מוכר עצמו משום דבעל כרחו מכי משנה ש"ש נפקא תו לא איצטריך לו דהענקה למעט מוכר עצמו משום דקרא דכי משנה שכר שכיר הוא טעם על הענקה וכמו שפירש"י ז"ל וכיון דטעמא דהענקה הוא משום דכי משנה שכר שכיר עבדך שפירושו הוא שמסר לו שפחה כנענית ממילא משמע דמוכר עצמו דאסור בשפחה ממיעוטא דלו אינו חייב להעניק וא"כ אייתר לן לו דהענקה למעט ב"ח ואף דנימא דס"ל לרב טביומי דאף לפי המסקנא איצטריך לו דהענקה למעט מוכר עצמו משום דאי לאו לו גמרינן הענקה בע"ע המוכר עצמו אע"ג דלא שייך ביה משנה ש"ש משום ג"ש דש"ש וכמו שכתבו התוס' גבי מוכר עצמו אינו נרצע מ"מ מאן דס"ל כר"נ ס"ל כמו שכתבנו דלת"ק לא איצטריך לו דהענקה למעט מוכר עצמו ומה שהביאו לרבינו לומר דין זה הוא דהרבה מקומות בתלמוד מוכח מינייהו דהלכתא כר' נתן וכמ"ש התוספות והרשב"א ואילו מהכא מוכח דלית הלכתא כר' נתן משום דקי"ל כת"ק דר"א שמותי הוא משום הכי הוכרח לומר דמאן דס"ל כר' נתן לא ס"ל כאוקימתא דרב טביומי ומ"ש ה"ה זה מחלוקת בברייתא דת"ק ור' נתן אע"ג דלא קי"ל כהאי אוקימתא נראה דאתא למעט דלא נימא מדפסק רבינו כר' נתן וכת"ק א"כ ס"ל כפי' ה"ר נתנאל דשאני בין מלוה לשכירות ות"ק לא פליג אר"נ במלוה וכמ"ש הרב בעל לח"מ ומהר"ש טייטאצק דרבינו ס"ל כפירוש ה"ר נתנאל לזה כתב זה מחלוקת כלומר דבהלואה נמי פליג ת"ק כפי ההיא אוקימתא דאין חילוק בין מלוה לשכירות אלא שבהרבה מקומות פסקו כר' נתן א"כ ליתא ודאי להההיא אוקימתא דמסתמא לא פליגי את"ק וא"ת א"כ דטעמא דת"ק דס"ל דמוכר עצמו אין מעניקין לו הוא משום דאין רבו מוסר לו שפחה ולא מיקיים ביה כי משנה שכר שכיר א"כ אף במכרוהו ב"ד שלא מסר לו שפחה נאמר ג"כ שלא יהיה חייב להעניקו וי"ל דשאני גבי מכרוהו ב"ד כיון שהיה בידו להעבידו ביום ובלילה והוא לא מסר לו שפחה איהו דאפסיד אנפשיה ומיקיים שפיר כי משנה ש"ש עבדך כיון שניתן לו רשות למסור לעבדו שפחה אבל גבי מוכר עצמו שאין יכולת בידו פשיטא דאינו חייב להעניקו כיון דלא מיקיים ביה כי משנה ש"ש. אבל הרב מוהרימ"ט (דף י"א) כתב דאם לא מסר לו שפחה אינו חייב בהענקה ולפי זה הוקשה להרב דאמאי איצטריך קרא דלו בהענקה למעט מוכר עצמו ת"ל דאין רבו מוסר לו שפחה ותירץ דס"ד דאיתרבי מהעניק תעניק

וקשה לי דאכתי נימא דהעניק תעניק אתא לרבות דבין מסר לו שפחה בין לא מסר לו חייב להעניק וי"ל דבשלמא מוכר עצמו היינו מרבים אותו כדי לקיים הג"ש דש"ש אבל מכרוהו ב"ד דליכא ג"ש ניחא טפי לאוקומי ריבויא דהעניק תעניק להיכא שלא נתברך הבית בגללו דלא מיעקר קרא דכאשר יברכך מלמימר דאתא לרבות מכרוהו ב"ד שלא מסר לו רבו שפחה דמיעקר קרא דכי משנה ש"ש ומ"מ אין צורך לומר דאיצטריך לו דהענקה משום ריבויא דהעניק תעניק משום ג"ש דש"ש לחודיה איצטריך וכמ"ש התוס' דאי לאו אזנו הו"א דקרא דאהבתי לאו דוקא משום ג"ש דש"ש ה"נ בקרא דכי משנה ש"ש וכ"כ מהרימ"ט במהדורא ב':

עוד נראה לומר דרבינו ס"ל דמאן דס"ל כר"נ קאמר דטעמא דת"ק דמיעט מוכר עצמו ולא מיעט ב"ח הוא משום דהענקה מדין צדקה הוא ושנינו בתוספתא מעשר עני אין משלמין בו החוב וה"ה צדקה וכמ"ש המרדכי פ"ק דבבא בתרא וא"כ לא איצטריך לו למעט ב"ח וא"כ ע"כ אתא למעט מוכר עצמו אבל לעולם דס"ל לת"ק כר"נ ורב טביומי ס"ל דהענקה לאו מדין צדקה הוא אלא כמו ש"ש ומש"ה איצטריך לומר דטעמא דת"ק הוא משום דלא ס"ל כר' נתן אבל הרב בעל ש"ך כתב דרבינו ס"ל דמאי דאמרינן בעלמא נמי לא ס"ל כר"נ הכוונה הוא בדומה להענקה שהוא צדקה לא ס"ל כר"נ ופי' זה הוא מעין פי' ה"ר נתנאל ודבריו תמוהים שהרי כתב ה"ה זה מחלוקת בברייתא דת"ק ור"נ ולפי דבריו לא פליגי ת"ק ור"נ בדינא דרבינו והריטב"א כתב דטעמא דרבינו הוא משום דע"כ לא איצטריך לומר דת"ק לא ס"ל כר"נ אלא אליבא דרב טביומי דס"ל דת"ק יליף ש"ש אבל לפי האמת טעמא דת"ק הוא משום דלא יליף ש"ש וא"כ אייתר לן לו למעט ב"ח ומאן דס"ל כר"נ ס"ל דת"ק לא יליף ש"ש והבכ"מ נראה דלא ס"ל כתירוץ הריטב"א שהרי כתב דהטעם דמוכר עצמו אין מעניקין לו הוא משום מיעוטא דלו וכן נמי לא ס"ל התירוץ הא' שכתבנו אלא ס"ל התירוץ הב' דטעמא דת"ק דלא מיעט ב"ח הוא משום דהענקה הוי כמו צדקה ולא איצטריך קרא למעט ב"ח מהענקה ועיין לקמן בפירקין דין ט"ו: ודע שהתוס' כתבו דהלכה כר"א דמוכר עצמו מעניקין לו ועוד הוסיפו לומר דאפשר דבכולהו נמי הלכתא כוותיה ומוהרימ"ט הקשה על זה דמדלא חשיב בהדי הנך דתנן בסוטה פרק היה נוטל מה בין איש לאשה האיש נרצע ואין האשה נרצעת ע"כ ס"ל למתני' דהתם כת"ק דקאמר מוכר עצמו אינו נרצע ומש"ה לא חשיב האיש נרצע ואין האשה נרצעת כיון דתנא האיש נמכר בגניבתו ואין האשה נמכרת בגניבתה ממילא משמע דאין האשה נרצעת דהא לא שייך רציעה אלא במכרוהו ב"ד וא"כ היה להם לפסוק כת"ק דהא סתם מתני' דהתם הלכתא פסיקא היא. ולא הבינותי הכרח זה משום

דאף דנימא דמתני' דהתם ס"ל כת"ק אכתי קשה דאמאי לא תני האיש עובר על מ"ע שהזמן גרמא ועובר על בל תשחית ובל תקיף ובל תטמא ונדון בבן סורר ומורה ונעטף ומספר ונמכר ונשנה ונמכר לע"ע וקונה לע"ע משא"כ באשה וע"כ אית לן למימר דתנא ושייר וא"כ לעולם דהלכה כר"א והא דלא תנא האיש נרצע ואין האשה נרצעת משום דתנא ושייר. ועוד קשה שהתוספות כתבו התם דמכירת אב הוי כמכירת ב"ד ומש"ה איצטריך קרא למעט רציעה מאשה אע"ג דרציעה לא שייך אלא במכרוהו ב"ד וא"כ אף דס"ל למתניתין דהתם כת"ק דמוכר עצמו אינו נרצע אכתי קשה דאמאי לא חשיב האיש נרצע ואין האשה נרצעת:

הלכה יג

מפי השמועה למדו וכו'. שם (דף ט"ו) העבד ולא אמה וא"ת ל"ל קרא דהעבד תיפוק ליה משום דלא מצי למימר אהבתי את אשתי וי"ל דאי לאו קרא דהעבד היינו מרבים רציעה באשה מקרא דואף לאמתך תעשה כן אע"ג דלא שייך בה אהבתי משום דקרא דואף לאמתך ע"כ קאי או להענקה או לרציעה וכי שדינן ליה אהענקה קשה קרא דכי משנה שכר שכיר שהוא טעם להענקה וכמו שפירש"י שהכוונה הוא שמסר לו רבו שפחה וזה לא שייך באמה שהרי אינו יכול למוסרה לעבדו וכן כי שדינן ליה ארציעה קשה קרא דאהבתי את אשתי דלא שייך באמה וא"כ אי לאו קרא דהעבד לא היינו יודעים איזה קרא נתפוס לעיקר אי דכי משנה ש"ש ואף לאמתך קאי לרציעה או קרא דאהבתי ואף לאמתך קאי להענקה אבל לבתר דכתב לן קרא דהעבד גילה לנו דקרא דאהבתי עיקר ואף לאמתך קאי להענקה, והתוס' בס"פ היה נוטל (דף כ"ג) הקשו דכיון דקי"ל דמוכר עצמו אינו נרצע ממיעוטא דאזנו וקי"ל דאין האשה נמכרת בגניבתה א"כ לא משכחת באשה מכרוהו ב"ד וא"כ למה לי קרא דהעבד למעט אמה תיפוק ליה מאזנו ולא אזנו של מוכר עצמו. ודבריהם תמוהים הם בעיני משום דאי לאו קרא דהעבד הוה אמינא דקרא דואף לאמתך קאי ארציעה וליכא למימר דלא קאי ארציעה משום דרציעה לא שייך אלא במכרוהו ב"ד משום דכי שדינן ליה אהענקה תיקשי נמי דהענקה לא שייך אלא במכרוהו ב"ד וע"כ אית לן למימר דגזירת הכתוב הוא באמה שחייב להעניקה אע"ג דלא שייך הענקה אלא במכרוהו ב"ד וא"כ ה"א דקאי ארציעה וגזירת הכתוב הוא שתירצע האמה אע"ג דלא שייך רציעה אלא במכרוהו ב"ד אבל לבתר דכתב לן קרא העבד למעט אמה בפירוש ע"כ קרא דואף לאמתך לא קאי אלא אהענקה וזו ששנינו שם (דף י"ז) ואף לאמתך תעשה כן להעניק אתה אומר להעניק או אינו אלא לרציעה כלומר דליכא הוכחה לזה יותר מזה ת"ל אם אמר יאמר העבד עבד ולא אמה. ואפשר לתרץ ולומר

דהתוס' ס"ל דליכא למימר דמאי דאיצטריך קרא לומר העבד למעט אמה הוא משום קרא דואף לאמתך דלא הוה ידענא להיכא קאי משום דא"כ תיקשי למה לי לו דהענקה למעט מוכר עצמו הא מדאצטריך קרא למעט אמה מרציעה אע"ג דלא שייך רציעה אלא במכרוהו ב"ד ע"כ אית לן למימר דהענקה לא הוי אלא במכרוהו ב"ד ומש"ה איצטריך קרא דהעבד כי היכי דלא נטעה בקרא דואף לאמתך אלא אי אמרת דהענקה הוי אף במוכר עצמו למה לי קרא דהעבד הא ליכא למיטעי בקרא דואף לאמתך דפשיטא דשדינן ליה אהענקה דשייך אף במוכר עצמו ולא ארציעה דלא שייך אלא במכרוהו ב"ד א"נ אפשר לומר דהתוס' אזלי לשיטתם דהלכה כר"א בהענקה משום דאתי כר' נתן וברציעה הלכה כת"ק כדמוכח בס"פ האומר ועל כן הקשו לפי המסקנא למה לי קרא דהעבד דליכא למיטעי בקרא דואף לאמתך כיון דס"ל דהלכה כר"א בהענקה פשיטא דשדינן ליה אהענקה ותירצו דס"ד דמכירת אב הוי במקום מכירת ב"ד ותירצע משום דכתיב ואף לאמתך תעשה כן ואשמעינן קרא דמכירת אב הוי במקום מכירת ב"ד ותירצע אבל ליכא למימר דמן הסברא היינו אומרים דמכירת אב הוי במקום מכירת ב"ד ותירצע שהרי שנינו בגמרא אתה אומר להעניק או אינו אלא לרציעה דמשמע דאיצטריך קרא לרבות רציעה. וא"ת אכתי קשה למה לי לו דהענקה למעט מוכר עצמו הא מדאיצטריך לרבות הענקה באמה ע"כ דהענקה לא שייך אלא במכרוהו ב"ד ומש"ה איצטריך קרא ללמד דמכירת אב הוי כמכרוהו ב"ד דאי אמרת דהענקה שייך אף במוכר עצמו תיקשי מהיכא תיתי שנמעט האמה מדין מוכר עצמו דאיצטריך קרא לרבות וכן נמי אי ס"ל לתוס' כר"א בהענקה תיקשי למה לי קרא דואף לאמתך וי"ל דהוה ס"ד למעט אמה מהענקה משום דההענקה לאביה ולאו לדידה וכ"כ מוהרימ"ט דף מ"ו ומ"מ דברי התוס' עדיין תמוהים הם משום דבגמרא הקשו לר"א ממיעוטא דאזנו ותירצו דהמיעוט איצטריך למעט אמה ואידך נפקא ליה מהעבד העבד ולא אמה וא"כ אי לאו דכתב העבד למעט אמה הוה אמינא דלעולם דבין מוכר עצמו ובין מכרוהו ב"ד נרצעים ומיעוטא דאזנו איצטריך למעט אמה לומר אזנו ולא אזנה והוה ניחא טפי לומר הכי כדי לקיים ג"ש דש"ש וכ"כ מוהרימ"ט (דף י"ב) ומ"מ צריכים אנו לתירוץ התוס' אליבא דמאן דס"ל דלפי המסקנא טעמא דת"ק הוא משום דלא יליף ש"ש וכמ"ש לעיל דלסברא זו קשה ל"ל קרא דהעבד: ומהו שנאמר ואף לאמתך תעשה כן וכו'. שם (דף י"ז) ואף לאמתך תעשה כן להעניק אתה אומר להעניק או אינו אלא לרציעה כשהוא אומר אם אמר יאמר העבד עבד ולא אמה העבריה הרי רציעה אמור הא מה אני מקיים ואף לאמתך תעשה כן להעניק וכתב הרב בעל עצמות יוסף דמה שנסתפקו או אינו אלא לרציעה פי' דוקא לרציעה דאי

אמרת או אינו אלא אף לרציעה וכ"ש הענקה קשה דמאי האי דקאמר א"כ לכתוב קרא ואף לאמתך כן ופירש"י א"כ דלהיקשא לחודיה אתי דהא א"א לומר כן דהא כשהיה מסופק אצלו אם היה לרציעה הענקה במכ"ש אתי וכיון דהיקשא אתי למיתת אדון כ"ש דאתיא להענקה ורש"י ז"ל בביאורו לחומש כתב או אינו אלא אף לרציעה וצ"ע. ול"נ דבשלמא הענקה ורציעה שוים הם בטעמם וכיון דקרא אתא לרבות חד מינייהו לאמה ולומר שדינה כמו מכרוהו ב"ד ממילא איתרבי לאידך ומ"ש רש"י אף לרציעה לאו משום דהענקה במכ"ש אתיא דהא ודאי ליכא הכא שום ק"ו אלא שנסתפקה הברייתא דכיון דאיתרבי להענקה ואשמעינן קרא שמכירת אב הוי במקום מכירת ב"ד ה"ה לרציעה אבל כשאנו אומרים דקרא אתא להיקשא לנרצע לא אמרינן דאיתקש נמי להענקה שהם נושאים מוחלקים ואינם שוים בטעמם ועיין במהרימ"ט (דף מ"ג). וא"ת למה לי קרא דואף לאמתך ללמד על ענק האמה תיפוק ליה דהקיש הכתוב עברי לעבריה דמינה ילפינן יציאת יובל לאמה ושאינו יוצא העבד בראשי איברים ושהעברי נקנה בכסף וא"כ ה"נ דנימא דאיתקש להענקה דהא קי"ל דאין היקש למחצה וי"ל דלא ילפינן מההיקש אלא שהדינים שיש למוכר עצמו שיהיו ג"כ לאמה משום דאמה דמיא למוכר עצמו אבל הענקה דלא הוי אלא במכרוהו ב"ד לא ילפינן מההיקש אי לאו דכתביה קרא בהדיא והראיה שלא למדנו מן ההיקש אלא יציאת יובל דהוי אף במוכר עצמו אבל שש דלא הוי אלא במכרוהו ב"ד לא למדנו מן ההיקש אלא משום דכתביה קרא בהדיא וכמ"ש הרא"ם בפרשת משפטים ד"ה ת"ל כי ימכר לך. ומ"מ אכתי קשה דלמה לי קרא דלו דהענקה למעט מוכר עצמו תיפוק ליה מדאיצטריך ואף לאמתך דאם איתא דהענקה שייך אף במוכר עצמו ל"ל קרא ללמד על ענק האמה תיפוק ליה מדהקיש הכתוב עברי לעבריה וי"ל דלא ילפינן מההיקש אלא מילתא דשייך בה כמו יובל אבל הענקה דהוי לאביה לא ילפינן אי לאו דכתביה קרא בהדיא אך קשה דהיכי קס"ד דגמרא דואף לאמתך אתי לרציעה הא תיפוק ליה מדהקיש הכתוב עברי לעבריה. אשר ע"כ נראה לומר דלעולם דההיקש הוא למכרוהו ב"ד דהא כי ימכר לך כתיב אלא דאי לאו דכתב קרא בהדיא ואף לאמתך לא היינו מרבים הענקה באמה מההיקש משום דהוה אמינא דלו מיעט לו ולא לה וכן גבי רציעה אזנו ולא אזנה. וראיתי להריטב"א ז"ל שהקשה דלמה לי תעשה ללמד על ענק אמה תיפוק ליה מואף לאמתך תעשה כן ואין היקש למחצה. ותירץ דלא אמרינן הכא היקש לגמרי דכן מיעט הוא ועל מאי דקאי משמע. ולפי דבריו אפשר לומר כן בעד היקשא קמא דעברי לעבריה:

הלכה יד

והרי הכתוב נתקו לעשה שנאמר העניק תעניק לו. כלומר דלא נימא דהעניק תעניק מעיקרא משמע וכדסבר ר' יהודה בשלח תשלח וא"כ אם לא העניקו בעת היציאה לקי ולא מיחייב תו להעניקו אלא הכוונה הוא שאם שלחתו ריקם העניק תעניק ולפי זה לעולם חייב להעניקו ולא לקי ולא שייך כאן בטלו ולא בטלו משום דאף ע"פ ששרף הנכסים שחייב להעניק לו מהם אכתי חייב בתשלומין ומש"ה לא לקי דדמי לגזל ומשכון דאמרינן בפ"ק דמכות דף י"ו דלא לקי מפני שהוא חייב בתשלומין דאלת"ה אלא דאינו חייב בתשלומין א"כ משכחת לה בטלו ולא בטלו בהענקה ותיקשי לר"י דקאמר התם אין לנו אלא זאת ועוד אחרת. וכ"נ מדברי רבינו מדלא מנה לאו זה דהענקה בפרק י"ט מהלכות סנהדרין כמו שמנה לאו דאונס שגירש אנוסתו ולא החזירה. שוב ראיתי דהכא לא שייך בטלו ולא בטלו משום דהוי לאו שאין בו מעשה דלא לקי ולפי זה נ"ל לענין דינא שאם נשרפו הנכסים שחייב להעניק מהם אינו חייב לשלם משאר נכסים דומיא דפאה דאם אבד הקציר נפטר. ולענין כפייה אם לא רצה להעניק יש להסתפק אי כייפינן ליה כשאר מ"ע דמכין אותו עד שתצא נפשו או דילמא דשאני הענקה שהיא מ"ע שמתן שכרה בצדה כדכתיב לא יקשה בעיניך וגו' וברכך ה' אלהיך בכל אשר תעשה ואמרינן בפ"ק דקידושין דף י"ד שכתוב זה הוא להרצות על הענקתו שלא יקשה בעיניו ואמרינן בפכ"ה דף ק' כל מ"ע שמתן שכרה בצדה אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה ולכאורה נראה שדין זה תלוי בפלוגתא דרבוותא דאמרינן בפרק השותפין רבא אכפייה לר"נ בר אמי ושקיל מיניה ארבע מאה זוזי לצדקה והקשו שם התוס' דהא צדקה היא מצות עשה שמתן שכרה בצדה ואר"ת דהאי כפייה בדברים כמו כפייה דפרק נערה ועוד דהכא קבלו עליהם שיכופו אותם ולר"י נראה דבצדקה כופין משום דאית ביה לאו. והנה נראה דאליבא דר"ת ה"ה בהענקה דלא כייפינן ליה אבל לר"י בהענקה כייפינן ליה משום דאיכא לאו דלא תשלחנו ריקם. ותירוץ זה דר"י הסכימו בו רוב הפוסקים וכמ"ש מרן בטי"ד סי' רמ"ח וכתב שם שדעת הרמב"ן הוא כר"י. ותמהני שהרי כתב הרשב"א בתשובה סימן תשמ"ה דהשבת עבוט אין ב"ד כופין עליה משום דהוי מצות עשה שמתן שכרה בצדה וכ"כ במכונות סי' פ"ח ואי ס"ל כתירוצא דר"י היכי כתב דהשבת עבוט אין כופין הא איכא לאו דלא תשכב בעבוטו. ואפשר לומר דשאני השבת עבוט שהוא לאו הניתק לעשה וכדאמרינן בפרק אלו הן הלוקין ומש"ה לא כייפינן ליה משום לאויה אבל בצדקה דאינו ניתק לעשה כייפינן ליה ולפ"ז בהענקה דהוי לאו הניתק לעשה לא כייפינן ליה אפילו אליבא דר"י. ומ"מ תמהני על הרשב"א ור"ת מהא דאמרינן בפ' שלוח

הקן (דף קמ"א) ההוא דגזינהו לגפה ושלחה ואח"כ תפסה נגדיה רב יהודה והא שלוח הקן היא מצוה שמתן שכרה בצדה וא"כ איך נגדיה רב יהודה ובשלמא לר"י ניחא דשאני התם דאיכא לאו דלא תקח האם אבל להרשב"א דס"ל דכל שהוא ניתק לעשה אין כופין בשביל הלאו תיקשי דהא שלוח הקן הוא לאו הניתק לעשה וכדאמרינן וחכ"א משלח ואינו לוקה ורב יהודה ס"ל כרבנן וכן נמי לר"ת דס"ל דאפי' בצדקה לא כייפינן ליה אלא בדברים קשה וצ"ע. ומ"מ בענין הענקה נ"ל דאליבא דכ"ע כייפינן ליה דעד כאן לא אמרינן דכל מצוה שמתן שכרה בצדה אין ב"ד מוזהרין עליה אלא דוקא היכא שהמתן שכר כתוב ממש אצל אזהרת העשה ככבוד אב ואם וצדקה אליבא דמ"ד והכי דייק מה שאמרו שמתן שכרה בצדה וטעמא כמו שפירש"י ז"ל דלכך פירש מתן שכרה לומר אם לא תקיימנה זהו עונשו שלא תטול שכר זה אבל גבי הענקה שאצל הצווי ליכא שום מתן שכר דמאי דכתיב אשר ברכך אינו מתן שכר אלא להורות מאיזה דברים מעניק לו שהוא דוקא מהדברים שיש בהם ברכה וכמו שדרשו בפ"ק דקידושין פשיטא דכייפינן ליה לקיים מ"ע זו כשאר מ"ע ואע"ג דהדר קרא וביאר המתן שכר מ"מ מדלא כתביה אצל הצווי אמרינן אין זה עונשו של עשה וכייפינן ליה. ועוד היה נ"ל חילוק אחר דאפשר דאין המתן שכר דהענקה אלא על מה שלא יקשה בעיניו אלא שמעניק בלב טוב ובנפש חפצה ואם אינו מעניק לו בלב טוב זהו עונשו שלא יהיה מבורך מה' אבל על הענקה עצמה לא שמענו לא עונש ולא שכר ולפי זה כייפינן ליה וזה היה נ"ל חילוק נכון אלא דקשיא לי צדקה דהתם נמי כתיב ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה וגו' וא"כ נימא דהמתן שכר לא קאי אלא על לא ירע לבבך אבל על הצדקה עצמה ליכא מתן שכר ומש"ה אכפייה רבא ומ"מ נראה דדי לנו החילוק הא' לומר דבהענקה כופין אותו וכ"כ הרב ג"ת שער נ"א ח"ה שב"ד עושין לו כמו שעושין לחייבו בקיום שאר מצות. עוד כתב הרב הנזכר אבל להוציא ממנו כדין חוב דעלמא לא והכוונה נראה שדעתו שאין יורדין לנכסיו ולדידי אין דין זה מוסכם שהרי אליבא דמאן דס"ל דבצדקה יורדין לנכסיו וכמ"ש רבינו פ"ז מהל' מתנות עניים והר"ן בפ' נערה שנתפתתה פשיטא דאף בהענקה יורדין לנכסיו דלא גרע מצדקה כי קא מספקא לי הוא אליבא דהרשב"א דס"ל דבצדקה לא נחתינן לנכסיו גבי הענקה מהו דאפשר דהענקה דין חוב יש לו דהא שכיר קרייה רחמנא כדכתיב כי משנה ש"ש ונחתינן לנכסיו א"ד דדמי לצדקה והדבר צריך תלמוד:

אחד היוצא בסוף ששׁ וכו'. פ"ק דקידושין (דף י"ז) ת"ר יכול לא יהיו מעניקין אלא ליוצא בששׁ מנין לרבות יוצא ביובל ויוצא בגרעון כסף ת"ל תשלחנו וכי תשלחנו וא"ת ל"ל וכי תשלחנו תיפוק ליה מדכתיב עמך למעט בורח ויוצא בגרעון כסף ע"כ דששׁ

לאו דוקא אלא ה"ה שאר יציאות דאי דוקא שש למה לי למעט מי שאין שלוחו מעמך וליכא למימר דהוה אמינא דאיצטריך למעט בורח ועבר עליו שש דהא השלמה בעי וכמו שהקשו בגמרא. וי"ל דודאי דאף בלא קרא דוכי תשלחנו הייתי מרבה שאר יציאות דעבד ממיעוטא דעמך ומאי דאיצטריך וכי תשלחנו הוא לרבות אמה בסימנים דלא הוה גמרינן ליה מעמך וכיון שכן אין אנו צריכין ללמוד יובל ומיתת אדון מדאיצטריך למעט גרעון כסף ובורח דתיפוק ליה ממשמעותיה דקרא דוכי תשלחנו דריבה כל מיני שלוחים אבל אה"נ דעיקר קרא דוכי תשלחנו לא אתא אלא לרבות אמה העבריה בסימנין אלא שהברייתא ניחא לה ללמד דין יובל ומיתת אדון ממשמעות הקרא ולא מדאיצטריך כיון דליכא יתור בקרא א"נ כדי לסיים ולומר יכול כו' וזה לא יצדק אלא כשרבה ממשמעות המקרא. והתוס' הקשו דלמה לי קרא לאמה תיפוק ליה מואף לאמתך וי"ל דאי לאו לאמתך לא הוה ילפינן הענקה באמה העבריה מכי תשלחנו כיון דלא אשכחן בה הענקה כלל וקשה דאמאי איצטריכו לומר דלא הוה ילפינן בה הענקה הא אפילו שהיינו מרבים בה הענקה אכתי לא הוה מרבינן אלא בשש דומיא דעבד אבל בסימנים לא וכמ"ש בסוף הדיבור ומש"ה איצטריך ואף לאמתך לרבות סימנים. וי"ל דבשלמא בקרא דואף לאמתך איכא למימר דוקא שש אבל סימנים לא משום דכיון דמה שאנו מרבים הענקה באמה הוא מדהקישה הכתוב לעבד דיינו שנאמר שהזמנים שיש לעבד הענקה שיהיו ג"כ לאמה אבל סימנים דליתא בעבד מנ"ל דהא קרא לא קאמר אלא שהאמה תהיה שוה לעבד אבל בקרא דכי תשלחנו אי הייתי מרבה ממנו הענקה באמה פשיטא שאין לחלק בין שש לסימנים דהא סתמא קאמר קרא דלאמה נעניק ומנ"ל לחלק ביציאות בין זו לזו ומש"ה הוצרכו התוס' לומר דלא הייתי מרבה ממנו הענקה כלל. וא"ת אכתי נימא דכי תשלחנו איצטריך למיתת האדון דלא נתרבה מעמך דהא לא כתיב נרצע בהאי עניינא וא"כ מואף לאמתך לא נרבה אלא דומיא דעבד אבל סימנים לא וי"ל דכיון דע"כ לאו דוקא יוצא בשש אלא אפילו יוצא בפחות משש מעניקין לו א"כ פשיטא דכל היציאות שוים הם ואין לחלק ביניהם. וראיתי למוהרימ"ט שתירץ לקושיא הראשונה דלמה לי וכי תשלחנו תיפוק ליה מעמך דממיעוטא דעמך לא משמע שאר יציאות אלא אתא למעט גרעון כסף דס"ד דהא עבד שש כיון דלא חסרה משכירות שניו ולא כלום. ותמהני דא"כ למה לי והפדה ללמד שעבד יוצא בגרעון כסף תיפוק ליה מדכתיב כי תשלחנו דאי אמרת יוצא בגרעון היינו דכתיב כי תשלחנו משום דהוה מוקמינן לקרא דעמך בגרעון אלא אי אמרת דאינו יוצא למה לי וכי תשלחנו הא ע"כ מעמך ממעט ברח ופגע בו יובל וא"כ ע"כ שש לאו דוקא וצ"ע: **העניק תעניק לו וכו'**. שם (דף י"ז) יכול לא יהיו מעניקין אלא מצאן

גרן ויקב כו' (עיין בכ"מ) ראב"י אומר יצאו פרדות יקב למה לי למר למעוטי כספים למר למעוטי פרדות ופירש"י למעוטי דלא תימא אשר ברכך ריבוייא הוא וריבה הכל וכיון דאיתרבו גידולי קרקע ובעלי חיים ה"נ כספים וכך היא הגירסא המדוייקת ודלא כספרים דגרסי כ"ש כספים וכן נראה שהיא גירסת הרא"ם והכוונה דע"כ לא ממעטינן כספים אליבא דר"ש אע"ג דעביד בהו עיסקא ופרדות אליבא דראב"י אע"ג דמשבחן בגופייהו אלא משום דכתיב יקב דהוי מיעוט אחר מלבד מאי דמיעט הכלל ופרט וכלל אבל אי לאו יקב לא הוה ממעטינן מהכלל ופרט וכלל אלא הדברים דלא משבחן בגופייהו ולא עביד בהו עיסקא דלא שייך בהו ברכה כלל אבל כספים ופרדות כיון שישנן בכלל ברכה אימא נעניק לו מהם להכי כתב יקב למעטם אבל התוספות גרסי למר לאתויי וכו' וס"ל דיקב הוי ריבוי לר"ש מרבה פרדות ולראב"י כספים. ולא ידעתי לספרים דלא גרסי וראב"י כספים עביד בהו עיסקא מה יתרצו. וראיתי בחידושי הריטב"א ז"ל ואיצטריך יקב למדרש מיתורא לראב"י פרדות ולר"ש כספים שאלו ודאי יצאו מן הכלל דלא חשיבי בכלל ברכה ולא אתו מדין כלל ופרט וכלל אתא יקב ורבינהו דהני נמי הוו בכלל ברכה דפרדות הא משבחי בגופייהו וכספים הא עבדי בהו עיסקא הילכך בל' סלעים שיש לו להעניק נותן לו מכל מה שיש לו ואפילו מכספים ופרדות ונראה דס"ל להריטב"א דלפי המסקנא לא פליגי ר"ש וראב"י בענין דינא כלל אלא משמעות דורשין איכא בינייהו דראב"י ס"ל דמן הכלל ופרט וכלל לא היינו ממעטים אלא דוקא פרדות אבל כספים לא משום דהוו בכלל ברכה כיון דעביד בהו עיסקא וא"כ כי אתא יקב לא אתא אלא לרבות פרדות דלכסף לא איצטריך ריבויא ולר"ש הוי בהיפך דמן הכלל ופרט וכלל לא היינו ממעטים אלא דוקא כספים אבל פרדות לא משום דמשבחן בגופייהו וכי כתב יקב לא אתא אלא לרבות כספים דלפרדות לא איצטריך ריבויא וא"כ לפי המסקנא מעניקין לעבד אפילו מכספים ופרדות בין אליבא דר"ש בין אליבא דראב"י ואהני כלל ופרט וכלל לדברים דלא משבחן בגופייהו ולא עביד בהו עיסקא וכל זה הוא אליבא דהריטב"א אבל אליבא דרש"י והתוס' ורבינו ישעיה לפי המסקנא פליגי ר"ש וראב"י וכן הוא דעת רבינו ופסק כר"ש וכתב הרב בעל כ"מ דהטעם הוא משום דמסתבר טעמיה וקשה דהא קי"ל משנת ראב"י קב ונקי ונראה דאזיל לשיטתיה שכתב בסוף פ"ב מהלכות בית הבחירה דלא נאמר כלל זה אלא דוקא במשנה אבל בברייתא לא אבל רש"י בפי' התורה כתב יצאו פרדות נראה דפסק כראב"י משום דס"ל דכלל זה נאמר אף בברייתא וכדעת רשב"ם והרא"ש ועיין בכללי הגמרא להרב בעל כנה"ג: ודע שכתב מהרימ"ט דאם אין לו אלא כספים ופרדות חייב ליתן לו ואין פחות מל' ולא נתמעטו אלו אלא לענין ברכה שאע"פ

שנתברך בהן אינו חייב לתת כפי ברכתן ותמהני שהרי מדברי רבינו יראה שכספים נתמעטו אפילו מל' שהרי קודם שיכתוב הדין דהכל לפי הברכה תן לו מיעט הכספים משמע דנתמעטו אפילו מדין ל' וצ"ע: **וכמה נותן לו וכו'**. שם פלוגתא דר"מ ור"י ור"ש ואמרינן בגמרא מ"ט דר"י יליף נתינה נתינה מעבד ונילף נתינה נתינה מערכין מה להלן חמשים אף כאן חמשים חדא דתפשת מרובה לא תפשת תפשת מועט תפשת ועוד עבד מעבד ה"ל למילף והקשו התוס' דכיון דכתיב אשר ברכך הוה לן למילף מן המרובה כדאמרינן לעיל דפריך ונילף ריקם מעולת ראייה ומשני אמר קרא אשר ברכך ודחקו עצמם בתירוץ קושיא זו כמו שיראה מדבריהם שם ולי נראה דטעמא דר"י הוא משום דאי לאו קרא דאשר ברכך היינו לומדים נתינה נתינה מערכין בפחות שבערכין וא"כ כי כתב קרא אשר ברכך די לנו שנאמר שבא לאשמועינן שנעשה הג"ש מעבד שהיא ל' שקלים אבל לומר שנעשה הג"ש מערכין ומהמרובה שבערכין שהוא נ' שקלים הא מנא לן כיון שכבר נתקיים קרא דאשר ברכך דאהני לומר דלא נילף נתינה נתינה מערכין ובפחות שבערכין וכי תימא אכתי תיקשי דנילף מערכין ותהיה ההענקה ב' סלעים וב' פונדיונים ואהני קרא דאשר ברכך דלא נימא בפחות שבערכין שהוא סלע ופונדיון הא ליתא משום שאם אנו לומדין מערכין כיון דאפיקתיה מפחות שבערכין משום קרא דאשר ברכך אוקמיה אגדול שבערכין משום דליכא לצדד אלא ב' קצוות שהם הפחות והגדול וכן כתב הריטב"א ז"ל ובזה ניחא מה שהקשו לר"ש ונילף נתינה נתינה מעבד ואע"ג דאיהו קא דריש אשר ברכך משום דאיכא למימר דקרא דאשר ברכך לא אתי אלא לומר דלא נילף מפחות שבערכין ונילף מעבד אבל לומר דניליף מגדול שבערכין מנא לן. ובג"ש זו דנתינה נתינה מערכין מדברי הרב בעל עצמות יוסף נראה שהיא מערכי אדם שכתב עלה דואימא בפחות שבערכין שהוא שלשה שקלים ותימה דבכל ערכי אדם אין כתוב נתינה ורבינו ישעיה כתב דהג"ש היא מערכי שדות דבמקדיש שדה אחוזה כתיב ונתן את הערך ביום ההוא והוא חומר שעורים בחמשים שקל כסף ומה שהקשו ואימא בפחות שבערכין כלומר דקרא קאי אפילו הקדישה שנה אחת סמוך ליובל דהוי סלע ופונדיון ותו לא ותימה דקרא דונתן את הערכך כתיב במקדיש שדה מקנה ומקדיש שדה מקנה אין דמיה קצובין אלא הכל לפי מה שהיא שוה וכמ"ש רבינו ספ"ד מהלכות ערכין וחרמין וכ"כ רש"י בס"פ אין מקדישין (דף כ"ו) ואפשר דס"ל לר' ישעיה דפסוק זה דונתן את הערכך קאי לכל הערכין הכתובים בפרשה אלא שע"כ הג"ש מערך שדה אחוזה כיון שדמיה קצובין ולפי זה אפשר לומר דקאי נמי אערכי אדם דכתיב בפרשה דלעיל וכן נראה שהוא דעת מהר"י בירב בחידושיו: וכתב מרן בכ"מ ופסק כר"י משום דה"ל ר"ש

ור"י תרי לגבי ר"מ דלתרוייהו בעי טפי מט"ו ולענין נ' דאמר ר"ש ה"ל ר"מ ור"י תרי לגבי ר"ש. ולא ידעתי למאי איצטריכא ליה טעם זה דהא קי"ל הלכה כר"י לגבי ר"מ ור"ש וכדאיתא בפרק מי שהוציאוהו (דף מ"ו) אמר ר' יוחנן ר"מ ור"י הלכה כר"י ר"י ור"ש הלכה כר"י ואע"ג דמשמע בגמרא דרב פליג אהני כללי פשיטא דהלכה כר' יוחנן דהא קי"ל רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכ"כ רש"י בדף מ"ז דהלכה כר' יוחנן דאיתנהו להני כללי וכ"פ כל בעלי הכללים. ומהתימה על רש"י שכתב בפרשת כי תשא דקרא דולא יראו פני ריקם מופנה לג"ש ללמד על הענקתו של ע"ע ודרשא זו היא אליבא דר"מ ואנן לא קי"ל כוותיה. וכ"כ בפ' ראה ז"ל ולמדו רבותינו בג"ש כמה נותן לו מכל מין ומין. ודבריו לא יצדקו אלא אליבא דר"מ דס"ל שדי ריקם אגורן ואצאן ואיקב אבל אליבא דר"י ור"ש מה שאנו לומדים מהג"ש אינו על כל מין ומין אלא על הענקה בכללה ותימה איך סתם דבריו בב' מקומות כר"מ היפך סברת ר"י וצ"ע: ומ"ש **בין ממין א'** כתב מרן בכ"מ לאפוקי מר"מ שדקדקו בגמרא מדבריו שצריך ליתן לו מכל המינים. ונראה דיצא לו זה מדאמרינן ואי בציר ליה מחד מינא כו' ולא קאמר ואי בציר ליה חד מינא משמע דדוקא אם נתן לו מכל הג' מינים אם מעט ואם הרבה הוא דמהני אבל אם לא נתן לו ממין האחד כלל לא והכריחו בגמ' דין זה מדקאמר ר"מ חמש סלעים מכל מין ומין ואי לא תימא הכי ליתני חמש עשרה סלעים ותו לא אלא ודאי שצריך ליתן לו מכל השלשה מינים. וראיתי בחידושי הרמב"ן ז"ל שיש מי שכתב דהא דקאמר ר"מ חמש סלעים כו' הוא לאשמועינן דלכתחלה צריך ליתן לו חמש סלעים מכל מין ומין ודחה הרב דבריהם משום דלרבנן לא בעינן שישלש לו ור"מ לא פליג עליה אלא בחדא דאל"כ היה להם לפרש כן ע"כ. ולפי זה נראה דאפילו לר"מ אם לא נתן לו כלל ממין אחד מהני דאל"כ הא פליגי בתרתי ולעיקר הקושיא תירץ דמילתא אגב אורחא קמ"ל דמחמש סלעים שבפדיון גמר לה: א"כ למה נאמר אשר ברכך וכו'. שם אשר ברכך יכול נתברך הבית בגללו מעניקין לו לא נתברך הבית בגללו אין מעניקין לו ת"ל העניק תעניק מ"מ א"כ מת"ל אשר ברכך הכל לפי ברכה תן לו כך היא הגירסא הנכונה ודלא כספרים דגרסי א"כ מת"ל כאשר יברכך דפסוק זה ליתיה בפרשת הענקה והקשה מהרימ"ט במהדורא ב' דהא דרשינן ליה לעיל לרבות כל דבר דומיא דגורן ויקב ותירץ דכאשר דריש דלא כתיב אשר יברכך אלא כאשר וכן בסמוך תירץ קושיא אחרת משום דלא כתיב כאשר ברכך אלא כאשר יברכך וכבוד הרב הסתר דבר ולעיקר הקושיא נראה לי לומר דאף בלא קרא דאשר ברכך היינו מרבים כל דבר דומיא דגרן ויקב משום דתתן לו הוי כלל וכדאמרינן גבי רציעה ונתת כלל וא"כ

הוי כלל ופרט וכלל ואנו מרבים כעין הפרט והברייתא דלעיל כיון דאשכח כלל לא דק אם כלל זה איצטריך לדרשא אחריתי:

הלכה טו

אם פגע בו יובל כו'. שם (דף י"ו) והסמ"ג במל"ת סי' קמ"ח ובמ"ע סי' פ"ד השמיט דין זה דברח ולא ידעתי למה וצ"ע ועיין לעיל בפ"ב בדין אם ברח ופגע בו יובל אם חייב להשלים ובמה שכתבנו שם: ענק עבד עברי לעצמו ואין ב"ח גובה הימנו. שם (דף ט"ו וי"ו) לו ולא לב"ח ופירש"י אין האדון מחוייב להגבות הענקתו לבעל חובו משמע מדבריו דדוקא שלא יתחייב האדון להגבותו הוא דמעטיה קרא אבל כשהוא ביד העבד יבא ב"ח ויגבנו אבל מדברי רבינו שכתב סתמא דאין ב"ח גובה הימנו משמע דאפילו כשהוא ביד העבד אין ב"ח גובה וכן נראה מדבריו בפירוש המשנה שכתב ואין לב"ח שום זכות בו ולא יגבה חובו מזה משום דרחמנא זכי ליה לעבד ואין לב"ח שיעבוד על אותם הנכסים וכן דקדק מוהרימ"ט ז"ל מדברי רבינו הללו ותימה דבגמרא אמרינן דר"א דריש לו ולא לבעל חובו מדסבירא לן בעלמא כרבי נתן ותנא קמא דלא דריש הוא משום דבעלמא נמי לא ס"ל כר"נ ואם איתא דאפילו כשבא הענק ליד העבד אין ב"ח גובה הימנו א"כ אפילו נימא דבעלמא לא ס"ל כר' נתן אכתי איצטריך לו למעט שלא יגבה הב"ח אפילו לאחר שבא הענק ליד העבד ומיהו לפי מה שכתבנו לעיל בד"ה מה בין מוכר עצמו דרבינו לא ס"ל כהא אוקימתא דטעמיה דת"ק הוא משום דבעלמא לא ס"ל כר' נתן משום דבכוליה תלמודא פסקינן הלכתא כר' נתן ובפלוגתא דר"א ות"ק קי"ל כת"ק משום דר"א שמותי הוא אלא דטעמא דת"ק משום דהענקה הוא מדין צדקה ושנינו בתוספתא מעשר עני אין משלמין את החוב וה"ה צדקה וכמו שכתוב במרדכי פ"ק דב"ב ניחא דכיון דמדמי הענקה לצדקה א"כ כי היכי דבצדקה אפילו לאחר שבאה ליד העני אין ב"ח גובה הימנו ה"ה הענקה דאפילו לאחר שבאה ליד העבד אין ב"ח גובה אבל לפי התירוץ האחר שכתבנו דמאן דס"ל כר' נתן ס"ל דטעמא דת"ק הוא משום דלמעט מוכר עצמו לא איצטריך קרא דמקרא דכי משנה שכר שכיר נפקא וא"כ אייתר ליה לו למעט ב"ח וכן נמי לדברי הריטב"א דס"ל דטעמא דרבינו הוא משום דלפי המסקנא טעמא דת"ק הוא משום דלא יליף ג"ש דש"ש וא"כ לא איצטריך לו למעט מוכר עצמו ואייתר ליה למעט ב"ח קשה דמנא ליה לרבינו דלו ממעט אפילו לאחר שבא ליד העבד אימא דקרא לא מיעט אלא כשהוא ביד האדון ולאפוקי מדר' נתן וכ"ת דהכריח לומר דע"כ כי מיעט קרא הוא אפילו מיד העבד דאם איתא דלא מיעט קרא אלא מיד האדון ולאפוקי מדר' נתן א"כ לשתוק קרא מונתן לאשר אשם לו וע"כ למדנו דיניה דר' נתן מדאיצטריך קרא למעט

גבי עבד דאי אמרת בשלמא לר"א דיליף ג"ש דש"ש וס"ל דמוכר עצמו נמי רבו מוסר לו שפחה אי לאו דכתב קרא ונתן לאשר אשם לו הוה מוקמינן מיעוטא דלו למוכר עצמו ומש"ה איצטריך קרא דונתן לאשר אשם אבל לת"ק דלא יליף ג"ש דש"ש וס"ל דמוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה ע"כ מיעוטא דלו הוא לב"ח דלמוכר עצמו לא איצטריך קרא למעט וא"כ לא איצטריך קרא דונתן לאשר אשם וכמו שנראה מדברי הרב עצמות יוסף (דף מ"ב) הא ליתא משום דאה"נ דאי לאו קרא דונתן לאשר אשם לא היינו יודעים דיניה דר' נתן והוה מוקמינן מיעוטא דלו אפילו לאחר שבא ליד העבד אבל לאחר דכתב קרא ונתן לאשר אשם מנא לן דלו מיעט אפילו מיד העבד אימא דקרא לא מיעט אלא מיד האדון ולאפוקי מדר' נתן ואפשר לתרץ ולומר דס"ל לרבינו דכיון דמעטיה רחמנא דיניה דר' נתן בהענקה שמעת מינה אין שיעבוד הב"ח חל על אלו המעות משום דרחמנא זכי ליה לדידיה וא"כ אפילו לאחר שבאו ליד העבד אין ב"ח גובה הימנו משום דאין לו שיעבוד על אותם נכסים ורב טביומי משום דס"ל דת"ק נמי יליף ג"ש דש"ש וכן נמי לא הוה ידע טעמא דת"ק דמיעט שפחה ממוכר עצמו הוכרח לומר דטעמא דת"ק דלא מיעט מלו ב"ח הוא משום דבעלמא נמי לא ס"ל כר' נתן ולומר דאיצטריך למעט לאחר שבא ליד העבד לא ס"ל האי דינא לת"ק ונדחק בכל זה כדי לאשכוחי טעמא לת"ק אבל לדידן דס"ל דטעמא דת"ק הוא משום דלא יליף שכיר שכיר אי נמי דמקרא דכי משנה שכר שכיר נמעט מוכר עצמו משפחה ואייתר לן לו למעט ב"ח כי היכי דמיעט קרא כשהם ביד האדון הכי נמי נתמעט אף לאחר שבא ליד העבד משום דאין שיעבוד לב"ח בנכסים הללו דרחמנא זכי ליה לדידיה ולא לב"ח: **וענק אמה העבריה וכן מציאתה לאביה**. שם (דף י"ו) וטעמא דמציאה דהוי לאביה אמרינן בפרק נערה שנתפתתה (דף מ"ז) דהוי משום איבה ופירשו התוספות דאיבה דמציאה היינו שלא יקדשנה למנוול ומוכה שחין אבל רש"י פירש דהוי איבה דמזונות דאי אמרת דמציאתה לעצמה איכא איבה ולא זיין לה וקשה דאי אמרת בשלמא לפירוש התוס' דטעמא הוי דלא יקדשנה ניחא דאפילו שמכרה דהוי מציאתה לאביה משום דאכתי יכול לקדשה למנוול משום דקי"ל דיכול למוכרה לאישות אחר שפחות אבל אליבא דרש"י דס"ל דטעמא הוי משום מזונות קשה דכיון דעכשיו לא זיין לה אבוה למה תהיה מציאתה של אביה ואי אמרת בשלמא אליבא דשמואל דס"ל בפ"ק דמציעא (דף י"ב) דטעמא דמציאת בנו ובתו הקטנים דהם שלו הוי משום שבשעה שמוצאה מריצה אצל אביו ניחא משום דודאי טעמא דאיבה לא איצטריך אלא לנערה דאי קטנה תיפוק ליה משום דבשעה שמוצאה מריצה אצל אביו והכא ע"כ מיירי בקטנה דאי נערה מאי בעיא גביה אבל לר' יוחנן דס"ל גדול וסמוך על שולחן אביו

זהו קטן קטן ואינו סמוך על שלחן אביו זהו גדול ואליבא דרש"י בן ובת שוים הם בדינם אליבא דר' יוחנן קשה וכיון דאמה זו אינה סמוכה על שלחן אביה למה תהיה מציאתה לאביה ואפשר לתרץ ולומר דר' יוחנן לא פליג עליה דשמואל אלא בפירושא דמתני' דמציאת בנו ובתו אבל אה"נ דברייתא דקתני דמציאת אמה דהוי לאביה ס"ל כשמואל דטעמא דמציאת קטן דהוי לאביו הוי משום דבשעה שמוצאה מריצה אצל אביו ומה שדחקו לר' יוחנן דלא קאמר דמתני' נמי ס"ל טעמא דשמואל מאחר דהברייתא ס"ל הכי איכא למימר דר' יוחנן לא ס"ל עשו שאינו זוכה כזוכה וע"כ הוקשה לו דמ"ט דר' יוסי דקאמר בין כך ובין כך ילקט בנו ואשתו אחריו דכיון דקטן לית ליה זכייה כי קא מלקט לאבוה קא מלקט א"כ ע"כ אית לן למימר דטעמא דר' יוסי הוא משום דס"ל דרבנן תקנו זכייה לקטן ויש לו זכייה לקטן אלא שחכמים תקנו שתהיה המציאה לאביו כל זמן שהבן סמוך על שלחן אביו משום איבה והם שתי תקנות ומש"ה יכול ללקט בנו משום דכי קא מלקט לנפשיה קא מלקט ואביו זכי מיניה אחר כך משום איבה וכיון דר' יוסי ס"ל טעמא דאיבה אוקמה נמי למתני' כוותיה משום דקי"ל הלכה כר' יוסי דנמוקו עמו אבל אה"נ דהברייתא דקתני דמציאת אמה דהוי לאביה דס"ל טעמא דשמואל ונראה דע"כ אית לן למימר דטעמא דר' יוחנן לא הוי אליבא דכ"ע דאלת"ה תיקשי מאי טעמא דתנא דברייתא דקתני למחצה לשליש ולרביע לא ילקט בנו אחריו דבשלמא לשמואל ניחא דס"ל דבשעה שמוצאה מריצה אצל אביו ואם כן זכיית הבן והאב באה כאחד ומשום הכי לא ילקט בנו אבל לר' יוחנן שתי תקנות הם ואם כן כי קא מלקט לנפשיה קא מלקט ואבוה מיניה קא זכי אלא ודאי דטעמא דברייתא הוא משום דס"ל כשמואל ואף ר' יוחנן לא פליג אדשמואל אליבא דת"ק דברייתא אלא מאי דפליג הוא בטעמא דמתני' ור' יוסי ולפי זה אפשר לומר דברייתא דקתני מציאת אמה לאביה ס"ל כת"ק דר' יוסי דס"ל דבשעה שמוצאה מריצה אצל אביה וא"כ לפי מה שכתבנו נמצינו למדין דקי"ל כר' יוחנן דאפילו קטן שאינו סמוך על שלחן אביו דמציאתו לעצמו ה"ה גבי אמה דמציאתה לעצמה ורבינו שהביא לפסק הלכה דמציאתה לאביה הוא משום דס"ל כר"י דטעמא דמציאה הוי משום שלא יקדשנה למנוול ומוכה שחין וכמו שנראה מדבריו בפי"ז מהלכות גזילה ואבידה אבל אליבא דרש"י אה"נ דלדידן דקי"ל כר' יוחנן אית לן נמי דמציאת אמה דהוי לעצמה אך קשה דאמרינן התם האי שפחה היכי דמי אי דאייתי שתי שערות מאי בעיא גביה ואי דאיתיה לאב דאבוה הויא ומשמע דאפילו לרבי יוחנן הוי דינא הכי מדאמרינן נימא מהאי נמי תיהוי תיובתא ואם איתא דרבי יוחנן ס"ל דמציאת אמה דהוי לעצמה אימא דריש לקיש ס"ל כרבי יוחנן ומוקי למתני' בדאיתיה לאב אלא

ודאי משמע דאפילו לר' יוחנן מציאת אמה הוי לאביה וא"כ הדרא קושיא לדוכתא דאי איתא דטעמא דמציאה הוי משום מזונות א"כ האמה אליבא דרבי יוחנן למה לא תהיה מציאתה לעצמה. אשר ע"כ נראה כמ"ש מוהרימ"ט דטעמא דמציאת אמה דהוי לאביה משום דכשיוצאה בסימנים חוזרת לבית אביה ואז לא יזון אותה משום איבה לפיכך תקנו שתהא מציאתה לאביה ואפשר דס"ל לרש"י דהבת אפילו אם אינה סמוכה על שלחן אביה דהוי מציאתה לאביה משום דדלמא למחר תהא צריכה להתפרנס משל אביה ולא זיין לה משום איבה ואע"ג דבבן לא חששו לחששא זו אלא כל זמן שאינו סמוך על שלחן אביו הוי מציאתו לעצמו איכא למימר דבבת חששו חששא רחוקה משום דזילא בהו מילתא לחזר על הפתחים אבל בבן דלא זילא כ"כ לא חששו לחששא רחוקה וכמ"ש התוספות בפרק נערה אליבא דשמואל ואף (אליבא) דתוספות ס"ל דאליבא דרש"י אם הבת אינה סמוכה על שלחן אביה דהוי מציאתה לעצמה וכמו שנראה מדבריהם שם איכא למימר דשאני אמה שבודאי למחר תחזור לבית אביה ומש"ה חששו לאיבה אבל כשאינה סמוכה על שלחן אביה אלא שמתפרנסת משל עצמה או מאחרים בלא זמן קצוב לא חששו לדלמא תחזור לבית אביה ולא יהיה זנה משום איבה משום דאפשר דהסיבה שהיא עכשיו אינה סמוכה על שלחן אביה תמשך לה עוד כל ימי עולם אבל באמת ליכא למימר הכי ובטעמא דהענקה דהוי לאביה נראה דפשיטא דהוי מדאורייתא כמו מעשה ידיה שהרי ענק זה הוא חלף עבודתה. ויש להסתפק היכי דנפקא בסימני בגרות כגון באיילונית דלית לה סימני נערות אלא מקטנותה יוצאה לבגר כלומר דבימי נערות הויא בוגרת וכדאיתא בפרק הערל (דף פ') הענק דמאן הוי דאי אזלינן בתר זמן היציאה ואמרינן דלאחר שיוצאה זוכה בענק א"כ פשיטא דאין לאביה כלום שהרי באותה שעה היא בוגרת ואי אזלינן בתר זמן העבודה משום דענק זה הוי חלף עבודתה וא"כ כשנשלמה העבודה זכה בענק א"כ פשיטא דהוי לאביה שהרי בזמן העבודה היתה קטנה והרי זה דומה למעשה ידיה שלא גבתה דאמרינן בר"פ נערה שנתפתתה שזכה האב קודם שתגבה. ונראה שיש להכריח דין זה מדאמרינן בגמרא תני חדא ענק אמה העבריה לעצמה ותניא אידך ענק אמה העבריה ומציאתה לאביה מאי לאו הא דנפקא בסימנים והא דנפקא במיתת האב לא אידי ואידי דנפקא בסימנים והא דאיתיה לאב והא דליתיה לאב ואם איתא דיוצאה בבגרות הוי הענק לעצמה אימא אידי ואידי דאיתיה לאב וברייתא דקתני ענק אמה לעצמה מיירי ביוצאה בסימני בגרות ומשכחת לה בין לשמואל בין לרב דלשמואל מיירי כשמכרה בת ט"ו שנה וכשנכנסה שנת עשרים יוצאה משום סימני בגרות ועד עכשיו היתה קטנה דלית ליה למפרע נעשה סריס ולרב היכא

שמכרה בקטנותה ויצאה בשש וכשהגיע שנת עשרים נמצא דלמפרע היתה ראויה לצאת מבת י"ב שנה וצריך לשלם האדון כל מה שנשתעבד בה האדון מאותו הזמן והלאה וכמו שנבאר לקמן בריש פ"ד והוה ניחא באוקימתא זו הא דלא קתני בברייתא דלעצמה דמציאתה נמי לעצמה משום דכיון דטעמא דהענקה הוי משום שיוצאה בסימני בגרות לא משכחת לה טעם זה גבי מציאה דאי שמצאה קודם הבגרות הוי לאביה ואי לאחר הבגרות אינה אמה והברייתא באה לתת לנו דין באמה אבל לגמרא דמוקי לברייתא דלעצמה בדליתיה לאב תיקשי אמאי לא קתני נמי דמציאתה לעצמה כיון שזה היה הכרח הקס"ד דהוי בעי לאוקומי בדנפקא במיתת האב וכמ"ש בעל עצמות יוסף באופן דמהכרח זה נראה דיוצאה בסימני בגרות נמי הוי הענק לאביה אבל מדברי הרב בעל עצמות יוסף נראה דס"ל דיוצאה בבגרות הענק לעצמה ויש קצת סיוע לזה מדהוה קס"ד לאוקומי ברייתא דלעצמה בנפקא במיתת האב ומ"מ יש לדחות:

ודע דאע"ג דמציאת אמה הוי לאביה מ"מ צריך לשלם לאדון שכר הבטלה וכמו ששנינו בברייתא ואין לרבה אלא שכר בטלה וכ"כ הריטב"א בחידושיו ולא ידעתי למה השמיטו הרמב"ם. ודע דהא דאמרינן דמציאת אמה הוי לאביה היינו דוקא שהיתה עסוקה במלאכתה ומצאה מציאה אבל אם האדון אמר לה ללקט לו מציאות מציאותיה לרבה כן כתב הרמ"ה הביאו הריב"ה בח"מ סימן ע"ד: **ואם מת אביה וכו'**. שם (דף י"ו) והקשה הרב כ"מ ז"ל דמדברי רבינו משמע דאע"פ שבא לידה אינו מורישו ובריש נערה שנתפתתה משמע שהוא מורישו ותירץ דבא לידה כבא לידו דמי. ותמהני דמדבריו משמע דאם לא בא לידה אע"פ שיצתה בחיי האב שכבר נתחייב האדון בחיי האב אפ"ה אינו מורישו ואילו מריש פרק נערה משמע דאפילו לא בא לידה מורישו כמו ששנינו עמדה בדין עד שלא מת האב הרי הן של אב מת האב הרי הן של אחין ודוקא התם בעינן עמדה בדין משום דהוי קנס וכל שלא עמדה בדין לא הוי ממון משום דקי"ל מודה בקנס פטור אבל בזכות דלא הוי קנס כיון שנתחייב בחיי האב מורישו וכמו ששנינו בסיפא דמתניתין מעשה ידיה אע"פ שלא גבתה מת האב הרי הן של אחין. ולרבינו אפשר לדחות ולומר דכל שנתחייב בחיי האב כבא לידו דמי אבל דברי מרן צל"ע. ומוהרימ"ט כתב במהדורא שניה דאי יצאה בחיי האב אינו מוריש דשאני הענקה ממעשה ידיה וכמו שחילק שם ולפי דבריו אפשר דאפילו בא לידה אינו מוריש כל שלא בא לידו ולפי זה אתו דברי רבינו כפשטן: שאין אדם מוריש זכות שיש לו בבתו לבנו. שם ובפ"ד דכתובות (דף מ"ג) והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם אותם לבניכם ולא בנותיכם לבניכם מגיד שאין אדם מוריש זכות בתו לבנו וא"ת הא איצטריך אותם ללמד על ע"ע

שאינו נקנה בחזקה וכמו ששנינו בפ"ק (דף י"ו) אותם בחזקה ולא אחר בחזקה וי"ל דהא דאמרינן שאין אדם מוריש כו' לאו מאותם קא מפיק אלא מדאיצטריך קרא והתנחלתם לבניכם דלגופיה לא איצטריך דהא אפילו ע"ע עובד את הבן א"ו דאתא למעט זכות בתו והתוספות הקשו דלמה לי והתנחלתם שאין אדם מוריש פשיטא דמהיכא נפקא לן דמעשה הבת לאב מלאמה ואמה גופה אינו יכול להוריש לבנו וי"ל ה"מ גדולה הוא דנפקא מלאמה אבל קטנה לא נפיק מלאמה אלא מסברא דהשתא זבוני מזבין לה ולהכי איצטריך והתנחלתם ע"כ. ואע"ג דברייתא דלעצמה אוקמוה בגמרא בדנפקא בסימנים אפ"ה מייתי קרא דוהתנחלתם משום דברייתא פשיטא דאיירי אפילו בקטנה כגון דנפקא בשש או ביובל או במיתת אדון ולא איצטריך לאוקומה בנפקא בסימנין אלא משום אידך ברייתא לאשמועינן דאפילו בנערה הוי לאביה ומש"ה מייתי קרא דוהתנחלתם דמיניה נלמוד דכל זכות שיש לאדם בבתו בין בקטנה בין בנערה אינו מורישה לבנו. והקשה מהרימ"ט דכי נמי אתיא קטנה מסברא למה לי קרא דהא האב גופיה לא קי"ל דזכי אלא משום דמצי מזבין לה והרי עכשיו לא מצו מזבני ואי לא ס"ל כר"ל ניחא דאיצטריך דלא תימא שיכולין אחין למוכרה דבמקום אב קיימי והאב עצמו יכול למוכרה לאחר מיתה אלא לס"ד דגמרא דאתיא כר"ל השתא מכורה כבר יוצאה במיתתו של אב כ"ש שלא תמכר דהכי גמרי. ותמהני דהא חיליה דר"ל דס"ל דאמה יוצאה במיתת האב הוא משום קרא דוהתנחלתם ועביד ק"ו ומה סימנים שאין מוציאין מרשות אב מוציאין מרשות אדון מיתה שמוציאה מרשות אב אינו דין שמוציאה מרשות אדון ומיתה שמוציאה מרשות אב לא נפקא לן אלא מקרא דוהתנחלתם וא"כ לר"ל איצטריך קרא ללמדנו שני דברים האחד הוא דהאחין לא מצו מזבני לה והשני שיוצאה מרשות אדון. וראיתי להרב ע"י שכתב דהתוס' לא מקשו ולא מידי דנימא דקרא איצטריך דסד"א כיון דאחיה נותנים לה מזונות במקום אב קיימי דהא הוה מספקא ליה לתלמודא ומייתי הך קרא דהכא ודבריו תמוהים הם הרבה בעיני משום דבגמרא לא נסתפקו בבת הניזונת מן האחים אלא מדרבנן דמדאורייתא פשיטא דלא היה עולה על הדעת דבשביל מזונות יזכו במעשה ידיה דהא מדאורייתא ליכא חיוב מזונות ואם הם ירצו לזונה מהיכא תיתי שיזכו במעשה ידיה ומאי דמייתי קרא לא הוי אלא אדינא דאורייתא וכ"כ התוס' שם. עוד הקשה הרב הנזכר דא"כ דקרא דוהתנחלתם לא איצטריך אלא לקטנה מאי פריך בפרק נערה שנתפתתה (דף מ"ז) מנין שמעשה הבת לאב שנאמר וכי ימכור איש את בתו לאמה ופריך ואימא ה"מ קטנה כו' ומאי קושיא דבהכרח צ"ל דקרא איירי בנערה דאי בקטנה למה לי קרא דוהתנחלתם כיון דקטנה שמעינן מאמה וע"כ הני תרי קראי שדינן חד

אאמה קטנה וחד אגדולה ותירץ דאותם דרשינן אותם בחזקה ופריך ואימא ה"מ קטנה וקרא איצטריך לדרשא אחרת עכ"ד. והנה כבר כתבנו לעיל דדרשא דאין אדם מוריש וכו' לאו מאותם קא מפיק אלא מדאיצטריך קרא לומר בעבד כנעני שינחילום לבניהם משמע דאתא למעט מילתא אחריתי שאינו מנחילה לבניו והיינו זכות בתו וא"כ הדרא קושיית הרב לדוכתיה ואליבא דידיה קשה דהיכי ממעטינן תרי מיעוטי מאותם לפי האמת ומהרימ"ט ז"ל תירץ לקושיית הבע"י דלפי הס"ד דלקטנה צריך קרא שמעשה ידיה יהיו לאב אין לדקדק מה אמה אינה עובדת את הבן דלשעבוד קרי לה רחמנא אמה שתהא עובדת לו בעודה קטנה כמו אמה לרבה אבל לא שתהא אמה ממש בכל דיניה אבל כי מוקמינן קרא בנערה לא שייך בה לשון אמה דאמה אינה עובדת בנערות אלא דהקישה הכתוב לאמה ומש"ה הקשו התוס' כו' ע"כ. והנה אם הקושיא היא דהיכי ס"ד דקרא דלאמה לא מיירי אלא בקטנה דא"כ ל"ל קרא דוהתנחלתם תיפוק ליה מהיקשא דאמה שפיר תירץ מהרימ"ט דלפי הס"ד לא הוה שמעינן מקרא דלאמה שאינו מוריש משום דלשעבוד דוקא קרי לה רחמנא אמה ולא שתהא אמה ממש בכל דיניה ומשום הכי איצטריך קרא דוהתנחלתם אבל אם הקושיא היא דהיכי ס"ד דקרא לא מיירי אלא בקטנה דא"כ למה לי קרא דלאמה תיפוק ליה מוהתנחלתם שמעט זכות הבת מן הבן שמעינן מינה שהאב גופיה זוכה במעשה ידיה דאי אמרת בשלמא דאף בנערה זוכה איצטריכו תרי קראי חד לקטנה וחד לנערה אלא אי אמרת דאינו זוכה אלא בקטנה למה לי קרא דלאמה א"כ לא יועיל לנו תירוץ מהרימ"ט כלל ואף שמדברי הבע"י נראה שלא הוקשה לו אלא הקושיא הראשונה מדכתב דאי בקטנה למה לי קרא דוהתנחלתם אכתי תמהני ממהרימ"ט איך לא השגיח לתרץ אלא לקושיית הבע"י. ולי הדיוט נראה דאין כאן קושיא כלל לא הראשונה ולא השניה משום דקרא דוהתנחלתם לא נאמר בדרך פרט על מעשה ידיה דוקא אלא על כל זכות שזוכה האב בבתו כגון מכירתה ולקדשה וכסף קידושיה ופתוי הבת וקנס האונס נאמר קרא דוהתנחלתם למעט הבן שלא יירש זכיות הללו שזוכה האב בבתו והתוס' לא הקשו אלא לרב דבעי למיפשט מעשה ידיה דהוו לעצמה מקרא דוהתנחלתם דקרא לא איצטריך להכי משום דמעשה ידיה מלאמה נפקא וא"כ לפי הס"ד דקרא דלאמה לא מיירי אלא בקטנה לא הוה מצינן למיפשט מידי מדאיצטריך קרא דוהתנחלתם או קרא דלאמה משום דהוה אמינא דקרא דוהתנחלתם לא אתא אלא לשאר זכיות. תניא בספרי כשכיר מה שכיר ביומו תתן שכרו אף זה ביומו תתן שכרו ופירש רבינו הלל דעל הענקה מיירי וכן פירש מהרימ"ט ז"ל והנה רבינו לא הביא דין זה משום דברייתא זו ס"ל כר"א דס"ל דמוכר עצמו מעניקין לו משום דקרא

איירי במוכר עצמו כמבואר אבל לפי דעת הרב בעל קרבן אהרן דפירש דמיירי על הכסף אשר בו נמכר שירצה ביומו תתן שכרו הדמים שקצב לימכר בהם קשה דלמה השמיט רבינו דין זה:

פרק ד

הלכה א

אמה העבריה היא הקטנה וכו'. בפרק המוכר את שדהו (דף כ"ט) תניא יכול ימכור אדם את בתו כשהיא נערה אמרת ק"ו ומה מכורה כבר יוצאה עכשיו שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר והקשו התוס' בפ' נערה שנתפתתה (דף מ"ז) דלמה איצטריך למילף מק"ו תיפוק ליה מדאיצטריך לאמה ללמד על מעשה ידי הנערה שהיא לאביה ואם איתא דמוכרה כשהיא נערה למה לי קרא דלאמה פשיטא השתא זבוני מזבין לה מעשה ידיה מיבעיא ותירצו בשם הר"ם דמהכא נמי לא ידעינן אלא מכח ק"ו דהשתא זבוני מזבין לה עוד תירצו דאי לאו ק"ו הוה אמינא דמצי מזבן לה והוה דרשינן מלאמה דמעשה ידיה לאביה אפילו בבוגרת. והרא"ם ז"ל כתב בפרשת משפטים בד"ה אמרת ק"ו דאי לאו ק"ו הוה מוקמינן לקרא דלאמה ללמד שאם מכרה על מנת שתהיה לאמה לא ליעוד שתנאו קיים כדאיתא בפ"ק דקידושין לרבנן מוכרה לפסולין אע"פ שאינן ראויין ליעוד ולר"מ על מנת שלא לייעד. ויש לתמוה דא"כ לפי המסקנא תיקשי דמנא ליה לרב הונא ללמוד דמעשה הבת לאב מקרא דלאמה שהוא מיותר הא איצטריך למר למוכרה על מנת שלא לייעד ולמר למוכרה לפסולים. וע"כ אית לן למימר דרב הונא ס"ל דאיכא תרי יתורי חדא למ"ד דלאמה ואמה גופה דלא איצטריך ומאמה דרשינן שמעשה ידיה לאביה ומלאמה דרשינן שיכול למוכרה לאמה בלבד ואע"ג דליכא יעוד וכההיא דאמרינן בריש פרק אלו נערות נערה הנערה וא"כ הדרא קושיית התוספות לדוכתה דלמה לי ק"ו דהשתא מכורה כבר. ואפשר לתרץ בעד הרב דס"ל להרא"ם דרב הונא ס"ל כרבנן דרבי מאיר ולא פליגי ארבי מאיר אף בעל מנת שלא לייעד אבל כי היכי דסבירא ליה לר"מ דמוכרה לפסולין מקרא דנפקא ליה לר"א דהיינו אם רעה הכי נמי סבירא להו לרבנן ואייתר לן לאמה למעשה ידיה וכמ"ש מהרימ"ט עלה דההיא ורבנן האי לאמה מאי עבדי ליה והברייתא רצה להוכיח דאליבא דכ"ע אינו מוכר את בתו כשהיא נערה ומש"ה יליף לה מק"ו דאי מקרא דלאמה לר"מ ולרבנן דר' אליעזר ולר' אליעזר ליכא הוכחה מהאי קרא: ויש להסתפק היכא שמכר את בתו כשהיא נערה אי הוו המעות מתנה משום דאדם יודע שאין מכירה כשהיא נערה וגמר ונתן לשם מתנה וכההיא דאמרינן בפ"ק דמציעא

(דף ט"ז) המקדש את אחותו שמואל אמר מעות מתנה משום דאדם יודע שאין קידושין תופסין באחותו וגמר ונתן לשם מתנה. ונראה דלדידן דקי"ל כרב באידך פלוגתא דהכיר בה שאינה שלו וקי"ל כשמואל במקדש אחותו ע"כ אית לן למימר דיש חילוק בין נכרי לאחותו דדוקא לגבי אחותו גמר ונתן לשם מתנה אבל גבי נכרי לא וכמ"ש הרא"ש ז"ל שם וא"כ במוכר את בתו כשהיא נערה נמי קי"ל כרב דהמעות חוזרין. ומ"מ אכתי איכא לספוקי אליבא דרבינו דס"ל דלאו דוקא אחותו אלא ה"ה כל העריות וא"כ לסברתו אין חילוק בין נכרי לאחותו וכמו שהכריח הרב מהר"מ אלגאזי בנכ"ג ח"ב וא"כ במוכר את בתו כשהיא נערה יש להסתפק היכי ליידיינוה דייני להאי דינא ונראה דאליבא דכ"ע במוכר את בתו כשהיא נערה המעות חוזרין משום דע"כ לא קאמר שמואל דהמעות מתנה אלא במקדש אחותו משום דליכא איניש דטעי בהכי שהקידושין תופסין באחותו וע"כ גמר ונתן לשם מתנה אבל מוכר את בתו כשהיא נערה אינו כל כך פשוט דהא אליבא דרב דס"ל דהמוכר את שדהו בשנת היובל דהוי מכורה וכדאיתא בערכין (דף כ"ט) ע"כ האי ברייתא דיכול ימכור אדם את בתו כשהיא נערה היא דוקא אליבא דר"ש דס"ל דאין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר שפחות אבל לת"ק דר"ש דס"ל לשפחות ושונה לא עבדינן ק"ו והוי מכורה ויוצאה וכמו שפירש רש"י בערכין וא"כ כיון דאיכא מאן דס"ל דהוי מכורה ליכא למימר אדם יודע שאין מכר בנערה וכ"כ התוס' במציעא ובערכין דאף לשמואל דס"ל דהמקדש אחותו המעות מתנה מ"מ במוכר שדהו בשנת היובל אף דס"ל שאינה מכורה כל עיקר מ"מ המעות חוזרין משום דליכא למימר אדם יודע שאין מכר ביובל דאין זה פשוט דהא אמר רב מכורה ויוצאה. ועוד נ"ל לומר דאפילו אליבא דתוספות דס"ל דברייתא דיכול ימכור הוא אליבא דכ"ע ואפילו אליבא דמאן דס"ל לשפחות ושונה מ"מ נראה דהמעות אינם מתנה משום דליכא למימר אדם יודע שאין מכר בנערה שאין זה דבר פשוט דאפשר דטעה דכיון שעדיין האב זכאי בקידושיה ובמעשה ידיה דה"ה שזכאי במכירתה אבל גבי מקדש אחותו ליכא שום דבר למיתלי בה ולומר דאפשר דטעה בה וסבר דקידושין תופסין באחותו ומ"מ במוכר את בתו כשהיא בוגרת יש להסתפק אליבא דרבינו דס"ל דאין חילוק בין נכרי לאחותו אם המעות חוזרין או הוו מתנה והדבר צריך תלמוד: אף הקטנה שהיא אילונית בסימניה וכו'. פ"ק דקידושין (דף ד') ויצאה חנם אלו ימי בגרות אין כסף אלו ימי נערות ולכתוב רחמנא נערות ולא בעי בגרות אמר רבה בא זה ולמד ע"ז מידי דהוי אתושב ושכיר א"ל אביי הכא חד גופא היא כי נפקא לה מנערות בגרות מאי בעיא גביה אלא אמר אביי לא נצרכה אלא לבגר דאילונית סד"א בנערות תיפוק בבגרות לא תיפוק קמ"ל מתקיף לה מר בר רב אשי

ולאו ק"ו היא אלא אמר מר בר רב אשי לא נצרכה אלא לעיקר זבינא דאיילונית סד"א דאתיא סימני נערות הוי זביניה זבינא דלא אתיא סימני נערות לא הוי זביניה זבינא קמ"ל והתוס' הקשו דבקטנות איך נדע שלא תביא סימני נערות דסימני איילונית היינו כשהיא בת עשרים ולא הביאה שערות ואע"פ שיש סימני איילונית שאפשר להכיר בקטנות הא אמרינן גבי סריס עד שיהא בו כולן ומסתמא ה"ה באיילונית. ודבריהם תמוהים הם מאד בעיני משום דאף דנימא דבסימן אחד סגי או שיהיו ניכרים כל הסימנים בקטנותם מ"מ אינה נקראת איילונית אלא כשהיא בת עשרים ולא הביאה שערות וקודם לכן עדיין קטנה היא משום דאפשר שתביא שתי שערות ואם הביאה שתי שערות קודם עשרים יש לה ימי נערות וכמ"ש רבינו בפ"ב מהלכות אישות. וכ"ת דהיינו דוקא אליבא דמ"ד דבעינן שיהיו כל הסימנים אבל למ"ד דבסימן אחד סגי לא בעינן שיבא הסימן לאחר עשרים אלא אפילו קודם עשרים משום דאחד מן הסימנים הוא עשרים בלא הבאת שתי שערות הא ליתא וכמו שיראה המעיין וא"כ הדרא קושיית התוספות לדוכתה דבקטנות איך נדע שלא תביא סימני נערות. ואפשר לדחוק ולומר דאי אמרת דבסימן אחד סגי או שכל הסימנים היו ניכרים בקטנות הוה ניחא מאי דאיצטריך קרא לומר שיכול למוכרה משום דסד"א דכיון שהביאה סימני איילונית ומסתמא לא תביא שתי שערות א"כ לא יוכל למוכרה ואע"פ שהוא תחת האפשרות שתביא שתי שערות מ"מ משום ספק דלמא תביא שתי שערות אינו יכול למוכרה כיון שהביאה סימני איילונית אבל כיון שצריך שיהיו בה כל הסימנים וכולם אינם ניכרים בקטנות פשיטא שיכול למוכרה כיון שעדיין לא הביאה כל הסימנים דמהיכא תיתי שלא יוכל למוכרה משום דדלמא למחר תביא שאר סימני אילונית ואם נחוש להא א"כ נימא ג"כ שלמחר תביא שתי שערות א"ו מילתא דפשיטא היא שיכול למוכרה כיון שעדיין לא הביאה כל סימני איילונית וא"כ למאי איצטריך קרא לומר שיכול למוכרה ותירצו דהכא לא הוי זביניה זבינא וצריך האדון להחזיר מעשיה והאב יחזיר הכסף וגם אין שייך בה דין ייעוד אם יעדה. ורבינו ישעיה ז"ל הוקשה לו ג"כ קושיית התוס' הלזו והאריך בתירוצה וכתב דקרא איצטריך היכא דנמכרה בעודה קטנה שנה או שנתים קודם לעשרים והוחזקה איילונית והיא יוצאה מרשות האדון ה"א כיון דלא באה לכלל נערות איגלאי מילתא למפרע שלא היה מכרה מכר ואינה יוצאה בחנם אלא מחזרת לו כל הדמים שנתן בה ומנכה לה שכר פעולתה להכי איצטריך קרא לומר שיש בה דין מכר ויוצאה בחנם וכל הדמים שנתן בה עולין לו באותו זמן מועט שעבדתו ע"כ. ויש לתמוה דא"כ דמיירי שמכרה לאחר י"ב שנה התינח אליבא דשמואל דס"ל דמבן עשרים ואילך נעשה גדול וקודם לכן היה קטן ולא

אמרינן נעשה גדול למפרע וכדאיתא בפרק הערל (דף פ') אבל אליבא דרב דס"ל דנעשה גדול למפרע תיקשי לאביי היכי קא ס"ד דבבגרות לא תיפוק הא איגלאי מילתא למפרע דבשעה שמכרה היתה גדולה ולא היה לו רשות בה ופשיטא דלא הוי זביניה זבינה וכן נמי למר בר רב אשי קשה דמשמע דלפי האמת הוי זביניה זבינא ואינה מחזרת לו הדמים וזה דבר תימה כיון שאיגלאי מילתא למפרע דבשעה שמכרה לא היה לו רשות בה ודוחק לומר דהך שקלא וטריא הוא אליבא דשמואל דהא קי"ל דהלכה כרב וכמ"ש הריב"ה בח"מ סי' רל"ה בשם הרמ"ה ז"ל ועיין במ"ש רש"י בפרק אלו נערות עלה ל"ה דאיילונית אין לה קנס לפי שאין קנס אלא לנערה וזו שלא תביא שתי שערות לעולם כל עשרים שנה היא בחזקת קטנה ומשם ואילך בוגרת וצ"ע דנקטיה למילתיה כשמואל. ועוד דלרב תיקשי לכתוב רחמנא נערות ולא בעי בגרות. וליכא למימר דשאני הכא דגלי קרא שיוצאה בבגרות ומש"ה לא אמרינן נעשית גדולה למפרע אלא קטנה היתה באותה שעה דאלת"ה היכי משכחת לה שיוצאה בבגרות דאי כשמכרה קודם י"ב הרי יוצאה בשש קודם הבגרות דא"כ נילף מהכא דלא נעשה סריס למפרע ומנ"ל דחידוש הוא שחידשה תורה באמה ועוד דלמה איצטריך אביי לומר דקס"ד דבבגרות לא תיפוק אימא דאיצטריך קרא דקס"ד שלא היה מכרה מכר כיון שמכרה בעודה גדולה וכן נמי מר בר רב אשי לא איצטריך לטעמיה. שוב ראיתי בחידושי הריטב"א שכתב בשם הראב"ד שהוקשה לו דלמה לי קרא דהאי גברא אימת קא זבין לה אם כשמכרה בעודה קטנה קודם י"ב הא נפקא לה בשש קודם בגרות ואם כשמכרה כשהיא בת י"ו שנה למ"ד נעשה גדול למפרע היכי קא ס"ד דלא תיפוק דהא איגלאי מילתא למפרע דזביניה לאו זביני דכי זבנה כשהיא בת י"ו גדולה הוה ותירץ דלא אמרינן נעשה גדול למפרע אלא מאותה שעה שהביא סימני סריס וא"כ משכחת לה היכא שמכרה כשהיא בת י"ו ולא הביאה סימני איילונית עד י"ז וא"כ נמצא שבעת המכירה קטנה היתה וסד"א בבגרות לא תיפוק. ולפי זה אפשר לתרץ בעד רבינו ישעיה דאיהו נמי ס"ל כהראב"ד ומוקי לה כשמכרה קודם שהביאה סימני איילונית והריטב"א כתב דהכא מיירי כשמכרה כשהיא קטנה כשהיא בת עשר ומפני שלא הביאה סימנים עבדה עד י"ו וכשהגיע לכ' ויודע שהיא איילונית נעשית גדולה למפרע ואיגלאי מילתא שהיה דינה לצאת בשנת י"ב ומחצה דהויא בוגרת ויש לאדון לשלם כל מה שנשתעבד בה מי"ב ומחצה ומעלה עד י"ו וכן נמי למר בר רב אשי מיירי בכה"ג שמכרה כשהיא בת עשר שנים וסד"א דלא הוי זביניה זביני ובטל המקח ויחזירו זה לזה קמ"ל דהוי זבינא ומ"מ צריך לשלם האדון שכר פעולתה שעבדה מהבגרות ואילך ע"כ. ונראה מדבריו דס"ל דלא אמרינן נעשית גדולה למפרע אלא מי"ב ומחצה ולמעלה

ולא ידעתי מנ"ל הא דהא מפשטא דלישנא דפרק הערל דאמרינן מקטנותה יצתה לבגר משמע שבימי הנערות הויא בוגרת וכן נראה מדברי רש"י שם וצ"ע. ונ"ל דהראב"ד ג"כ מודה לדיניה דהריטב"א ואם מכרה כשהיא בת י"ו ובי"ז הביאה סימני איילונית דצריך לשלם האדון שכר פעולתה מי"ז עד כ' כיון דאיגלאי מילתא למפרע דבי"ז הויא בוגרת והיתה ראויה לצאת. ויש להסתפק להריטב"א ולהראב"ד אם יש כח באב למכור את בתו מבת י"ב שנה ומחצה והביאה סימני איילונית דאפשר דאמרינן לאב אייתי ראיה דלאו איילונית היא וזבנה דדוקא היכא שמכרה כשהיא קטנה עובדת על הספק עד תשלום הששׁ שנים משום דהויא האמה מוציא מחבירו ועליה הראיה דאיילונית היא אבל כשבא האב למוכרה הוי איהו מוציא מחבירו ועליו הראיה דלאו איילונית היא או דילמא לא שנא ורבינו לא זכר דין זה דמה שכתב יש לאביה למוכרה כל זמן שהיא קטנה אין הכוונה אלא על קיום המקח שהוא דין הגמרא ומש"ה נקט קטנה דאי גדולה אין כאן מכר אבל אם יכול למוכרה על הספק לא נתבאר בדבריו. וכתב רש"י בפירוש התורה ויצאה חנם שתצא בסימנין או אינו אומר שתצא אלא בבגרות ת"ל אין כסף לרבות יציאת בגרות ואם לא נאמרו שניהם הייתי אומר ויצאה חנם זו בגרות לכך נאמרו שניהם שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק. וקשה דהא דחו בגמרא תירוץ רבה דאמר בא זה ולמד על זה משום דחד גופא היא וכי נפקא לה מנערות בגרות מאי בעיא גביה והרא"ם ז"ל נדחק בזה וכתב דכיון דבמכילתא תניא בהדיא כוותיה דרבה לא סמכינן על דיחוייא דאביי ונראה דרש"י נמי ס"ל דקרא איירי בבגר דאיילונית ולא איצטריך לתירוצא דאביי דסד"א בנערות תיפוק ולא לתירוץ מר בר רב אשי משום דכיון דמשכחת לה שתצא בבגרות אע"ג דנפקא מכ"ש דנערות אין זו קושיא מידי דהוי אתושב ושכיר דמילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא אבל אביי ומב"ר אשי רצו לבקש טעם אמאי דאיצטריך קרא למימר בגרות משום דכיון דאיכא למדרש דרשינן וכיון דהמכילתא לא איצטריך לבקש טעם על הבגרות וליכא קושיא עלה תפס רש"י לישנא דמכילתא ולפי זה קשיא לי דלמה הקשו בגמרא ולמר בר רב אשי דאמר ולאו ק"ו הוא הא אמרינן מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא ולמה לא הקשו ג"כ לאביי למאי איצטריך למימר סד"א בנערות תיפוק בבגרות לא תיפוק דאף דלא הוה ס"ד הכי ליכא קושיא משום דהויא מילתא דאתיא בק"ו וטרח וכתב לה קרא. והקשה הרא"ם דלשתוק קרא מאין כסף וע"כ קרא דויצאה חנם אינו אלא בנערות דאי בבגרות א"כ קרא דכי ימכור איש את בתו מצינן לאוקומי אף בבתו נערה דהשתא ליכא למדרש ק"ו ומה מכורה כבר יוצאה שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר וא"כ קרא דלאמה דילפינן מינה מה אמה מעשה ידיה לרבה

אף בתו נערה מעשה ידיה לאביה למה לי השתא זבוני מזבן לה מעשה ידיה מיבעיא י"ל דהוה מוקמינן ליה לקרא דלאמה בבוגרת כמו שתירצו התוס' בפרק נערה שנתפתתה (דף מ"ו) א"נ לפעמים שאינו מוכרה אלא לאמה ולא ליעוד כדאיתא בפ"ק דקידושין כגון לפסולים או בע"מ שלא לייעד ע"כ ותמהני דאכתי קשה דלשתוק קרא מאין כסף וע"כ קרא דויצאה איצטריך לנערה דאי בבגרות למה ליה ויצאה תיפוק ליה מלאמה שבא ללמד על מעשה הבת שיהיה לאב ואם איתא דאף בבגרות אינה יוצאה א"כ יכול למוכרה אף בבגרות דהשתא ליכא למידרש ק"ו וא"כ למה לי קרא דלאמה השתא זבוני מזבן לה מעשה ידיה מיבעיא ואין תירוץ התוס' עולה לקושיא זו וכן במה שתירץ הרב דהוה אמינא דאיצטריך לפעמים שאינו מוכרה אלא לאמה קשה דא"כ לפי המסקנא מנא ליה לרב הונא ללמוד שמעשה הבת לאב מקרא דלאמה הא איצטריך לפעמים שאינו מוכרה אלא לאמה ואם נפשך לומר כמ"ש לעיל דרב הונא ס"ל כרבנן דר"מ ולא פליגי אר"מ אלא בע"מ שלא לייעד אבל כי היכי דס"ל לר"מ דמוכרה לפסולים מקרא דנפקא ליה לר"א דהיינו אם רעה ה"נ ס"ל לרבנן ואייתר לן לאמה למעשה ידיה א"כ לרב הונא תיקשי למה לי אין כסף וכ"ת דר"ה ס"ל כאביי דקאמר סד"א בנערות תיפוק בבגרות לא תיפוק או כמר בר רב אשי דקאמר דקרא איצטריך לעיקר זבינא דאיילונית א"כ תיקשי על רש"י דאיך כתב בקרא דויצאה חנם דבא זה ולמד על זה נגד ר"ה דהלכתא כוותיה וצ"ע. ומ"מ לעיקר קושיית הרב נ"ל לומר דאי לא כתב קרא אין כסף הוה אמינא דקרא דויצאה חנם אינו אלא בבגרות ומדאיצטריך קרא דלאמה הוה שמעינן דאינו מוכרה כשהיא נערה אבל אה"נ דאם מכרה בעודה קטנה אינה יוצאה בסימני נערות ואין זה מן התימה לומר דא"כ שאינו רשאי למוכרה כשהיא נערה א"כ למה אינה יוצאה בסימני נערות דמה מכר האב כל זכות שיש לו משום דא"כ תיקשי דלמה אין אמה יוצאה במיתת האב שהרי במיתת האב יצאה מרשות אב כדנפקא לן מקרא דוהתנחלתם וא"כ נימא מה מכר האב כל זכות שיש לו וכמו שהקשה מוהרימ"ט (דף מ"א) וא"כ ע"כ אית לן למימר שיש כח באב למכור את בתו לזמן שאם לא היתה מכורה לא היה לו רשות בה וא"כ ה"נ דכוותה דאף דבנערות יצתה מרשות אב ואין לו רשות למוכרה אפ"ה אם מכרה כשהיא קטנה יש לו כח למוכרה אף לימי נערות שאין לו זכות בה להכי איצטריך אין כסף לומר שיוצאה בנערות וכן נמי מה שהקשינו מיתרצא בהאי פירוקא משום דאי לא כתב קרא אין כסף הוה אמינא דויצאה איצטריך לבגרות דמלאמה לא הוה שמעינן אלא שלא יוכל למוכרה בבגרות אבל היציאה לא הוה ידעינן אי לאו דכתב קרא בפירוש: אבל הטומטום והאנדרוגינוס וכו'. תוספתא דבכורים. ודע דהא דאמרינן שאינו נמכר בעבד

עברי הוא בין מכרוהו ב"ד ובין מוכר עצמו שהרי כתב רבינו בפ"א דאין האשה מוכרת את עצמה אבל לדעת הרמב"ן ז"ל דס"ל דהאשה מוכרת את עצמה לא נתמעטו טומטום ואנדרוגינוס אלא מנמכר בגנבתו שאינו נוהג באשה:

הלכה ב

אין האב כו' ואעפ"כ כופין את האב לפדותה אחר שמכרה משום פגם משפחה. בפ"ק דקידושין (דף י"ח) ומפדין אותו בעל כרחו אמר אביי בעל כרחיה דאב משום פגם משפחה אי הכי עבד עברי נמי נכפינהו לבני משפחה משום פגם משפחה הדר אזיל ומזבין נפשיה הכא נמי הדר אזיל ומזבין לה הא קתני אינה נמכרת ונשנית. ופירש"י בע"כ דאב אם יש לו ונראה דלעולם לא כפינן לאב על כסף מכירתה שיחזירם לאדון אלא אם היו לו קרקעות ומכר את בתו מפני שהיה חס עליהם או שנפלו לו נכסים בירושה לאחר מכן הוא שכופין לאב לפדותה וז"ש רש"י אם יש לו דאלת"ה למה ליה למימר אם יש לו פשיטא דאם אין לו לא כייפינן ליה דאטו היעלה על הדעת שנכוף אותו שישכיר עצמו כדי לפדותה וכ"כ מהרימ"ט ז"ל. ונראה דאי ליתיה לאב כגון שמת או ברח או שאין לו שכופין לבני המשפחה לפדותה דהא טעמא דלא כייפינן לבני משפחה לפדות העברי הוא משום דהדר אזיל ומזבין נפשיה וא"כ בעבריה דליכא למיחש האי חששא שהרי אינה נמכרת ונשנית פשיטא דכפינן לבני משפחה וליכא למימר דאכתי איכא למיחש דדילמא תמכור את עצמה שהרי כתב רבינו שאין האשה מוכרת את עצמה ואף אליבא דהרמב"ן דס"ל דמוכרת את עצמה אפ"ה ליכא למיחש למידי דדוקא בעבד חיישינן משום דמכר עצמו ודילמא ימכור עצמו פעם אחרת אבל בעבריה שנמכרת ע"י אביה אין אנו חוששין לדילמא תמכור עצמה (*א"ה עיין לעיל פ"א דין ב') וע"כ אית לן למימר הכי דאלת"ה היכי כפינן לאב ליחוש דילמא תמכור עצמה אלא ודאי כדכתיבנא, והא דאמרינן בע"כ דאב לאו למעוטי בני משפחה לעולם אלא לומר דהיכא דמצינן למכפייה לאב לא כפינן לבני משפחה אבל אה"נ דהיכא דלא מצינן למכפייה לאב דכפינן לבני משפחה. והקשה מהרימ"ט דלמה לא הקשו בגמרא עבד נמי אם יש לו נכוף אותו שיפדה עצמו משום פגם משפחה ומה בין עברי לעבריה ועיין במה שתירץ לקושיא זו ולא זכיתי להבין דבריו ונראה דודאי עיקר קושיית הגמרא היא דעבד נמי אם יש לו דנכוף אותו דהוי דומיא דאב ובתחלה נקדים קושיא אחרת שיש על רש"י דמאי הקשו בגמרא הכא נמי הדר ומזבין לה דמה תועלת יש לו במכירתו מאחר דנכוף אותו לפדותה וכמו שהקשו התוס'. אשר ע"כ נראה לומר דהמקשה נסתפק בהבנת בעל כרחיה דאב אי דוקא הכפייה הוי לאב אבל לבני המשפחה ליכא כפייה משום דשאני

האב דזבנה כפינן ליה וכמ"ש רבינו ישעיה א"נ משום דחיישינן דילמא הדר ומזבין לה אבל באב ליכא למיחש האי חששא דמה תועלת יש לו במכירתה מאחר שנכוף אותו לפדותה או דלאו דוקא אב דהוא הדין היכא דלא מצינן למכפייה לאב דכפינן לבני משפחה ולא נקט אב אלא לומר דאיהו קודם בכפייה וא"כ אי הוה מקשי עבד נמי נכוף אותו הוה מצי למימר דאה"נ אלא דמאי דקתני משא"כ בעברי לא קאי אלא אכפייה דבני משפחה דליתיה בעברי אלא בעבריה ועל כן הקשו דבעברי נמי נכוף לבני המשפחה מה תאמר הדר אזיל ומזבין נפשיה א"כ בעבריה לא נכוף לבני המשפחה משום דדילמא הדר אזיל ומזבין לה וא"כ ע"כ מאי דקתני בע"כ דאב הוא דוקא לאב ולאפוקי בני משפחה וא"כ מה בין עברי לעבריה דבעברי נמי נכוף אותו לפדות עצמו דליכא למיחש דדילמא הדר ומזבין נפשיה מאחר דנכוף אותו לפדות עצמו וכמו שאין אנו חוששין לגבי אב ותירצו הא קתני אינה נמכרת ונשנית. ויש להסתפק לפי המסקנא אי מאי דנקט בעל כרחיה דאב אי הוי דוקא או לא דאפשר דאב הוי דוקא דמשום דזבנה כפינן ליה אבל לבני משפחה לא. והחילוק שיש בין עברי לעבריה הוא לענין כפיית המוכר עצמו דדוקא בעבריה כפינן לאב שמכרה משום דליכא למיחש דהדר אזיל ומזבן לה אבל בעברי לא כייפינן ליה משום דהדר אזיל ומזבין נפשיה או דאב לא הוי דוקא ויש חילוק ביניהם בענין כפיית בני משפחה אבל אה"נ דלענין כפיית העבד עצמו אין חילוק בין עבריה לעברי דליכא למיחש דהדר אזיל ומזבין נפשיה דמה תועלת יש לו במכירתו מאחר שנכוף אותו לפדות עצמו ונראה דכיון דמסברא אית לן למימר דבכפיית העבד ליכא למיחש דדילמא הדר ומזבין נפשיה משום דמה תועלת יש לו במכירתו אית לן למימר דמאי דתירצו בגמרא הא קתני אינה נמכרת ונשנית לא קאי אלא בענין כפיית בני משפחה לחלק בין עברי לעבריה אבל אה"נ דלעבד כופין כמו שכופין את האב נמצינו למדין לפי שיטה זו דבעבריה כופין את האב בתחלה לפדותה אם יש לו אבל אם אין לו או שברח או שמת כופין את בני משפחה אבל בעברי לא כפינן לבני משפחה אלא לדידיה אם יש לו וזה הוא דוקא אליבא דר"ש דס"ל דאינה נמכרת ונשנית אבל לדידן דקי"ל דמוכר אדם את בתו לשפחות ושונה אף בעבריה לא כפינן לבני משפחה היכא דאין לו לאב או שברח משום דדילמא הדר אזיל ומזבין לה אבל לאב וכן למוכר עצמו כפינן להו דליכא למיחש דדילמא הדרי ומזבני דמה תועלת יש להם במכירתם מאחר שנכוף אותם לפדות וכן נמי אם מת האב כופין את בני המשפחה דהא ליכא למיחש למידי. נמצא דאין חילוק בין ת"ק ור"ש אלא בענין כפיית בני משפחה היכא דאין לו לאב או שברח. והתוס' כתבו דמאי דאמר אביי בעל כרחיה דאב הכוונה הוא

דנכוף בני משפחה לפדותה בעל כרחיה דאב משום דלא ניחא ליה לאב שתחזור לביתו ויהא פרנסתו לאב עליה והקשה מהרימ"ט דלישני בעל כרחיה דאב כפירש"י ז"ל ואתיא ככ"ע והיה נראה לכאורה לומר דס"ל לגמרא דלעולם לא כפינן לאב אף דאיכא פגם משפחה משום דאתיא ליה פסידא דמזונות ודוקא לבני המשפחה כופין כיון דלית להו פסידא ואיכא פגם משפחה ולא חיישינן לגרמא בנזקין כיון שהם חייבים בדבר משום פגם משפחה. אבל נראה דהא ליתא מדאמרינן בפ"ק דקידושין (דף כ') ליזבין איניש ברתיה ולא ליזוף ברביתא מאי טעמא ברתיה מגרעא ונפקא והא מוספא ואזלא ואם איתא דלא כפינן לאב כלל מאי איריא משום דברתיה מגרעא אימא דשאני רבית דלעולם הקרן קיימת וצריך לשלם ואילו הכא אין צריך להחזיר כסף מכירתה. ובתוספות כתבו שם ליזבין איניש ברתיה אע"ג דמפדין אותה בעל כרחו מ"מ רבית קשה יותר ודבריהם צריכים ביאור ונראה דהוקשה להם דכיון דבגמ' איירי באין לו וא"כ פשיטא דלא כפינן לאב להחזיר כסף מכירתה וכמו שכתבנו לעיל וא"כ למאי איצטריך למימר דברתיה מגרעא תיפוק ליה משום שאינו חייב לפדותה אלא ודאי שכוונת הגמרא היא לומר שאף את"ל שיהיה לו ויכופו אותו אפ"ה רבית קשה יותר וכוונת התוס' היא להבליע דבריהם בתוך דברי הגמרא באופן שנראה דכפינן לאב וכן נראה בפסקי התוס' וא"כ הדרא קושיית מהרימ"ט לדוכתה. ונראה דאביי ס"ל דע"כ אית לן למימר דמאי דתניא בברייתא ומפדין אותה בעל כרחו מה שאין כן בעברי הוא לענין כפיית בני משפחה דאי לענין כפיית האב עבד עברי נמי כפינן לדידיה משום פגם משפחה. וליכא למימר דלא כפינן ליה משום דהדר אזיל ומזבין נפשיה דהא ודאי לא חיישינן להכי משום דמה תועלת יש לו במכירתו מאחר שנכוף אותו לפדות עצמו וא"כ מה בין עברי לעבריה. א"ו שחילוק הברייתא הוא לעניין כפיית בני משפחה דגבי עברי לא כפינן לבני משפחה משום דהדר ומזבין נפשיה אבל גבי עבריה לא חייש להכי משום דרבי שמעון היא. עוד הקשה מהרימ"ט דכיון דבעל כרחו קאי אאב מנ"ל דכפינן לבני משפחה נימא כשנתרצו בני המשפחה לפדותה פודין אותה בעל כרחו של אב. ונראה דמתניתין משא"כ בעברי ע"כ דכפינן לבני משפחה דאלת"ה גבי עברי נמי אמאי לא יוכלו לפדותו בע"כ משום פגם משפחה ואי משום דמטי ליה הפסד שאין לו להתפרנס א"כ אמאי לא חיישינן נמי לפסידא דאב גבי עבריה וליכא למימר דשאני גבי עברי משום דהדר ומזבין נפשיה משום דהאי טעמא לא מהני אלא אם נאמר שנכוף לבני משפחה אבל אם הם רוצים לפדות ואינם חוששין לחששא זו דהדר אזיל ומזבין נפשיה משום פגם משפחה מהיכא תיתי שנמנע אותם מלפדות. וראיתי בפסקי התוספות כופין את האב לפדות בנו כשיש

לו וכן את בני המשפחה כופין. ונראה דבנו הוא טעות וצ"ל בתו משום דגבי בן שמכר את עצמו לא שייך דין קדימה דאב לבני משפחה אלא דוקא גבי מוכר את בתו הוא דאי איתיה לאב כפינן ליה ולא לבני משפחה משום דאיהו זבנה וכמו שכתבנו לעיל. ועוד דגבי בן פשיטא דלא כפינן משום דדילמא הדר אזיל ומזבין נפשיה. ומ"מ אכתי קשה דלמה כפינן לבני משפחה התינח לר"ש דס"ל דאינה נמכרת ונשנית אבל לדידן דקי"ל דמוכר אדם את בתו לשפחות ושונה ליחוש דדילמא הדר אזיל ומזבין לה בשלמא לאב כפינן ליה משום דמה תועלת יש לו במכירתו מאחר שנכוף אותו לפדותה אבל לבני משפחה אמאי כפינן להו. ואפשר לומר דמיירי היכא שמת האב א"נ אפשר לומר דס"ל לתוס' דהלכתא כר"ש וכ"כ בפרק המוכר את שדהו (דף כ"ט) ד"ה התם לא הדר ומזבנה. ולענין הלכה נראה דליכא נפקותא כלל לענין דינא בין פירוש התוס' לפירש"י כמו שפירשנו לעיל דברי רש"י:

ורבינו ישעיה ז"ל כתב עבד עברי נמי נכפינהו קשיא לי טובא דאליבא דמאן אי אליבא דרבי הא אמר אינו נגאל בקרובים ואי אליבא דר"ע דפליג עליה וסבר דנגאל בקרובים הא אמר גאולת קרובים היא לשעבוד ואי אליבא דר' יוסי הגלילי דאמר גאולת קרובים לשחרור אכתי קשיא לי דאמאי נכפינהו התינח אב דזבנה כפינן ליה אלא קרובים מאי קא עבדו ואמאי בעינן למיכפינהו ונ"ל דה"ג ע"ע נכפינהו בני משפחה ופירוש שאם היו לו קרקעות ומכר עצמו מפני שהיה חס על נכסיו ולא היה רוצה למכור את קרקעותיו יכופו אותו בני משפחה מפני פגמם וימכרו מנכסיו ויפדוהו בעל כרחו ע"כ. ותמיהא לי דמאי הוקשה לו לר' ישעיה דאי אליבא דרבי הא אמר אינו נגאל בקרובים הא איהו ז"ל כתב גבי הא דרבי דאמר יגאלנו לזה ולא לאחר קשה אם רוצה הקרוב לפדות ע"ע ולשחררו למה אינו יכול אי דאמר ליה לאו בעל דברים דידי את יהיב זוזי לעבד מתנה ויפדה עצמו ותירץ דממצוה מיעט הקרוב שאינו מצווה לפדות הנמכר לישראל כמו שמצוה לפדות הנמכר לעכו"ם ע"כ. וא"כ קשה דלפי תירוצו מנ"ל דלרבי אם רוצה הקרוב לפדות שאינו יכול דמאי דקאמר שאינו נגאל בקרובים היינו שאינן מצווים לפדותו ואף דנימא דס"ל דאף לפי תירוצו יכול למימר האדון לקרוב זיל לאו בעל דברים דידי את אכתי קשה דנימא דמאי דמקשו הכא בגמרא ע"ע נמי הכוונה היא שנכוף לבני משפחה שיתנו דמי השחרור מתנה לעבד והוא יפדה עצמו ומיהו לזה י"ל דקושיית ר"י דהיכי מדמו בגמרא כפיית אב לכפיית בני משפחה דאימא דדוקא אב שאם היה רוצה לפדותה היה יכול ולא הוה יכול למימר ליה אדון לאו בעל דברים דידי את כיון דאיהו זבנה תיקנו חכמים שיכופו אותו שיפדנה משום פגם משפחה אבל בני משפחה שהם אינם יכולים

לפדות מהיכא תיתי שיתקנו שיכופו אותם שיתנו המעות מתנה מאחר שהם אינם יכולים לפדות הא לא דמי לכפיית אב. עוד קשה לי דמשמע דס"ל דלר"ע ולר"י הגלילי נגאל בקרובים ופליגי ארבי ולא ידעתי מנא ליה הא דהא בגמרא (דף נ"א) מיבעיא ליה האי בעיא ולא איפשיטא וא"כ מנא לן דפליגי ארבי בהאי מילתא. ע"ק דאף דנימא דר"ע ור"י הגלילי פליגי ארבי בדין גאולת קרובים אכתי קשה דהיכי נחה דעתו בזה דאימא דהאי ברייתא דקתני משא"כ בעברי ס"ל כרבי וא"כ מאי מקשו בגמרא אי הכי ע"ע נמי. עוד קשה לפי תירוצו דמאי משני בגמרא הדר אזיל ומזבין נפשיה כיון דהכפייה הוי לדידיה מה תועלת יש לו במכירתו מאחר שנכוף אותו לפדות עצמו וצ"ע. נמצינו למדין כפי שיטה זו דלעולם לא כפינן לבני משפחה בין בעברי בין בעבריה וכן לדידה לא כפינן ליה אבל לאב כפינן ליה וזהו דוקא לר"ש דס"ל דאינה נמכרת ונשנית אבל למאן דס"ל דמוכר אדם את בתו לשפחות ושונה אפילו לאב לא כפינן כי היכי דלא כפינן למוכר עצמו אליבא דר"ש. והריטב"א הוקשה לו ג"כ דמאי מקשו אי הכי עבד עברי נמי הא קי"ל דנמכר לישראל אינו נגאל בקרובים ותירץ דה"ק דכפינן להו למיתן כספא במתנה דאזיל הוא ופריק נפשיה. עוד כתב דה"ק עבד עברי נמי ניכפינהו בני משפחה כשמוכר אחד מהם עצמו ויש לו במה ליגאל דליפריק נפשיה משום פגם משפחה. ותמהני דמאי הוקשה להם משום דנמכר לישראל אינו נגאל בקרובים דקושיית הגמרא הוא היכא שנתרצה האדון לפדותו אם ישלמו לו דניכוף לבני משפחה משום פגם משפחה. שוב ראיתי בחידושי מהר"י בירב שפירש כן:

ועתה נבא לבאר סברת רבינו שפסק שכופין את האב לפדותה ותמה עליו מרן ז"ל דבגמ' אוקמוה להאי ברייתא כר"ש דס"ל אינה נמכרת ונשנית ומאחר שפסק כת"ק דמוכר ושונה הוה ליה למיפסק דאין מפדין אותה בעל כרחו ותירץ דסובר דלא דמי ע"ע לאמה דבע"ע איכא למיחש דאזיל ומזבין נפשיה ואכיל להו לדמי על דעת שבני משפחה יפדוהו והדר אזיל ומזבין נפשיה כמה פעמים על סמך זה ונמצא מפסיד לבני משפחה אבל גבי אמה שלאב המוכר אנו כופים שיפדנה כי כייפינן ליה אפילו מאה פעמים ליכא הפסד במילתא א"נ דגבי אמה כיון שאין האב רשאי למוכרה אא"כ העני ולא נשאר לו כלום ליכא למימר הדר מזבין לה דאי אית ליה ממונא לא מצי מזבין לה ואי לית ליה ליזבין וליזבין ע"כ. ויש לדקדק בתירוץ שני דע"ע נמי אינו רשאי למכור עצמו אלא עד בלתי השאיר לו שריד וכמו שפסק רבינו ריש פ"א מהלכות אלו וא"כ מה בין עברי לעבריה ונראה דחששא היא דילמא אית ליה ומזבין נפשיה ובשלמא גבי אמה שהכפייה והאיסור תלוי באב לא נמנע כפייתו משום דילמא יעשה איסור אבל גבי ע"ע שהכפייה

היא לבני משפחה והאיסור תלוי בעבד יכולים בני המשפחה לומר לא נפדה אותו משום דדילמא למחר יעשה איסור וימכור עצמו אע"פ שיש לו אי נמי אפשר לומר דטעמא דלא כפינן לבני משפחה הוא משום דדילמא למחר לית ליה לעבד ומזבין נפשיה ונמצא שהכפייה שכפינו לבני משפחה היתה ללא הועיל שהרי יש פגם משפחה אבל גבי אב ליכא למיחש להאי חששא דאי לית ליה ומזבין לה לא מטי ליה שום פסידא מהכפייה שכפינו אותו. ונראה דלכל הפירושים ס"ל לרב דאם יש לעבד שכופין אותו משום פגם משפחה וזהו שכתב בתירוץ הראשון ואכיל להו לדמי דאי לאו דאכיל לדידיה כפינן ולא לבני משפחה ולפי זה קשה לי למה לא כתב רבינו דין זה גבי ע"ע. והרב בעל לח"מ תמה על תירוצי מרן וכתב דרבינו ס"ל כפירוש התוס' שפירשו דנכוף לבני משפחה שיפדוה ומש"ה אוקמוה כר"ש ובהא ודאי לית הלכתא כוותיה אבל לאב עצמו שמכרה ודאי דכופין אפילו לרבנן דהא ליכא למיחש דהדר אזיל ומזבין לה וכמו שהקשו התוס' לפירש"י ע"כ. עיין בפירוש המשנה שכתב שמחייבין האב לפדות את בתו שמכרה משום פגם משפחה והוא מה שאמר מפדין אותה בעל כרחו ע"כ. והנה לפי דבריו ג"כ נראה דלעבד כופין דליכא למיחש לדילמא הדר אזיל ומזבין נפשיה וכמו דלא חיישינן גבי אב. ומ"מ אכתי תמיהא לי מילתא דהא בין אליבא דמרן בין אליבא דהבעל לח"מ טעמא דלא כפינן לבני משפחה גבי ע"ע הוא משום דדילמא הדר אזיל ומזבין נפשיה וא"כ למה פסק רבינו דהיכא שמת האב לא כפינן לבני משפחה לפדותה דהא ליכא למיחש לשום מילתא והיא ג"כ אינה יכולה למכור עצמה וכמו שפסק רבינו וצ"ע. ולי נראה דרבינו הוקשה לו מה שהוקשה לרבינו ישעיה ז"ל מאי פריך בגמרא אי הכי עבד עברי נמי דאי אליבא דרבי הא אמר אינו נגאל בקרובים ומכח קושיא זו ס"ל דקושיית הגמרא היא דוקא אליבא דמ"ד דאיכא גאולת קרובים בע"ע הנמכר לישראל ואה"נ דהוה מצי לשנויי הא מני רבי היא דקאמר דליכא גאולת קרובים אלא דניחא ליה לאוקומי לברייתא אליבא דכ"ע ואף דלפי המסקנא מוקי לה כר"ש דקאמר אינה נמכרת ונשנית אפ"ה ניחא ליה הא טפי משום דאף דנימא דברייתא זו ס"ל כרבי אכתי אתיא כר"ש דהא קתני אינה נמכרת ונשנית וא"כ לדידן דפסקינן הלכתא כרבי אתיא ברייתא כפשטה ולא איצטריך לאוקומה כר"ש ומש"ה פסק דגבי אמה כופין את האב אבל לבני משפחה לא אפילו שמת האב: **ברח האב וכו'**. כתב מרן דרבינו פוסק כרבי דאמר דנמכר לישראל אין כופין לקרובים לפדותו והרב בעל לח"מ כתב דמנ"ל שנתמעטו דוקא מכפייה אבל אם רצו הקרובים יכולים לפדותו אפילו בע"כ דאדון דאימא דמה שנתמעטו הוא אפילו אם רצו לפדות כיון שהוא בע"כ דאדון. ולפי דבריו מה שהקשו בגמרא אי הכי ע"ע נמי

הוא דוקא בנתרצה האדון ואפשר דס"ל למרן דליכא למימר דמיעט הכתוב אפילו אם רצו משום דמצי למימר להו אדון לאו בעל דברים דידי את שהרי יכולים לתת המעות מתנה לעבד ויפדה עצמו וכן הכריח רבינו ישעיה ז"ל עלה דההיא יגאלנו לזה ולא לאחר מכח קושיא זו ומאי דמיעט הכתוב הקרובים היינו ממצוה שאינם מצווים כמו בנמכר לעכו"ם ונראה דלפי תירוצו לא מצי למימר אדון לאו בעל דברים דידי את כיון דשדינן מיעוטא דיגאלנו למצוה וכ"כ מהרימ"ט בסוף מ"ב יע"ש:

הלכה ג

אמה העבריה כו' ואינה נקנית בפרוטה כו'. שם (דף י"א) והפדה מלמד שמגרעה מפדיונה ויוצאה אי אמרת בשלמא דיהב לה דינר היינו דמגרעה ואזלא עד פרוטה אלא אי אמרת דיהב לה פרוטה מפרוטה מי מגרעה ודילמא ה"ק רחמנא היכא דיהב לה דינר תיגרע עד פרוטה היכא דיהב לה פרוטה לא תיגרע כלל לא ס"ד דומיא דיעוד מה יעוד כל היכא דלא מצי מייעד לא הוי זביניה זבינא הכא נמי כל היכא דלא מצי מגרעה לא הוי זביניה זבינא ואע"ג דבגמרא לא נאמר זה אלא אליבא דב"ש דס"ל דקידושי אשה בדינר ואנן לא קי"ל כוותיה אלא כב"ה מ"מ גבי אמה לא פליגי אלא דבית הלל לא ילפי קידושין מקידושי יעוד וב"ש ילפי אבל גבי אמה דלא סגי בפרוטה כ"ע מודו. ויש לדקדק דמדברי רבינו נראה דדוקא בפרוטה אינה נקנית אבל כל שהוא יותר מפרוטה סגי ואילו בגמרא אמרינן ואימא פלגא דדינר ואימא שתי פרוטות כיון דאפיקתיה מפרוטה אוקמוה אדינר ופירש"י פלגא דדינר ואיכא גירוע עד פרוטה משמע שקושיית הגמרא קאי לאמה וא"כ מנ"ל לרבינו דלא בעינן דינר. ונראה דס"ל דקושיית הגמרא לא קאי אלא גבי קידושין ובזה שייך לומר כיון דאפיקתיה מפרוטה אוקמוה אדינר כלומר דכיון דחשיבותא בעינן אוקמוה אדינר דחשוב ובשלמא לגבי קידושין שייך שפיר היאך תירוצא לומר דכיון דבכל הקנינים בפרוטה סגי וגבי קידושין לא שמעת מינה בעינן דבר חשוב וכיון שכן אוקמוה אדינר אבל גבי אמה מאי דלא סגי פרוטה לא הוי משום דבעינן דבר חשוב אלא דגזירת הכתוב הוא שיהיה בה דין גרעון כי היכי דבעינן שיהיה בה דין יעוד וא"כ לפי טעם זה כל שהוא יותר מפרוטה סגי ואין ה"נ דלב"ש כיון דס"ל דבקידושין בעינן דינר א"כ גבי אמה ג"כ בעינן דינר דאל"כ אינה ראויה ליעוד אבל לדידן דס"ל דבקידושין בפרוטה סגי וא"כ שפיר מקיים יעוד היכא שנמכרה בפרוטה לדידן דס"ל דהמעות הראשונות לקידושין נתנו מאי אית לך למימר משום דכתיב והפדה כל שהוא יותר מפרוטה מקיים בה והפדה. והרב בעל כ"מ הקשה דהא לא ילפינן דנמכר לישראל נקנה בכסף אלא מדכתיב והפדה והוקש עברי לעבריה ומהאי ילפינן נמי גרעון כסף וכיון שכן

היה לנו לומר דגם נמכר לישראל לא יקנה בפרוטה כמו אמה ותירץ דבגמרא שאלו ע"ע נקנה בכסף מנא לן כו' ואע"ג דבגמרא לא אשכחן בתר הכי תנא דיליף שכיר שכיר אלא כולהו ילפי מ"מ מדכתיב וכי תשיג מצינן למילף דכיון דאיכא כסף דהיינו פרוטה נקנה בכך ע"כ. והרב בעל תיו"ט כתב שט"ס יש בדברי הרב וכ"כ הרב ל"מ וכתב שהגירסא הנכונה היא לא אשכחן בתר הכי תנא דלא יליף ש"ש והכוונה דאע"ג דפשטא דגמרא משמע דכשתירץ אמר קרא וכי תשיג לא אמר כן אלא למאן דלא יליף ש"ש מ"מ אית לן למימר דמאן דיליף ש"ש נמי אית ליה דרשא דוי"ו מוסיף על ענין ראשון דהך דרשא פשוטה וכיון שכן ילפינן מוכר עצמו לישראל ממוכר עצמו לעכו"ם מוי"ו דוכי תשיג דהוי בכסף וכ"ש מכרוהו ב"ד לישראל דהוי בכסף כיון דנמכר בעל כרחו וה"ה דהוה מצי למימר משום ג"ש דש"ש ולא צריכי השתא היקש דעברי לעבריה דנקנה בכסף וא"כ כיון דלפי האמת לא ילפינן נמכר לישראל כלל מהיקשא דעברי לעבריה אלא מנמכר לעכו"ם משום הכי אמרינן דהוי בפרוטה כמו בנמכר לעכו"ם ע"כ. ויש לדקדק דלמאי איצטריך לומר דיליף נמכר לישראל מנמכר לעכו"ם משום וי"ו דוכי תשיג תיפוק ליה משום ג"ש דש"ש דגבי נמכר לעכו"ם כתיב כשכיר שנה בשנה ויליף מכרוהו ב"ד ומוכר עצמו מנמכר לעכו"ם משום ג"ש דש"ש דבכולהו כתיב שכיר וליכא למימר דלא עבדינן ג"ש דש"ש אלא משכיר דכתיב גבי מכרוהו ב"ד ושכיר דכתיב גבי מוכר עצמו אבל משכיר דכתיב גבי עכו"ם לא עבדינן מיניה ג"ש שהרי התוס' הקשו דכיון דיליף ש"ש למה איצטריך מקנתו וכן חזרו והקשו אמאי איצטריך והפדה משמע דס"ל דעבדינן ג"ש דש"ש משכיר דכתיב גבי עכו"ם וגרסינן בגמרא (דף כ') ת"ר נמכר לישראל כו' אין לי אלא עבד הנמכר לעכו"ם נמכר לישראל מנלן ת"ל ש"ש בג"ש ולפי סברת התוס' אפשר לומר דכי תירצו בגמרא יליף ש"ש בעי לתרץ מאי דס"ד מעיקרא דע"ע נקנה בכסף משום דכתיב מכסף מקנתו והקשו אשכחן ע"ע הנמכר לעכו"ם כו' לזה בא לתרץ דיליף ש"ש וא"כ הדרא קושיין לדוכתה דלמאי איצטריך הרב למימר דאף מאן דיליף ש"ש אית ליה וי"ו דוכי תשיג ואפשר לומר דאי לאו וי"ו דוכי תשיג אף דאית לן ג"ש דש"ש מ"מ כיון דאי גמרינן קנין כסף מהיקשא דעברי לעבריה שמעינן מינה דגם בעברי לא סגי בפרוטה ואילו גמרינן מג"ש דש"ש בנמכר לעכו"ם סגי בפרוטה שבקינן ג"ש ועבדינן היקשא משום דהיקשא עדיף וכמו שכתבו בעלי הכללים, וליכא למימר דשאני הכא דאין הג"ש סותר ההיקש משום דאפשר לומר דהיקשא אתא למילתא אחריתי משום דאף בג"ש דש"ש ג"כ אפשר לומר דאתא למילתא אחריתי וא"כ הדרינן לכללין דהיקשא וג"ש היקשא עדיף וכיון שכן גמר עברי מעבריה ולא סגי בעברי בפרוטה אבל עכשיו דאית

לן וי"ו יתירא דוכי תשיג דלגופיה לא איצטריך דאי לומר דהדינים שיש בנמכר לעכו"ם דאיתנהו ג"כ בנמכר לישראל הא מג"ש דש"ש נפקא א"ו דוי"ו יתירא אתא לומר שיש דין אחד שאפשר שילמדהו נמכר לישראל ממקום אחר אתא וי"ו לומר שלא ילמדהו אלא מנמכר לעכו"ם ולא אשכחן דבר שיוכל ללמוד נמכר לישראל משני מקומות אלא קנין כסף וכיון שכן ע"כ מאי דאיצטריך קרא למימר דלא נילף קנין כסף מעבריה אלא מנמכר לעכו"ם אינו אלא לומר דבעברי בפרוטה סגי דאלת"ה למאי נ"מ אי גמרינן קנין כסף מעבריה או מנמכר לעכו"ם. ומ"מ מדברי מרן נראה דלא ס"ל דעבדינן ג"ש דש"ש משכיר דכתיב גבי עכו"ם מדכתב בתחלת דבריו דהא לא ילפינן דנמכר לישראל נקנה בכסף אלא מדכתיב והפדה ואי ס"ל דעבדינן ג"ש משכיר דכתיב גבי עכו"ם הא אפשר למימר דילפינן דנמכר לישראל נקנה בכסף משום דכתיב גבי עכו"ם מכסף מקנתו ויליף נמכר לישראל בג"ש דש"ש וכן ממ"ש בסוף דבריו ואע"ג דבגמרא לא אשכחן בתר הכי תנא דלא יליף ש"ש דמשמע מדבריו דלמאן דלא יליף ש"ש ניחא משמע דלא ס"ל ג"ש דשכיר דכתיב גבי עכו"ם. ומשום הכי ניחא למאן דלא יליף ש"ש משום דאית ליה וי"ו דוכי תשיג ויליף נמכר לישראל מנמכר לעכו"ם אבל למאן דאית ליה ג"ש דש"ש דלית ליה וי"ו דוכי תשיג הוה קשה דהא ע"כ יליף עברי מעבריה קנין כסף וא"כ בעברי ג"כ נימא דלא סגי בפרוטה וכן נראה מדברי הרא"ם בפרשת משפטים ד"ה שאף הוא מסייע בפדיונה שהקשה ל"ל קרא דוהפדה ללמד שיוצאה בגרעון כסף תיפוק ליה מהיקשא דעברי לעבריה מה עברי יוצאה בגרעון כסף כדנפקא לן מג"ש דש"ש ממוכר עצמו לישראל דיליף ממוכר עצמו לעכו"ם מוי"ו דוכי תשיג ע"כ. משמע דלית ליה דנמכר לישראל יליף מנמכר לעכו"ם משום ג"ש דש"ש וזה הוא דבר תימה בעיני שהרי מדברי התוס' (בדף י"ד) ד"ה מוכר עצמו מנלן משמע דס"ל דעבדינן ג"ש דש"ש משכיר דכתיב גבי עכו"ם והכי איתא בגמרא (דף כ') עלה דההיא דנמכר והשביח ששאלו אין לי אלא עבד הנמכר לעכו"ם נמכר לישראל מנלן ת"ל ש"ש לג"ש משמע דעבדינן ג"ש משכיר דכתיב גבי עכו"ם וצ"ע. ולקושיית מרן שהקשה דאמאי לא בעינן בעברי ג"כ יותר מפרוטה משום היקשא דעברי לעבריה נ"ל לומר דכיון דבעבריה לא ידעינן דלא סגי בפרוטה אלא משום דכתיב אשר לא יעדה והפדה ואיתקש יעוד לגרעון ויעוד לא שייך בעבד עברי לא גמרינן מינה דבשלמא קנין כסף דגבי אמה נפקא לן מדיוצאה בו ויציאה שייך בעברי גמרינן נמי כסף בעברי מהיקשא אבל מאי דבעינן יותר מפרוטה דבאמה לא נפקא לן אלא מיעדה ויעוד לא שייך בעברי לא גמרינן מהיקשא שיהא צריך גם בעברי יותר מפרוטה וכה"ג כתבו התוספות בפ"ק דקידושין (דף ד') בד"ה מעיקרא דדינא פירכא בשם רבינו

נתנאל דכיון דלא ידענו דאמה העבריה נקנית בכסף אלא מוהפדה דהואיל ויצאה בכסף נקנית בכסף לא ילפינן מינה קנין של אשה לפי שביציאתו אינה יוצאה בכסף כמו אמה העבריה ע"כ ודון מינה ואוקי באתרין:

הלכה ח

אין האדון מייעד אמה העבריה וכו' אלא מדעתה. מ"ש מרן בכ"מ והיינו כדי שתתרצה דאל"כ מה תועלת יש בהודעתה עיין מ"ש התוס' פ"ק דקידושין (דף ה') ד"ה שכן בשם ר"ת שהאדון מייעד את העבריה בכסף מקנתה בע"כ של אב ובע"כ של בת ומאי דאמרינן דצריך להודיעה לא שצריך לעשות מרצונה אלא שצריך להודיעה דלשם קידושין מייעדה. גם הרשב"א בחידושיו אהא דאמרינן אשר לא יעדה מלמד שצריך ליעדה כתב שדברי ר"ת עיקר וגזירת הכתוב היא להודעה בעלמא וכ"כ הריטב"א שם. ודע שכתבו התוס' שם בד"ה אף אני אביא חופה דאע"פ שהיעוד יכול לעשות בע"כ דאב החופה צריך לעשות מדעת:

הלכה יא

אין אמה העבריה נמכרת אלא למי שיש לה עליו. נ"ב וכן אינו יכול למוכרה למי שהיה נשוי עם אחותה אע"פ שאפשר שתמות ויכול ליעדה הכי איתא בירושלמי פ"ק וכ"כ מהרימ"ט בחידושיו יע"ש:

פרק ה

הלכה ג

כיצד בשטר כותב לו על הנייר כו'. בירושלמי פרק מי שאחזו עלה דמתניתין דזה גיטך אם מתי זה גיטך מחולי זה זה גיטך לאחר מיתה לא אמר כלום ואמרינן בגמרא דר"י אומר הרי זה גט משום דזמנו של שטר מוכיח עליו ואמר תו התם אף בגט שחרור כן הרי גט שחרורך מהיום ולאחר ל' יום על דעתיה דר"י הרי זה גט על דעתייהו דרבנן אינו גט כלומר דלרבנן דאית להו דבאומר לאחר מיתה דאינו גט משום דלית להו זמנו של שטר מוכיח עליו וא"כ באומר מהיום ולאחר מיתה הוי גט ואינו גט משום דמספקא לן אי תנאה הוי או חזרה וכדאיתא במתניתין אבל לרבי פשיטא דבאומר מהיום ולאחר מיתה דהוי גט גמור מכ"ש דאומר לאחר מיתה וכי היכי דנחלקו באומר לאחר מיתה ה"נ נחלקו באומר הרי זה גיטך לאחר ל' יום ורוצה לחזור בו בתוך ל' יום דלרבנן חוזר בו וכן אם אמר מהיום ולאחר ל' יום וחזר בו הוי גט ואינו גט משום דמספקא לן אי תנאה הוי או חזרה ולרבי בכל גווני הוי תנאה משום דס"ל דזמנו של שטר מוכיח עליו.

ובפירוש התנאי עיין בפ"ג דקידושין עלה דמתניתין דהרי את מקודשת מעכשיו ולאחר שלשים יום במ"ש רש"י והתוס' שם. ולפ"ז אמרו כאן דאף בגט שחרור כן אם אמר הרי זה גט שחרורך מהיום ולאחר שלשים יום דלרבי הרי זה גט משום דאפשר דתנאה הוי אך לדעתייהו דרבנן אינו גט משום דאפשר דחזרה הוי ולא חל הגט כי אם לאחר שלשים יום כי היכי דלא שייך לומר בגט דשייר מעשה ידיה משום דלא מצינו אשה נשואה לזה ומעשה ידיה לזה ה"נ לא מצינו עבד שיצא בן חורין ויהיו מעשה ידיו לרבו וכיון דליכא למימר ביה שיור מש"ה לרבנן אינו גט גמור. וע"כ מאי דאמרינן אינו גט אין הכוונה דאינו גט כלל אלא הכוונה היא דאינו גט גמור משום דמספקא לן דומיא דגט אשה. אך קשיא לי דכיון דקי"ל דהעבד מוחזק בעצמו ובכל ספק שחרור קי"ל דיצא העבד לשחרור וכמ"ש התוס' פ"ב דגיטין וכ"כ מהרי"ק א"כ בהא דמספקא לן אי תנאה הוי אמאי לא הוי גט גמור כיון דהעבד מוחזק בעצמו. וי"ל דזה שכתבו התוס' ומהריק"ו ז"ל דהעבד מוחזק בעצמו הוא דוקא לענין להשתעבד לרבו דכיון דספק הוא אינו משתעבד לרבו כיון דהוא מוחזק בעצמו אבל לענין להתירו בבת ישראל מספיקא לא שרינן איסורא ומאי דאמרינן הכא דלרבנן אינו גט גמור הוא דוקא לענין איסורא דבת ישראל:

תו אמרינן התם אף בהפקר כן שדי מופקרת מהיום ולאחר שלשים יום ע"ד דרבי מופקרת ע"ד דרבנן אינה מופקרת ע"כ. ופירושה כמו שכתבתי בחלוקה הקודמת דגט שחרור. אך קשה לי דאמאי לא אמרינן הכא דזה הפקיר גופא מהיום ופירי לאחר שלשים יום דומיא דההיא דתנן בפרק יש נוחלין הכותב נכסיו לבנו צריך שיכתוב מהיום ולאחר מיתה ועיין במ"ש רבינו בהלכות מכירה באומר הרי פרתי קנויה לך מעכשיו ולאחר שלשים יום ובתשובות מהר"ר יחיאל באסאן ז"ל שעמד בדברי רבינו הללו דאמאי לא אמרינן התם גופא מהיום ופירי לאחר שלשים יום יע"ש:

הלכה טז

ועבדי מלוג אינן יוצאין בראשי איברים כו'. בפרק החובל (דף פ"ט) לימא תקנת אושא תנאי היא דתנא חדא עבדי מלוג יוצאין בשן ועין לאשה אבל לא לאיש ותניא אידך לא לאיש ולא לאשה סברוה דכ"ע קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי מאי לאו בהא קמיפלגי דמ"ד לאשה לית ליה תקנת אושא ומ"ד לא לאיש וכו' אית ליה תקנת אושא לא דכ"ע אית להו תקנת אושא אלא כאן קודם תקנה כאן לאחר תקנה ואב"א אידי ואידי לאחר תקנה ואית להו תקנת אושא אלא למ"ד לאשה ולא לאיש כדרבא דאמר רבא הקדש חמץ ושיחרור מפקיעין מידי שיעבוד לימא דרבא תנאי היא לא דכ"ע אית להו דרבא והכא אלמוה רבנן שיעבודא דבעל ע"כ. והנה לענין הלכה כפי הס"ד דכ"ע קנין פירות לאו

כקנין הגוף ופליגי בתקנת אושא פשיטא דקי"ל כמ"ד לא לאיש ולא לאשה דהא קי"ל כתקנת אושא וכן לאידך אוקימתא דכאן קודם תקנה כאן לאחר תקנה קי"ל נמי דלא לאיש ולא לאשה אך לאידך אוקימתא דקאמר דמ"ד לאשה ולא לאיש כדרבא פשיטא דקי"ל כמ"ד לאשה ולא לאיש דהא קי"ל כדרבא דהקדש חמץ ושיחרור מפקיעין מידי שעבוד ולאידך אוקימתא דכ"ע אית להו דרבא והכא אלמוהו רבנן לשעבודא דבעל הדבר שקול כמאן קי"ל דאפשר דקי"ל כמ"ד לאשה ולא לאיש משום דרבא ולא אלמוהו רבנן לשעבודא דבעל ואפשר דקי"ל כמ"ד לא לאיש ולא לאשה אף דקי"ל כרבא משום דאלמוהו רבנן לשעבודא דבעל. ולפי זה אני תמיה על מרן בפירקין שהביא כל הסוגיא הלזו וכתב והשתא אי לאוקימתא קמייתא דמ"ד לא לאיש ולא לאשה בתר תקנתא קאמר ליכא מאן דפליג עליה ע"כ. דמה יענה הרב לאידך אוקימתא דקאמר דמ"ד לאשה ולא לאיש הוא משום דרבא דלפי זה פשיטא דקי"ל לאשה ולא לאיש דהא קי"ל כרבא וכן לאידך אוקימתא דכ"ע אית להו דרבא והכא אלמוהו רבנן לשעבודא דבעל עדיין הדבר שקול כמאן קי"ל דאפשר דקי"ל כמ"ד לאשה ולא לאיש משום דרבא ולא אלמוהו רבנן לשעבודא דבעל. עוד יש אוקימתא אחרת בגמרא ואב"א דכ"ע לית להו להני תנאי תקנת אושא והכא בקנין פירות כקנין הגוף דמי קמיפלגי ובפלוגתא דהני תנאי דתניא המוכר עבדו לאחר כו'. והנה כפי אוקימתא זו דקאמר דכ"ע לית להו להני תנאי תקנת אושא מוכח דלדידן דקי"ל כתקנת אושא אף דנימא דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי אינם יוצאים לא לאיש ולא לאשה וכתרי אוקימתי קמייתי דלמאן דאית ליה לתקנת אושא אינם יוצאים לא לאיש ולא לאשה. ולפי זה אני תמיה עוד על מרן במה שסיים דבריו ואמר ואי לאוקימתא בתרייתא כיון דאתי כר"א דהלכתא כוותיה הכי נקטינן ע"כ דלמאי איצטריך להאי טעמא הא בפירוש אמרו דכ"ע לית להו להני תנאי תקנת אושא אבל כפי אוקימתא זו לדידן דקי"ל כתקנת אושא פשיטא דקי"ל דאינם יוצאים לא לאיש ולא לאשה וצ"ע. והנה בפירוש אוקימתא זאת האחרונה ברייתא דקתני יוצאין בשן ועין לאשה ולא לאיש הוא ר' יהודה דאמר שני ישנו בדין יום או יומים מפני שהוא כספו דקא סבר קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי ומש"ה יוצאין לאשה ולית ליה תקנת אושא דאי אית ליה תקנת אושא פשיטא שאינם יוצאים משום דאלים שעבודיה למהוי כקנין הגוף ואידך ברייתא דקתני לא לאיש ולא לאשה ר"מ היא דאית ליה ראשון ישנו בדין יום או יומים משום דקא סבר קנין פירות כקנין הגוף דמי. והקשו התוס' דלר"מ הול"ל דיוצאין לאיש ולא לאשה משום דאית ליה קנין פירות כקנין הגוף דמי דומיא דיום או יומים דאית ליה דראשון ישנו בדין יום או יומים ולא השני ותירצו דאין לו כח לשחרר

קנין הגוף של אשה אבל בדין יום או יומים שהוא תחתיו ויש לו כח לרדותו לעשות מלאכתו סברא הוא שיהיה בדין יום או יומים מאחר שקנין פירות כקנין הגוף דמי. וכוונתם דלא מהני טעם זה דקנין פירות כקנין הגוף דמי אלא שלא יצאו לאשה אבל שיצאו לאיש לא וכ"כ התוס' בפרק חזקת עלה נ' דסברא הוא שלא יועיל קנין פירות להיות כקנין הגוף אלא לענין שלא יצא בשן ועין לאשה אבל לענין שיצא לאיש לא דלא אלים להפקיע קנין פירותיו את קנין גוף האשה שיצאו לו לחירות ע"כ. ונראה דיש סעד לזה דהא מעיקרא הוה ס"ד דפליגי בתקנת אושא ולפי תקנת אושא דאלים שעבודיה דבעל למהוי כקנין הגוף ואפ"ה אית ליה לא לאיש ולא לאשה וכך הוא תקנת אושא למ"ד קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי כמו למ"ד קנין פירות כקנין הגוף דמי אלא ודאי דלא אלים טעם זה דקנין פירות כקנין הגוף כי אם שלא יצאו לאשה אבל לא שיצאו לאיש. עוד חילקו התוס' שם בפרק חזקת דלא דמי קנין פירות דבעל שלא היה לו בגוף כלום מעולם לקנין פירות דמוכר עבדו ע"מ שישמשנו ל' יום שמתחלה היה הכל שלו ועדיין לא יצא מתחת ידו שהפירות שלו ע"כ. והנה כפי חילוק זה היכא דמכר עבדו לפירות וכן עבדי נכסי מלוג לר"מ דאית ליה קנין פירות כקנין הגוף דמי לענין דין יום או יומים שום אחד מהם המוכר וכן האשה אינם בדין יום או יומים משום דקנין פירות כקנין הגוף דמי ולא קרינן עבדו והאיש וכן הלוקח עבד לפירות אף שקנין פירות כקנין הגוף הוא כיון שלא היה לו בגוף מעולם לא חשיב עבדו ואינו בדין יום או יומים ובזה ניחא מה שהקשו התוס' בפרק חזקת דאמאי לא נקטו מחלוקת זה במוכר עבדו לפירות משום דבמוכר עבד לפירות לרבי מאיר שניהם אינם בדין יום או יומים דומיא דעבדי נכסי מלוג דאינם יוצאים בשן ועין לא לאיש ולא לאשה ואליבא דר' יהודה נמי אפשר דלחידושא נקט כה"ג ללמדנו דאפילו כי האי שהגוף היה שלו מתחלה קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי. וכן נפקא מחילוק זה במוכר עבדו ופסק שישמשנו ל' יום לראשון יוצא בשן ועין דמתחלה היה הכל שלו ועדיין לא יצא מתחת ידו שהפירות שלו ולשני אינו יוצא בשן ועין משום דקנין פירות כקנין הגוף דמי אך כפי הפירוש הראשון אין חילוק בין מוכר עבדו לפירות למוכר עבדו ופסק שישמשנו ל' יום וכן עבדי נכסי מלוג כולם שוים בדינם דלענין שן ועין אינם יוצאים לשום אחד מהם דמאן דלית ליה פירות פשיטא שאינם יוצאין בשן ועין משום דקנין פירות כקנין הגוף דמי ולמאן דאית ליה פירות נמי לא נפקי דלא אלים קנין פירותיו להפקיע קנין הגוף שיש לאחר ולענין יום או יומים מאן דאית ליה פירות ישנו בדין יום או יומים דוקא ואידך אינו בדין יום או יומים ולפי זה עבדי נכסי מלוג הבעל ישנו בדין יום או יומים ולא האשה. וכל מה שכתבנו הוא

אליבא דר"מ אך אליבא דר' יהודה אין שום חילוק בין שני הפירושים משום דלדידיה אפילו בקנין פירות שמתחלה היה הכל שלו ס"ל דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי כ"ש במוכר עבדו לפירות וכן עבדי נכסי מלוג דבכולם קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי ולפי זה לענין שן ועין לעולם יוצאין למי שהגוף שלו דוקא ובנכסי מלוג יוצאין לאשה ולא לאיש ובמוכר עבדו לפירות יוצאין למוכר ולא ללוקח ובמוכר עבדו ופסק שישמשנו ל' יום לשני יוצאין בשן ועין ולא לראשון ולענין יום או יומים במוכר עבדו לפירות וכן עבדי נכסי מלוג מי שיש לו הגוף דהיינו המוכר והאשה ישנם בדין יום או יומים משום דקרינן בהו כספו והלוקח וכן האיש אינם בדין יום או יומים משום דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי ולא קרינן בהו כספו במכ"ש דמוכר עבדו ופסק שישמשנו ל' יום דלא קרינן ביה כספו אף שהיה הגוף שלו מקודם ולסברת ר' יוסי דאמר שניהם ישנן בדין יום או יומים דמספקא ליה אי קנין פירות כקנין הגוף דמי או לאו כקנין הגוף דמי מספקא לי במוכר עבדו לפירות וכן בעבדי נכסי מלוג מה דינם לענין יום או יומים והנה במי שיש לו הגוף פשיטא דישנו בדין יום או יומים משום דאפשר דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי וא"כ לגבי האשה וכן לגבי המוכר ישנם בדין יום או יומים משום דקרינן בהו כספו אך לגבי האיש וכן לגבי הלוקח יש להסתפק דאפשר דאף לר' יוסי דמספקא ליה אי קנין פירות כקנין הגוף דמי מ"מ בכה"ג אינם בדין יום או יומים לא האיש ולא הלוקח דאפשר דע"כ לא קאמר ר' יוסי דמשום טעמא דקנין הפירות כקנין הגוף דמי ישנו בדין יום או יומים אלא במוכר עבדו ופסק עמו שישמשנו ל' יום דקנין פירות זה אלים דהגוף היה שלו מקודם אבל גבי בעל וכן הלוקח עבד לפירות דמעולם לא היה להם קנין בגוף אפשר דלא קרינן בהו כספו אף דנימא דקנין פירות כקנין הגוף דמי וכל זה כפי תירוץ שני של תוס' שמחלקים בין קנין פירות לקנין פירות אבל כפי תירוץ ראשון של תוס' שאינם מחלקים לעולם כל שיש לזה גוף ולזה פירות בכל אופן שיהיה שניהם ישנם בדין יום או יומים מספיקא. ולענין שן ועין אליבא דר' יוסי הנה במוכר עבדו ופסק שישמשנו ל' יום יוצא בשן ועין לראשון ולשני דכיון דמספקא לן אי קנין פירות כקנין הגוף דמי או לא העבד מוחזק בעצמו ויוצא בשן ועין לראשון ולשני וכל זה הוא אליבא דתירוץ שני דתוספות דס"ל דכשקנין פירות אלים כגון דהגוף היה מקודם שלו מפקיע כח הגוף ויוצא לחירות ומש"ה אמרינן דיוצא לראשון דאפשר דקנין פירות כזה חשיב כקנין הגוף ומפקיע קנין הגוף שיש לשני ולשני נמי יוצא בשן ועין דאפשר דקנין פירות לאו כקנין הגוף הוא ולשני קרינן עבדו. אך כפי תירוץ ראשון שאינם מחלקים בין קנין פירות לקנין פירות אלא לעולם אף שקנין פירות כקנין הגוף הוא לא מהני להפקיע כח הגוף א"כ לר' יוסי

לשני יוצא בשן ועין משום דשמא קנין פירות לאו כקנין הגוף וחשיב עבדו של שני אבל לראשון אינו יוצא בשן ועין דאף דנימא קנין פירות הוא כקנין הגוף לא אלים להפקיע גוף השני שיצא לחירות ובמוכר עבדו לפירות וכן עבדי נכסי מלוג לענין שן ועין אליבא דר' יוסי הנה כפי תירוץ ראשון של תוס' יוצא לאשה וכן למוכר משום דשמא קנין פירות לאו כקנין הגוף הוא וקרינן גבי מי שיש לו הגוף כספו אך אינם יוצאים ע"י בעל הפירות דאף דנימא דקנין פירות כקנין הגוף הוא מ"מ לא אלים ככח מי שיש לו הגוף וכן כפי תירוץ שני דמחלקים בין קנין פירות לקנין פירות יוצאים ע"י מי שיש לו הגוף מטעם דשמא קנין פירות לאו כקנין הגוף הוא אבל אינם יוצאים ע"י מי שיש לו פירות דאף דנימא דקנין פירות הוי כקנין הגוף מ"מ בקנין פירות כזה דמעולם לא היה לו גוף לא קרינן ביה עבדו ור"א דאמר שניהם אינם בדין יום או יומים משום דבעינן כספו המיוחד לא נחית כלל במחלוקת זה דקנין פירות אי הוי כקנין הגוף או לא אלא מילתא פסיקתא אית ליה דכל דבר שאינו מיוחד לאדם אחד אינו בדין יום או יומים וכן נמי בדין שן ועין כל היכא שאינו מיוחד לאדם אחד אינו בדין יציאת ראשי איברים. וכל מה שכתבנו הוא כפי גירסתנו דגרסינן והכא בקנין פירות כקנין הגוף קא מיפלגי אך ה"ר יצחק בר ברוך ס"ל דלר"מ נמי דאית ליה ראשון ישנו בדין יום או יומים יוצא בשן ועין לאיש ולא לאשה וגירסתו כך היא דכ"ע לית להו תקנת אושא ובפלוגתא דהני תנאי וכו' ודקתני לאשה ולא לאיש כר' יהודה וההיא דקתני לא לאיש ולא לאשה כר"א דאמר שניהם אינם בדין יום או יומים וה"נ עבד המיוחד לו ועבד מלוג אין מיוחד לשניהם שלזה יש פירות ולזה יש גוף והוקשה להם דלפי גירסא זו אמאי איצטריכו בגמרא לומר דכ"ע לית להו להני תנאי תקנת אושא. וכוונתם מבוארת דבשלמא לגירסתנו דברייתא דקתני לאשה ולא לאיש היא ר' יהודה דאית ליה קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי ואידך ברייתא דלא לאיש ולא לאשה היא ר"מ דאית ליה קנין פירות כקנין הגוף דמי איצטריך לומר דכ"ע לית להו תקנת אושא משום דברייתא דקתני לאשה ולא לאיש ע"כ לית ליה תקנת אושא דאי אית ליה תקנת אושא כי נמי אית ליה דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי אמאי יוצאין לאשה הרי כפי תקנת אושא אלים שעבודיה למיהוי כקנין הגוף ואידך ברייתא נמי דקתני דלא לאיש ולא לאשה ובעינן לאוקומה כר"מ דאית ליה קנין פירות כקנין הגוף דמי ע"כ לית ליה תקנת אושא דאי אית ליה תקנת אושא למה ליה לטעמא דקנין פירות כקנין הגוף דמי תיפוק ליה משום תקנת אושא ולפי תקנת אושא אינם יוצאים לא לאיש ולא לאשה אפילו אם נאמר דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי. אך כפי גירסת ר"י בר ברוך דלא גריס דפליגי בקנין פירות אי כקנין הגוף דמי או לא וס"ל דלר"מ דאית ליה קנין פירות כקנין

הגוף דמי יוצאין בשן ועין לאיש ולא לאשה ובריית דקתני לאשה אבל לא לאיש היא ר' יהודה דאית ליה קנין פירות לאו כקנין הגוף הוא ובריית דלא לאיש ולא לאשה היא ר"א דבעי עבדו המיוחד למאי איצטריך לומר דכ"ע לית להו תקנת אושא התינח בריית דקתני לאשה אבל לא לאיש איצטריך לומר דלית ליה תקנת אושא משום דאי אית ליה תקנת אושא כי נמי אית ליה דקנין פירות לאו כקנין הגוף הוא מ"מ לא נפקי לאשה משום תקנת אושא דאלים שעבודיה למיהוי כקנין הגוף אך אידך ברייתא דאתיא כר"א מנא לן דלית לה תקנת אושא דמשום תקנת אושא לחודה דאלים שעבודיה דבעל למיהוי כקנין הגוף היה מן הדין דיוצאין לאיש ולא לאשה וכסברת ר"מ דלדידיה דאית ליה קנין פירות כקנין הגוף יוצאין לאיש ולא לאשה וא"כ ברייתא דקתני לא לאיש ולא לאשה אתיא אפילו כפי תקנת אושא וטעמא הוא משום דדריש עבדו המיוחד לו כר"א. ותירצו דלר"א אפילו שניהם יחד אין יכולין למוכרו וכמו כן אין יכולין לשחררו ומש"ה קאמר דלית ליה תקנת אושא דאפילו מכרו שניהם יחד אין מכירתם מכירה ואם מכרה האשה ונתגרשה אע"פ שהכל לאשה אין ללוקח כלום בה שהרי כשמכרה הויא כאדם המוכר דבר שאינו שלו הלכך לא שייך אליבא דר"א כלל תקנת אושא דלר"א לא צריכא לתקנת אושא דלא שייך תקנת אושא אלא היכא שאם מכרה ונתגרשה הוי ללוקח ואם מתה הבעל מוציא דשוינהו קודם ללוקחים כדאיתא ביש נוחלין ע"כ. והנה כוונתם מבוארת דלר"א דדריש כספו המיוחד לו בין בשיחרור ובין במכירה בעינן שיהיה מיוחד לו ואם אינו מיוחד אינו יכול לשחרר ולא למכור ואתיא כסוגיא דפרק חזקת דקאמר ואי בעית אימא אמימר דאמר כר"א וכבר הוזכרה אוקימתא זו ג"כ כאן בהחובל כמאן אזלא הא דאמר אמימר איש ואשה שמכרו בנכסי מלוג לא עשו ולא כלום כמאן כר"א וא"כ על כרחך לית ליה תקנת אושא דלדידיה דכל שאינו מיוחד אינו יכול למכור למאי איצטריך תקנת אושא והלא אפילו נתגרשה אין ללוקח כלום ולפי גירסא זו פשיטא דלא קיימא לן כאוקימתא זו דלא ילפינן מכירה ושיחרור מדין יום או יומים וקי"ל דיכולים למכור שניהם נכסי מלוג וכדמוכח סוגיית הגמרא דפרק חזקת ומתניתין דקתני אין לאיש חזקה בנכסי אשתו ודייקינן הא ראיה יש היא כרבנן דפליגי עליה דר"א דלא דרשי כספו המיוחד לו וכמו שפירש רשב"ם שם ומאי דאיצטריך לאוקומי למתניתין דלא כר"א הוא אליבא דואיבעית אימא דמשוה מכירה ליום או יומים אבל אפשר דקי"ל כתירוצא קמא דהיכא דזבינו תרווייהו לעלמא א"נ זבנה איהי לדידיה זבינייהו זביני ולפי זה אפשר דר"א לא אמרה אלא ביום או יומים וכן גבי שן ועין דגלי קרא כספו ועבדו דבעינן מיוחד לו אבל בעלמא כמו שיחרור ומכירה לא בעינן מיוחד לו וכן מוכח מתניתין דיש נוחלין דהכותב נכסיו

לבנו דקתני מכר האב מכורים עד שימות הבן וכו' דמוכח התם דלא בעינן במכירה מיוחד לו וכן כתב הרא"ש כאן בפרק החובל וכן היא הסכמת כל הפוסקים דבמכירה לא בעינן מיוחד לו ותקנת אושא תוכיח דלא בעינן גבי מכר מיוחד וכתבו דבנכסי מלוג יכולים למכור שניהם ואפילו הוא תחלה ואחריו האשה וכן יכולה למכור לבעלה. והנה ראיתי למרן בי"ד סימן רס"ז עלה דעבדי נכסי מלוג דאין יוצאין לא לאיש ולא לאשה שהביא כל הסוגיא דפרק החובל והביא ג"כ אוקימתא בתרייתא ואיבעית אימא דכ"ע לית להו להני תנאי תקנת אושא והכא בקנין פירות כקנין הגוף ובפלוגתא דהני תנאי כלומר ומ"ד לא לאיש ולא לאשה אתי כר"א שכתבתי בסמוך דהלכה כמותו ע"כ. והדברים הללו כדמותן בצלמן כתב הכסף משנה. עוד סיים מרן וכתב ואי לאוקימתא בתרייתא כיון דאתי כר"א דהלכתא כוותיה הכי נקטינן ודבריו תמוהים הם בעיני דכיון דהוא גרס והכא בקנין פירות כקנין הגוף ע"כ ברייתא דקתני לא לאיש ולא לאשה ר"מ היא דאית ליה קנין פירות כקנין הגוף דמי דלר"א טעמא דשניהם אינם בדין יום או יומים לאו משום טעמא דקנין פירות אלא משום דבעי כספו המיוחד לו וכיון דר"מ היא פשיטא דלא קי"ל כר"מ דקי"ל ר"מ ורבי יהודה הלכה כר"י ואם נאמר דטעות סופר הוא מאי דכתב והכא בקנין פירות כקנין הגוף וס"ל כגירסת ר"י בר ברוך הנה כבר כתבנו לעיל דלפי גירסא זו אוקימתא זו היא דלא כהלכתא מדקאמר ודכ"ע לית ליה תקנת אושא דמוכח מינה דגבי מכר נמי אית ליה לר"א דבעינן מיוחד לו. ואולי כוונת מרן היא דנהי דלא קי"ל כהאי אוקימתא במאי דאית ליה דגבי מכר נמי בעינן מיוחד אבל לעולם קי"ל דגבי שן ועין בעינן מיוחד דכי היכי דדרשינן גבי יום או יומים כספו ה"נ דרשינן גבי ראשי איברים עבדו המיוחד לו ולפי זה ברייתא דקתני לא לאיש ולא לאשה ר"א היא דומיא דעבד של שותפין דאינו יוצא בשן ועין לר"א וכדאיתא בגמרא אבל לעולם דיכול למכור ואית ליה תקנת אושא וכן יכול לשחרר ומ"מ דברי מרן באו סתומים וצ"ע:

ובחפשי באמתחות אחרוני זמנינו בדינים אלו ראיתי תשובה אחת להרב מהר"ם הלוי ז"ל י"ד סימן ט' שנשאל באשה שהכניסה לבעלה שפחה בנכסי מלוג ואח"כ רצו האיש והאשה לשחררה מי משחרר אותה וכו' ואם נאמר שישחררו שניהם האיש והאשה אי אפשר מדכתבו התוס' בפ' החובל והביא כל דברי תוס' שכתבנו לעיל והשיב הרב דלכאורה היה נראה דזה שכתבו התוספות לא אמרו אלא לסברת דלית להו להני תנאי תקנת אושא אבל לדידן דקי"ל דאית לן תקנת אושא אע"ג דבעלמא קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי גבי בעל אלימא שעבודיה למיהוי כקנין הגוף וכיון שכן הוי מיוחד לאיש ולאשה וישחררו אותה שניהם והיא סברא נכונה. ואח"כ חזר בו הרב והכריח

מדברי רבינו ומדברי מרן דמ"ש התוס' הכא אליבא דר"א דאפילו שניהם יחד אינם יכולים למכרו ולא לשחררו ע"כ לומר דאתי אליבא דידן דאית לן תקנת אושא כן נלע"ד בפשיטות עכ"ד. ובאמת עירוב פרשיות אני רואה כאן והגדילו התערובות דכל מ"ש התוס' דלר"א נכסי מלוג אינם יכולים למכור וכן אינם יכולים לשחרר לפי שאינו מיוחד לשום אחד מהם הוא דוקא אליבא דמאן דאית ליה דלרבי אליעזר כשם שדבר שאינו מיוחד ליתיה ביום או יומים הכי נמי ליתיה במכירה וכאב"א דפרק חזקת דמוקי לדאמימר כר"א אבל אנן לא קי"ל כדמיון זה אלא קי"ל ביום או יומים דבעינן מיוחד לו מגזירת הכתוב דכתיב כספו וכן גבי שן ועין בעינן מיוחד לו מדכתיב עבדו אך לא ילפינן מינה לא למכירה ולא לשחרור וכל זה הם הלכות פסוקות דגבי מכירה ושחרור לא בעינן דבר המיוחד וכל דברי התוספות הם אליבא דמאן דלית הלכתא כוותיה וכמו שכתבנו לעיל. גם מה שרצה הרב לזווג תקנת אושא לסברת ר"א דאית ליה דגבי מכר ושחרור בעינן בעלים מיוחדים זיווג זה הוא מכת הנמנעות כשם שלא יוכלו להיות הזוגות נפרדים והנפרדים זוגות דאי חכמי אושא ס"ל דגבי מכירה בעינן בעלים מיוחדים תקנה זו למה והלא אין כאן מכר כלל ולרבי אליעזר אם מכרה אפילו אם נתגרשה מוציאה מיד הלוקח משום דמכרה מה שאינו שלה ולפי תקנת אושא דוקא אם מתה מוציא הבעל משום דשוינהו רבנן כלוקח ראשון אבל אם נתגרשה המקח קיים וכל אלו הם דברים פשוטים ולא אאריך עוד בביטול דבריו משום עשה דכבוד תורה:

פרק ז

הלכה ז

מי שחציו עבד וחציו בן חורין כו'. (*א"ה משנה בפרק השולח עיין בדברי הרב המחבר פ"ב מהלכות קרבן פסח דין י"ג באורך):

פרק ח

הלכה ד

לפיכך אם תפס העבד כו'. כתוב בהשגות אין בקנסות תפיסה. ועיין מה שכתב הראב"ד ז"ל לעיל פ"ב מהלכות גניבה דין י"ב ודו"ק:

הלכה י

עבד שברח מח"ל לארץ אין מחזירין אותו כו'. בפרשת כי תצא פסוק לא תסגיר עבד אל אדוניו פירש"י כתרגומו עבד עממין ופי' הרא"ם שהוא ישראל הנמכר לעכו"ם. ויש

לדקדק דמנא ליה דבישראל הנמכר לעכו"ם מיירי אימא דבעבד כנעני מיירי שהוזהרנו שלא נחזירהו לאדוניו לעבוד ע"ז וכמו שפירש הרמב"ן ז"ל. וכ"ת דמה שהכריחו להרא"ם לומר דבעבד ישראל מיירי הוא משום דאי בעבד כנעני מעם אביו מיבעי ליה וכמו שדחה ר' אחי ברבי יאשיה בפ' השולח (דף מ"ה) פירוש זה משום האי קושיא ומשום הכי פירש הרא"ם דבעבד ישראל מיירי כי היכי דלא ליפלוג התרגום עם ר' אחי בר' יאשיה. הא ליתא דע"כ אית לן למימר דר' אחי ס"ל דאי אפשר לאוקומי האי קרא בעבד ישראל הנמכר לעכו"ם דאלת"ה מנא ליה דעבד ישראל שברח מח"ל לא"י שלא נחזירהו לאדוניו אימא דקרא לא מיירי אלא בעבד ישראל הנמכר לעכו"ם ומפשט השמועה שם נראה דע"כ לא מוקי ר' אחי האי קרא בעבד שברח מח"ל לא"י אלא משום דלא משכח גוונא אחרינא לאוקומי האי קרא ואם איתא דס"ל דאפשר לאוקומי האי קרא בעבד ישראל הנמכר לעכו"ם מנא ליה דקרא אתא לעבד שברח מח"ל לא"י ואדרבה נראה מדלא צדד חלוקה זו ודחאה כמו שצדד חלוקות אחרות ודחאם משמע דס"ל דחלוקה זו אין צורך לצדדה ולדחותה מפני שהיא מבוטלת מעצמה. ואפשר לומר דהרא"ם ס"ל דרש"י הבין פירושו כדברי התרגום ממ"ש רש"י אחר זה דבר אחר אפילו עבד כנעני של ישראל ואם איתא דבחלוקה קמייתא מיירי בעבד כנעני לא הול"ל אלא אפילו עבד של ישראל שהיא החלוקה המחודשת ומ"מ אין זה מספיק וסוף סוף תיקשי לרש"י מנא ליה האי פירושא בדברי התרגום. עוד כתב הרא"ם שם וזהו ששנינו בספרי לא תסגיר עבד אל אדוניו מכאן אמרו המוכר עבדו לעכו"ם או לח"ל יצא לחירות ע"כ לא ידעתי לאיזו סיבה הביא זה הספרי דאי להכריח פירושו של רש"י ולומר דאי אמרת בשלמא דקרא מיירי בעבד כנעני שברח מח"ל לא"י אתי שפיר מה שהוכיחו בספרי מהאי קרא דהמוכר עבדו לעכו"ם או בח"ל יצא לחירות דמק"ו דעבד כנעני שברח מח"ל לא"י נפקא אלא אי אמרת דבעבד ישראל מיירי מנא לן דהמוכר עבדו לעכו"ם או לח"ל שיצא לחירות אי משום הא לא היה לו להביא אלא מסקנא דר' אחי בר' יאשיה בפרק השולח שהכריח דקרא לא איירי אלא בעבד שברח מחוצה לארץ לא"י והביאוהו כל הפוסקים לפסק הלכה:

הלכה יג

המפקיר עבדו יצא לחירות. נ"ב עבד שהיה יוצא ליהרג ונמצאו עדים זוממין ר' יוחנן אמר זכה בעצמו ירושלמי פ' חלק. ונראה דמדין הפקר נגעו בה דומה למה שכתב רבינו ס"פ י"א מהלכות נזקי ממון יעויין שם: סליקו להו הלכות עבדים